Mana dzīves algebra

***Veltījums* mazdēlam Mārim**

Mana dzīves algebra

Mārim

24.04.1972

Tavs padoms ir tiešām labs. Es jau pats arī par to biju domājis, bet domāju, ka neviens manus uzrakstītos ķekšus negribēs lasīt, jo nav jau nevienam tik daudz laika. Šaubos, vai arī Tev kādreiz atliks tik daudz laika, lai burtotu manus hieroglifus. Vakar Mamma (Mirdza, turpmāk M.) lasīja man priekšā Tavu vēstuli, kurā Tu ieteic man rakstīt par savu dzīvi. Tu jau lielāko daļu zināsi, jo es diezgan bieži esmu stāstījis epizodes. Tagad, kad sēžu iekšā pie loga un skatos, kā vējš brīžiem dzenā pa gaisu sniega pārslas, labākais darbs ir rakstīt atmiņas. Vēlāk, kad paliks siltāks, varēs iet pa āru un kaut ko darīt, cik atļaus mana redze, bet tagad aiz vientulības un garlaicības nezinu tiešām, ko iesākt. To jau Tu zini, ka mums šeit nav neviena radinieka, kas varētu atnākt mani apciemot. Vispār jau radu mums nav daudz, un daži no tiem ir izputējuši. Tu jau zini, kā izputēja mana radniecība ar brālēniem Penkām – Sēļu *Garožos*. Neapzinos vainīgs pie radniecības saišu pārtraukšanas. Pēc kāzām mēs ar Omammu (Om. turpmāk) aizbraucām pie viņiem ciemos uz Garozi, bet viņi pie mums nekad neatbrauca, un tā mēs atsvešinājāmies. Bija viņi trīs brāļi: Kārlis, Pēteris (*Garožas* mājas saimnieks) un Gothards, māsa Adele. Par viņas turpmāko likteni nekā nezinu. Nezinu, vai viņi dusmīgi uz mani par to, ka Garozis atstāja māju nevis man, brāļa dēlam, bet viņam – māsas dēlam. Drīzāk jau man vajadzētu dusmoties, bet es priecājos, jo, paliekot *Garožos* par saimnieku, es būtu iesaukts karā. Mani 1896. gadā dzimušie, gandrīz visi ir krituši karos. Palikuši esam tikai retie. Man tas laimējās tamdēļ, ka mācījos seminārā un tā paglābos no lielajām kaujām pirmajā pasaules karā. Manam tēvam vairāk brāļu un māsu nav, kā tikai brālis Garozis (neprecējies) – Pēteris Lapsiņš un māsa, precēta Penka. Garozis bija 24 gadus par Sēļu pagasta vecāko. Vietnieku pulks vairs viņu nav vēlējis par pagasta vecāko, jo 25 gadu jubilejā tad pagastam būtu lieli izdevumi, rīkojot tik retu jubileju. Garozis tikko mācēja parakstīties. Viņa paraksts bija apmēram tāds ***:*** .

Man māsu nav. Bija tikai viens brālis Alfrēds, kura piederīgos jau Tu zini Rīgā un meitu Lūciju Kanādā (pagaidām).

Om. bija viens brālis, kurš arī bija Rencēnos par pagasta vecāko un mira pirms 1940. gada. Viņa sieva Lidija Kuple (Mašene) ar dēlu Leonu un meitu Ligitu atrodas Amerikā. Om. māsa Anna, precēta Geske, arī mirusi ar savu vīru. Palicis tikai dēls Juris Rīgā ar dēlu Andreju, kurus jau Tu zini. Jura māsa Guna ir Amerikā. Arī Om. tuvu radu vairāk nav.

A. Lapsiņa ģimene: no kreisās puses 1.r. Amālija, klēpī dvīņumāsa Aina, Mirdza, māte Jūla Lapsiņa, brāļa meita Lūcija, brāļa sieva Anna, 2.r. Artūrs, mātes māsa Ilze Runcis, brālis Alfrēds.

Par mūsu ģimeni jau Tu zini. M. dvīņu māsa Aina nomira maza meitene ar difteriju, Anna ar savu ģimeni dzīvo Latvijas otrā malā Lielplatonē un nemaz netaisās nākt uz Zelmeņiem. Rita bija tuvāk, bet ...viņu zaudējot jau man bija smags sitiens, jo viņa turpināja manu mūža darbu – skolotāja – un tieši manā mīļajā priekšmetā – matemātikā. Daudz ko viņa ir man atstājusi – arī šo kladi, kurā rakstu savas atmiņas. Un nu nāca vēl spēcīgāks sitiens. Aizgāja Om., ar kuru kopā esam pavadījuši 48 ar pusi gadus. Tātad lielāko pusi mūža. To rakstot un atminoties, atkal nobirst dažas asaras. Vienmēr cerēju, ka es aiziešu pirmais, bet nekā. Tāpēc tagad pēc šiem smagiem zaudējumiem, kad arī Tu vēl esi tālā svešumā, kas esi audzis pie manis un kuru turu par savu dēlu, ne mazdēlu, es esmu kā no laivas izsviests, jo, dzīvojot caurām dienām viens pats mājā un skatoties, kā lido sniega pārslas, tiešām nezinu, ko iesākt. Tātad redzi, ka radu mums nav, kas varētu mani apciemot šajos smagajos apstākļos. Atliek vienīgi cerības rudenī Tevi sagaidīt mājā. Bet kas to zin, kas notiks līdz rudenim, varbūt arī manis nebūs, kad Tu pārbrauksi.

25.04.1072.

Tavs ieteikums rakstīt šo kladi vakar man stipri palīdzēja aizvadīt grūto dienu. Nu tad sākšu savu dzīves aprakstu ar pirmām atmiņām no agrās bērnības.

Esmu dzimis 1896.gada 29. janvārī, pēc vecā kalendāra 17.janvārī, Teņa dienā, kamdēļ man bija pirmais vārds Tenis un otrais Arturs. Mans mātes tēvs bijis Tenis. Mana dzimtene ir Košķeles muižas krogus *Līberķis,* kas atrodas vienā lapegļu alejas galā, otrā *Košķeles muiža*. Tēvs bija krodzinieks. Viņš rentējis no Košķeles kunga arī vējdzirnavas, kuras atrodas pusceļā starp muižu un krogu alejas malā. Košķeles muižas tīrumus aiz muižas sauca par *Vērgali*, kur bija grantsbedres. No muižas uz Burtnieku ezera pusi pirmā māja bija *Ķīlis*, pie kuras vēlāk Latvijas laikā bija kumeļu aploki, jo *Košķeles muižā* bija zirgaudzētava. Kumeļu aplokos auga slaiki, melni alkšņi. Aiz *Ķīļa* mājām bija *Bērza* mājas ezera malā un beidzamā māja pie Rūjas ietekas bija *Zvejnieku* māja, pie kuras izdarīti jau agrāk izrakumi un atrastas atliekas no akmens laikmeta. Dažus gadus atpakaļ atrastas plašas akmens laikmeta kapenes, un izrakumi vēl tagad turpinās. Pie atraktiem skeletiem strādā un pētī senās operācijas un slimības Vilis Derums, kas strādāja arī Rencēnu slimnīcā. Pie Zvejnieku mājām esot vecākā cilvēku apmetne pie Burtnieku ezera. Otrpus Rūjas atradās mežsargu māja. Rūjā vasarā tika ierīkots prāmis, ar kuru pļavinieki cēlās pāri. Pāri Rūjai pie Sedas ietekas, ko sauca par *Gailīti*, atradās *Vanagu* mājas pļava, bet līci pie *Vanagu pļavas* sauca par *Goci*. Aiz *Vanagu pļavas* pie Sedas bija *Maisiņa* (manas mātes brāļa) *pļava,* bet aiz Maisiņu pļavas *Kažēnu pļava,* ko sauca par *Pelīti*. Tā ir jauka vieta Sedas krastā, kur aug resni ozoli, bērzi un citi lapu koki. Pelītē reizēm sarīkoja izbraukumu zaļumos vietējo pļavu saimnieki, līdz vedot ēdamos un dzeramos. Tagad pie Rūjas un Sedas ietekām ierīkotas mednieku un makšķernieku bāzes, kur savu atvaļinājumu pavada kolhoznieki un pilsētu rūpnīcu strādnieki. Pie Salacas iztekas no Burtnieku ezera ir vēl otra seno latviešu mītne – *Riņņu kalniņš*, netālu no *Vecates muižas*. Tas ir mazs uzkalniņš pašā ūdens malā. Arī šeit agrāk izdarīti izrakumi. Atrasts, ka šeit ir bijusi pāļu dzīves vieta, kur glābušies senie iedzīvotāji no plēsīgiem zvēriem. Pretim krogus ēkai otrpus ceļa atradās klēts, gar kuras dienvidu galu gāja ceļš. Ceļš bija uz kūdras purvu, kur košķeliešu mājām bija iedalīti nelieli gabaliņi kūdras rakšanai. Kūdru lietoja labības žāvēšanai rijās. Tur bija drīzāk pakaišu kūdra, ne kurināmā, bet tanī laikā kūdru pakaišos nelietoja. Arī Maisiņiem bija purvā neliels gabaliņš, kur katru gadu sagrieza (izraka) kūdru, izžāvēja un rudenī kurināja riju. Aiz nelielā purva Burtnieku ezera malā atradās *Klāskina* un *Rozas* mājas. Daktera Lūsiņa (tagad dzīvo Rūjienā) dzimtene ir *Rozas* māja. Pavasara palos, kad Burtnieku ezers appludināja apkārtnes pļavas, sarīkoja zveju, pļavu saimnieki kopā ar zvejniekiem no ezermalas mājām veda mājā bieži vien veselu vezumu zivis. Bija līdakas 10 un vairāk kg smagas, asari, līņi, raudas un citas zivis. Raudas parasti žāvēja maizes krāsnī uz salmiem pēc maizes izcepšanas. Tās bija ļoti gardas. Gar krogus ziemeļu galu aiziet ceļš uz *Lielrulli* vai *Valdeku*, kā to dēvēja kungi, un gāja taisnā virzienā caur purvainu mežu uz *Sēļu muižas* – Rūjienas ceļu. Šo ceļu tad arī sauca par taisno ceļu jeb jauno ceļu, kas meža vidū šķērsoja *Mellupi*, kas tek no Sēļu pagasta nama gar *Vanagu, Maisiņu* un *Mazruļļu*

robežām. *Maisiņā* gan viņu nesauca par *Mellupi,* bet *Lielo grāvi*. *Valdeks* (*Lielrullis)* ir lauku māja, kuru nopircis barons Volfs un uzcēlis skaistu dzīvojamo māju, izracis dīķi, iestādījis parku un iekārtojis citas ēkas pēc muižu parauga. Muižas alejas ceļš turpinājās uz Mazsalacu. Labajā pusē bija *Daikas* māja. Kreisajā pusē no krogus kādu pus kilometru aiziet ceļš uz *Vecstārastu*, kur tas savienojas ar ceļu no *Josta* un aiziet uz Salacu pie *Vecates muižas*. *Vecstārastu* mājas ēkas jau vairāk desmit gadus atpakaļ noplēstas. *Vecstārastos* dzimis un audzis kapteinis Zolts, manai mātei attāļš radinieks. Zolts apbedīts Mazsalacas kapos. Latvijas laikā Zoltu godināja kā varonīgu cīnītāju. Aiz *Vecstārasta* mājas bija *Dūķēnu* un *Dūrēnu* mājas. Pie *Vecates muižas* pār Salacu uzcēla tiltu tikai vēlākā laikā. Manā bērnībā tur bija prāmis, ar kuru cēlās pāri braucēji. Pie ceļa nošķiršanās uz *Vecstārastu* bija iestādīts koku pudurītis, ko sauca par *Maziem kociņiem*. Vēlāk, kad *Valdekas* zemi sadalīja jaunsaimniecībās, pie *Maziem kociņiem* un arī tālāk izbūvēs jaunsaimniecības. Tālāk gar ceļu uz Mazsalacas pusi pa labi bija *Jaka* un *Veckažēns,* tad *Košķeles skola* un aiz skolas kādu kilometru no ceļa *Maisiņu* māja, bet starp *Maisiņu* un *Valdeku, Mazruļļu* māja. Aiz skolas pa labi bija Jeskus, Maisiņa sievas tēva māja. Tad pa kreisi nāk *Josts,* kur aiziet ceļš uz *Vecati,* kas pie *Vecstārasta* savienojas ar ceļu no *Jauniem kociņiem*. Tālāk pie ceļa uz Mazsalacu nāk liela lauku māja *Rūdēkas.* Tās saimniekam Tobīsam bija pirmā ar zirgiem pārvadājamā kuļmašīna. Jaunais *Rūdēkas* saimnieks apprecējis Rencēnu Kalniņa (kolhoza mežu strādnieka), kas uzcēla māju blakus Švāna mājai, māsu. Viņi aizbraukuši uz Ameriku. Pats esot jau miris, bet Kalniņa māsa dzīva. Aiz *Rūdēkas* pa labi nāk *Eža* māja, tad *Ķipēns* (vecs krogus un veikals). Pie *Ķipēna Košķeles muižas ceļš* savienojas ar *Sēļu muižas ceļu* un turpinājas uz Mazsalacu. Pa labi nāk *Ozola bode,* tad *Tūteres ozols*, kurš nu jau ir nolūzis, un viņa vietā iestādīta vesela ozolu birze, no vecā ozola zīlēm izaudzēta. Tālāk pa labi ir *Lieltūteres* un *Maztūteres* mājas, bet tad *Krūmiņš* ar vēja dzirnavām. *Krūmiņu* īpašnieki bija kārkla vācieši, t.i. pārvācojušies latvieši. Aiz *Krūmiņiem* Mazsalacas ceļš pagriežas pa kreisi un gar *Zvīņu birzi* (birzi gan es tur vairs nekad neesmu redzējis, aug tikai alkšņi) iznāk uz *Ores* māju, kur ceļš pagriežas pa labi un pār *Promultu kalnu* un *Promultu* mājām (skolotāja Cukura dzimtene), pāri *Promultu upītei* turpinās uz Mazsalacu. Pretī *Promultu* mājai otrpus Salacas upei stāv *Mazsalacas draudzes skola*, kuru beidza arī mans brālis. Pie draudzes skolas uzcēla koka kājnieku tiltu pār Salacu, lai labajā Salacas krastā dzīvojošiem skolēniem būtu vieglāk sasniedzama draudzes skola.

Līberķī es nodzīvoju līdz 7 gadu vecumam. Man vēl mazam šūpulī guļot, tikko nav pienācis gals. *Valdekas* Volfs tanī laikā būvējis savu skaisto pili. Amatnieki bijuši igauņi. Krogū sadzērušies un sākuši kauties igauņi ar latviešiem. No āra kāds sviedis caur logu prāvu akmeni tanī istabā, kur bijis man šūpulis, un akmens iekritis šūpulī, no kura pirms brītiņa izcēlusi mani aukle, kad dzirdējusi pa āru kaujamies. Tā aukle mani paglābusi.

No *Līberķa* laikiem man saglabājušās šādas atmiņas. Reiz pastaigājos pa ceļu, kas ved uz purvu. Ceļa malā auga kartupeļi. Pēkšņi kartupeļos bija liels troksnis un laksti līgojās. Es raudādams bēgu uz istabu. Kad ieradās pieaugušie, izrādījās, ka mūsu lielais kaķis bija atradis guļošu zaķi un to nokodis.

Man bija draugs manos gados muižas dārznieka dēls. Gājām viens pie otra ciemos. Kad reiz biju atkal pie viņa, viņa māte vārīja ķirbja (tad viņu sauca par putras ābolu) putru, man ļoti gribējās to nogaršot, bet ēst viesos – to tikai ne. Kad drauga māte mani aicināja pie galda, es pa durvīm ārā un prom pa aleju uz krogu. Mans draugs man pakaļ. Ļaudis domājuši, ka mēs saplēsušies un dārznieka dēls mani ķer. Dārznieki no muižas aizgāja pirms mums, un es vairs nezinu, kur viņi palika un kā viņus sauca.

Tēvs Jēkabs Lapsiņš

Pēc krogus mans tēvs rentēja *Jaunates Pūlas* māju uz Salacas krasta, pretī *Pēkšēna* un *Ores* mājai. Māja bija liela, 7 zirgu zeme. Gads bija sauss, un tā tēvs dabūjis piemaksāt prāvu summu. No *Pūlas* dzīves man palicis atmiņā, ka dārzā bija ābele ar saldiem āboliem (cukuriņiem). Pie *Pūlas* Salaca ir strauja un sekla, tur atradās tā saucamais *Pūlas tacis*. Ziemā Salacā ielūza mans draugs graudnieka puisis, bet upe bija sekla, un viņš saslapināja tikai kājas. Šis gadījums man ilgi mocīja pa ledu, kur viņš ielūza. Es uzskatīju, ka tā bija mana vaina un ka viņš varēja noslīkt.

26.04.1972.

Pēc *Pūlas* mājas rentēšanas mans tēvs saņēmis uz renti *Skulberģu* (tagad *Skaņkalnes*) *Purmaļu* māju, 3 zirgu zemi, bet arī šis bija neražas gads, un tēvs dabūja atkal piemaksāt. Nu bijusi visa krogū iekrātā nauda izsīkusi, un pārgājām dzīvot uz Mazsalacu kā īrnieki, kur nodzīvojām četros dzīvokļos. Vispirms *Šneidera mājā*, tad *Paegļa mājā* u.c.

No krogus iznākot, tēvam bijusi iekrāta laba naudas summa. Daži mudinājuši, lai ejot uz Mazsalacu dzīvot, bet viņš teicis, ko viņš, lauku

cilvēks, pilsētā darīšot. Tad Mazsalaca vēl nebija pilsēta, tikai miests, bet sarunu valodā viņu dēvēja par pilsētu. Pašreiz tēvs par tūkstoš rubļiem varējis dabūt pirkt lielāku zemes gabalu ar vecu mājiņu, bet viņš nav ņēmis. Gadus 2 vēlāk tikai mazu apbūves gabalu no tās pašas zemes īpašnieks pārdevis par 1000 rbļ. Tā tēvs izputināja savu iekrājumu 2 lauku mājās un tomēr pārnāca dzīvot uz īri Mazsalacā. Pēc dažiem gadiem viņš arī nomira. Viņš mira *Garozā* ar trieku, nākot no klēts pagalmā pakritis ar atslēgām rokā.

No *Purmaļos* dzīvota gada man nav palikušas nekādas atmiņas, jo tad es lielāko daļu dzīvoju pa *Maisiņu* un tamdēļ tagad rakstīšu atmiņas par manas mātes tēva māju *Maisiņiem*. Kā jau rakstīju, *Maisiņu* māja atradās aiz *Košķeles skolas* un nespējnieku nama, tālāk no *Košķeles muižas – Mazsalacas ceļa*, varbūt kādu puskilometru no tā, ne km, kā sākumā rakstīju.

Ēkas ir saimniecības vienā galā pie pašas robežas, varbūt 50-100 m no tās. Saimniecība ir izstiepta gara, mazāk par km garumā. Otrs saimniecības gals atradās pie *Lielā grāvja – Mellupes.* Ganības un pļavas atradās saimniecības otrā galā, kamdēļ govis ganos bija jādzen cauri visiem tīrumiem pa garu sētstarpi vai gati, kā to sauca, kas prasīja katru pavasari vairākas dienas remontam un vairāk simtu kāršu un mietu. Ganības malā uz *Vanagu* zemes bija uzbūvējis sev māju kāds amatnieks, kurš rentēja no Maisiņa 1 pūrvietu zemes sakņu dārziem. Mājiņas īstais vārds bija *Dreimanītis,* bet sarunvalodā viņu sauca par *Putraimu.*

Agrās bērnības atmiņas man visvairāk saistās ar *Maisiņiem. Maisiņiem* mežu nebija, bet bija pie pirts bērzu birze, kas robežojās ar *Jeskes* birzi. Pie abu māju robežas atradās *Vanagu* mājas linu mārki, ko sauca par *Vanagu dīķi*. Tur es iemācījos arī peldēt, sākumā liekot zem krūtīm stiebru bunti. Birzī auga sēnes, zemenes, avenes. Bez tam *Maisiņiem* bija 3 tālās pļavas un gabaliņš kūdras purvā. *Sedas pļava* bija vistālāk, laikam kādus 7 km. Uz tām es bieži braucu līdz mātes brālim – saimniekam. *Maisiņiem* bija algots darba spēks : 2 meitas un 2 puiši, govju gans un cūkgans. Govis ganīja parasti meitene, cūkas – zēns. *Sedas pļavās* puiši un meitas gulēja pa nakti. Uztaisīja būdas 2 gabalus – vienu puišiem, otru – meitām. Būdas cēla pēc čigānu būdu parauga. Iesprauda zemē bērzu meijas, savija galotnes un apsedza ar sienu un zāli. Tā bijusi jauka guļa svaigā gaisā. Otrpus **Sedas** bija *Burtnieku pļavas* (laikam *Jaunzemju*). Vakarā *Maisiņu* puiši saukuši pāri Sedai: „Pekavu (ar plato e) zagļi!" Tie atbildējuši: "Skostu ēdāji!" Tā turpinājuši lamāties, kamēr sākuši sviest pāri upei ar kokiem. Burtnieciešus saukuši par pakavu zagļiem tāpēc, ka ziemā košķelieši braukuši taisni pāri pa ezera ledu uz *Burtnieku baznīcu*, bet pa dievkalpojuma laiku burtniecieši plēsuši nost košķeliešu zirgiem pakavus, lai tie nevarētu tikt bez pakaviem pa ledu mājās. Otra *Maisiņu* pļava bija ezermalā aiz *Rozas* mājas pretim *Koksalai*. Koksala ir lielākā sala Burtnieku ezerā, kur meta 2 siena kaudzes. Starp salu un krastu bija dūņains un zāļains ūdens, kur dzīvoja līņi. Atceros,

reiz pēc ilgstoša lietus ezers bija izgājis no krastiem. Nopļautās siena vālas gulēja uz rugājiem, bet apakšā ūdens. Es gāju palīgā ārdīt sienu un nest laukā uz sausāku vietu. Zem vāliņām pa ūdeni skraidīja mazie līnēni, ka spurkš vien. Stāstīja, ka agrāk saimnieki sūdzējušies, ka baroni, pīles medīdami, nobradājot zāli. Tad barons nogriezis visapkārt ap ezeru dažus metrus, kas vairs neskaitījās pļava. Barons gan neliedza pļaut sienu līdz pašam ūdenim.

Košķeles muižas *Maisiņu* māju saimnieks Tenis Runcis

Maisiņiem trešā pļava bija kaut kur pie Rūjas, bet ne pie pašas upes. Pļava esot liela, bet zāles maz. Es tur laikam netiku bijis. Tā kā *Maisiņiem* nav meža, tad šķūņu nebija nevienā pļavā. Ja vajadzēja baļķus, tad bija jālūdz baronam. Ne par velti ir anekdote, ka zemnieks gājis lūgt kokus priekš akas staba un svirsteņa. Barons prasījis: „Also, vai tev ar 25 kok pietiks?" Zemnieks pateicies: „Paldies, baronlielskungs, pietiks, pietiks!"

Maisiņos zeme ir zema. Slapjos gados viss izslīka. Zem aramkārtas bija pliens. Bija vajadzīgi grāvji, kurus raka un tīrīja katru gadu. Sēja auzas, miežus, rudzus, ziemas kviešus, vēlāk arī vasaras. Galvenais peļņas augs bija lini, kuri labi padevās. Lini auga gari un kupli. Kalpones rāvās ar raušanu nedēļām. Ja dienā sarāva vairāk par 1000 saujām, tad maksāja lieki. Puiši sukāja un mērca linus.

Mārki atradās ganībās pie *Mazruļļu* robežas. Ziemā puišiem bija ko rauties ar linu apstrādāšanu, malšanu un kulšanu (mīstīšanu), bet meitām ar vērpšanu, lai austu palagus un linu veļai audeklus.

Kāds lauku saimnieks Rīgā gājis žīda veikalā un prasījis pirkt mīstīklas. Žīds skraidījis pa veikalu un pie sevis runājis: "Mīstīklas, mīstīklas," bet nav atradis. Beidzot noteicis, lai atnākot citu reizi, tad būšot. Viņš nezinājis, kas tās mīstīklas ir un ka tās pagatavo katrs mājā no koka. Atceros, ka *Maisiņos* ieradās žīds pauninieks ar drānām, ko tu tā redzi Blaumaņa „*Skroderdienās Silmačos".* Viņi somā uz muguras nesa drānas un

citus sīkumus pārdošanai. Vēlāk daži brauca arī ar zirgu, kad bija palikuši turīgāki. Tāpat brauca apkārt arī lupatu lasītāji un veda māla traukus, ko izmainīja pret lupatām. Tagad to dara čigāni.

Manā agrā bērnībā rudzus kūla ar spriguļiem, ko vēl labi atceros. Miežus un auzas kūla ar smagu rulli. Resnam bluķim apkārt bija piestiprinātas ribas. Izklāja izkaltētu labību piedarbā uz kula, iejūdza zirgu rullī un brauca pa virsu ar rulli. Labību vētīja parasti ar dabīgo vēju pa durvīm. Salmus izkratīja ar grābekli, kam bija gari zari. Pie durvīm uzkāra sietu, viens bēra iekšā graudus ar pelavām, otrs kratīja. Sēklai labību višķoja. Saimnieks nosēdās uz kādas skastiņas un ar višku svieda piedarbā sev apkārt graudus. Smagākie graudi aizlidoja tālāk un tos lietoja sēklai. Par to jau es rakstīju, ka labība rijās tika žāvēta ar kūdru. *Maisiņos* jau bija arī vētījamā mašīna, kuru bija pagatavojis kāds rūjienietis Nille, kā tas bija uzkrāsots uz mašīnas. Vēlākos laikos arī kūla ar kuļmašīnu, kura piederēja *Rūdēkam.* Katlu un kūlāju veda ar zirgiem. Jūdza priekšā vairākus zirgus (no 3-5 un vēl vairāk). Viens sēdēja ar grožiem uz mašīnas, citi malās ar pātagām dzina zirgus un bļāva. Kad sāka parādīties pašgājēju kuļmašīnas, Košķeles saimnieki brauca uz *Vecati*, kur kāda mašīnu koplietošanas biedrība bija nopirkusi pašgājēju. Drīz pēc tam arī košķelieši nodibināja biedrību un nopirka pašgājēju.

Košķeles saimnieki: 2. rindā no kreisās 1. Tenis Runcis , 3. rindā no labās 2. Jēkabs Lapsiņš

Pirts tika kurināta katru sestdienu un katru sestdienu cepa miežu karašu. Pēc pirts tas bija gardākais ēdiens – silta karaša ar sviestu un biezpienu, piedzerot paniņas. Svētdienu rītos saimnieks turēja pātarus, t.i. nolasīja tās svētdienas spredīķi un nodziedāja pāris koraļus. Uz pātariem bija jāiet visai saimei.

Rudenī reizē nokāva vairākas cūkas un iesālīja visam gadam. Svarīgs ēšanas produkts bija sālītas reņģes. Man patika braukt līdz uz pļavām galvenokārt reņģu dēļ. Reņģes, nomērcētas, izceptas koka iesmā uz pavītušas zāles dūmiem bija daudz labākas par tagad žāvētām (kūpinātām) reņģēm. Paši košķelieši brauca uz jūrmalu pēc reņģēm pavasaros, kad bija galvenais reņģu zvejošanas laiks. Arī mana māte bija vairākas reizes pēc reņģēm. Viņa stāstīja, ka reiz gadījās kāds zirgs, kurš nav turējis vezumu, kad tas slīdējis atpakaļ. Ceļā esot biji stāvs kalns. Kad bijusi ar reņģu vezumu jau gandrīz augšā, zirgs apstājies. Nu vezums slīdējis atpakaļ un tuvojies grāvim. Par laimi viņa dabūjusi kādu akmenu un pielikusi pret pakaļējo riteni. Tā izglābusies. Citādi viss vezums būtu grāvī. Reņģes veda vaļēji ratu kurvī. Reņģes sālīja vairākās mucās un ēda visu gadu. Siļķes uzturā sāka lietot vēlākā laikā. Tās bija ļoti treknas. *Maisiņos* saimniekoja manas mātes brālis Indriķis. Bijis arī otrs brālis, bet tas miris. Netiku viņu redzējis. Indriķis bija tāds pakurls, gandrīz tāds pats kā es. Varbūt tas ir mans mantojums no viņa. Viņš ilgi nodzīvoja neprecējies, par saimnieci bija manas mātes māsa Ilze, kurai es tiku pirms 10 gadiem adoptēts par dēlu, lai man nebūtu jāiet karadienestā. Tāds bija likums, ka vecākam dēlam un vienīgam dēlam nebija jāiet.

Maisiņā jaukākā vieta bija birzī, kur es bieži vien uzturējos. Starp bērziem auga krūmi, galvenām kārtām baltalkšņi. Auga arī ievas, pat daži jauni osīši bija ieauguši. Govis birzē neganīja, tamdēļ auga krūmi. *Jeskus* birzī auga tikai lielie bērzi, jo viņi ganīja govis. Viņiem nebija citur ganības. Viņiem govis ganīja saimnieka brālis Pēteris (Maisiņietes brālis), viņš bija plānprātiņš. Ar viņu es maz satikos, jo mums negāja kopā valodas. *Maisiņu* birzī bija neliels laukumiņš, kur dažreiz mājas puiši un meitas rīkoja svētdienas vakaros balles. Saaicināja kaimiņu jauniešus, salīga mūziku un dejoja. Dzeršana jau nenotika kā tagad. Vienīgais puiši un meitas sameta naudu un nopirka degvīna pudeli muzikantiem. Arī godos tad maz dzēra degvīnu, liķierus vai vīnus, galvenais bija pašbrūvētais miestiņš. *Maisiņiem* jau bija daudz ganību, tikai tālu no mājas. Ganībā gates galā auga daudz baltalkšņu, kurus cirta žagariem, ko kurināt. Malku jau tad kurināja maz. Gar ganības un tīruma malu bija sēta, bet tai cauri jau līda aitas un teļi, tamdēļ ganam bija jābūt uzmanīgam. Sētu jau tad nesita ar naglām, tās bija dārgas. Iesita divus mietus blakus, starp tiem iepina kārkla klūgas un uz tiem uzlika

kārtis. Ganībās izraka bedrīti (akiņu), pie tās sili, gans ielēja ūdeni, ko dzert kustoņiem. Lai kustoņi nepiebradātu aku, tai apkārt taisīja sētu. Notika arī nelaimes gadījumi, kad gana neuzmanības dēļ akā ieslīdēja kāds kustonis un ārā netika. Tad gāja palīgā vīri ar valgiem. Arī birzī bija izrakta bedrīte priekš aukstā ūdens pirtij. Tikai sausā vasarā tā reizēm izsīka. Apkārt pirtij auga baltalkšņi. Birzī pavasarī dziedāja lakstīgalas un citi dziedātāju putni. Pie mājas bija arī augļu dārzs, bet neizkopts, maz prieka no viņa bija. Bija daži ceri jāņogu, tie gan ražoja labi. Bija ābeles: 1 baltā dzidrā, 2 rožu ābeles, kādi 2 lielie sīpoliņi (tā viņus sauca) – zaļi, lielāki par maziem Vidzemes sīpoliņiem, rudens āboli. Pārējās bija vecas ābeles, nezināmas šķirnes. Klēts galā bija 2 mežeņi ; vienai saldi, otrai skābi āboli – saldā un šķermā. Tos parasti rudenī novāca un ielika sienā vai āboliņā uz kūts augšas. Ziemā, kad āboli bija sasaluši, tos nesa ēst pēc atkausēšanas. Ķiršu dārzā nebija. Bija dažas dzelteno plūmju atvases, tās reti kad deva kādu augli. Dārza stūrī bija lapene, apstādīta ar baltiem ceriņiem. Gar ceļa malu bija stādīts arī balto ceriņu dzīvžogs, bet ne apkopts, pieaudzis pilns grāvis. *Maisiņos* bija tikai baltie ceriņi. Gar dārza malām auga kļavas un pie klēts pūpolu vītoli. Arī *Zelmeņos* aiz kūts ir tāds viens ieaudzēts, bet šoziem nolūzis.

Rudzus sēja tikai pūdējumā (Jāņu papuvē). Pirms Jāņiem pēc apsējībām uzveda un ieara mēslus. Līdz tam uz pūdējuma ganīja cūkas. Kad pūdējumu uzara, tad cūkas ganīja uz āboliņa tīruma atāla. Ara ar 2 zirgu arklu vāczemnieku, bet, ja vajadzēja kaut kur irdenāku, tad kārtoja ar spīļarklu. Ecēšas bija koka ar dzelzs tapām, bet kartupeļu ecēšas bija speciālas ecēšas no egļu šķilām un zariem kādu 0,5 m gariem, kas piestiprinātas pie koka rāmja. Vēlāk zemes irdināšanai sāka lietot arī atsperu ecēšas. Sēja ar rokām.

Labību pļāva ar vienroci, bet sienu un āboliņu ar garkātu. Rudzus sēja kūlīšos. Kartupeļus audzēja maz, tikai cilvēku uzturam, lopiem neizēdināja. Kartupeļi mitrā zemē arī nepadevās. Slapjās vasarās pavisam izslīka. Kad es jau biju Rencēnos, viņiem vienu gadu galīgi izslīka kartupeļi. Mēs tad devām viņiem sēklu. Tad bija starp citiem arī mazie zilie kartupeļi, kas bija ļoti garšīgi ēšanai, bagāti ar cieti, bet deva mazu ražu un bija grūti lasīt zilos starp cinguļiem. Arī mēs pirmos gadus Rencēnos audzējām ēšanai.

Ēkas *Maisiņos* bija vecas, gandrīz visas salmu jumtiem. Likās jaunākais bija stallis ar vāgūzi. Manos zēna gados cēla māla kleķa kūti. Uzmūrēja plecu augstumā akmens pamatus un virs tiem abās pusēs pielika dēļus, vidū meta turpat no zemes sarkano mālu, kuru izraka no bedres un piestampāja. Virs sienām uzlika baļķus, tad spāres un jumtu. Dzīvojamā māja bija ļoti veca, kopā ar riju un piedarbu. Dzīvošanai bija 2 lielas istabas un virtuve. Bija arī viena mazāka istaba aiz saimnieka istabas, bet tā likās bija piebūvēta vēlākā laikā rijai blakus. No ķēķa (virtuves) gāja durvis uz riju. Visur bija augsti sliekšņi. Virtuvē un kalpu istabā bija māla kuls, tikai vēlākā laikā istabā ielika koka grīdu. Saimnieku istabā bija koka grīda. Kalpu istabā

dzīvoja meitas, puiši un gani. Vasarā gan meitas gulēja savā klētī, dažreiz puiši uz staļaugšas. Lodziņi bija mazi, griesti zemi, viegli ar roku aizsniedzami, sevišķi kad ielika grīdu. Tāpat bija arī saimnieku istabā. Es jau laikam biju Rencēnos, kad noplēsa veco māju ar riju un piedarbu un uzcēla jaunu dzīvojamo māju pēc mana ieteikta projekta. Jaunajā mājā bija 2 istabas un virtuve saimniekam un tāpat 2 istabas ar kopēju virtuvi graudniekiem. Tad jau bija graudnieki, nebija vairs puiši un meitas. Šī ēka esot noplēsta un pārcelta pie manas dzimtenes *Līberķa*, kur tagad ierīkota kolhoza darbnīca. Citas ēkas visas esot noplēstas.

Agrā bērnībā man bija labs draugs cūkgans, kura vecāki dzīvoja *Valdekā*, kalpu mājā, laikam *Stepīši*. Viņi bija liela ģimene. Es dažreiz gāju zēnam līdz uz *Valdeku*. Pie kalpu mājas pienāca *Valdekas* dīķa stūris. Dīķī bija mazi karūsēni. Mēs saduļķojām ūdeni pie malas. Karūsēni mīlēja dzīvot saduļķotā ūdenī, un mēs ar kartupeļu grozu smēlām viņus. Uzturam jau viņi nederēja, bija maziņi. Es dažus ūdenī aiznesu uz *Vanagu dīķi*, kur tos ielaidu. Nezinu, vai viņi tur iedzīvojās vai ne.

No *Mazruļļiem*, ja viņi brauca uz Mazsalacas pusi, tad brauca caur *Maisiņiem,* bet, ja uz Rūjienas pusi, tad caur *Lielruļļiem – Valdeku*. Ceļš no *Maisiņiem* uz lielceļu gāja līku loku gar skolas kūti, nespējnieku (nabagu) māju un gar skolas galu ārā uz lielceļa. Vēlākos gados iztaisīja ceļu taisni uz lielceļu starp skolu un *Jeskes* zemi.

Vēl man atmiņā uzglabājušies 2 cilvēki no *Maisiņa* laikiem: nespējniece Baba un dišlers Viļums Veide. Baba bija kaut kāda radiniece Maisiņiem un meitu klētī viņai bija atsevišķa telpa, kur viņa vasarās ieradās no nespējnieku nama un gandrīz visu dienu nosēdēja uz savas klēts slieksni, lāpīdama savas skrandas, vai lasīja ziedus sev tējai vai zālēm. Viņa drīz nomira. Pie meitu klēts bija ziemas kambaris. Tā bija telpa ar māla kulu, kur stāvēja baļļa ar skābumu (kulteni). Skābums bija iemīļots dzēriens, sevišķi vasarā. Atsevišķā muciņā skābumu veda līdz arī uz pļavu dzeršanai.

Viļums bija tuvs radinieks manai mātes mātei un radinieks *Vecstārastu* Zoltiem. Viņš bija agrāk jūrnieks, bet vecuma dienās strādāja galdnieka darbu. Brauca kā visi amatnieki tanī laikā ar saviem amata rīkiem no mājas uz māju, kā drēbnieki „Skroderu dienās". Viņš bija arī pie mums Rencēnos, bet neatceros, vai tikai ciemos, vai arī strādāja. Viņš, kā jau jūrnieks, mīlēja bieži iemest.

Vecstārastos dzīvoja kapteiņa Zolta māsa, kas bija skolota, ko tanī laikā sievietes nemēdza darīt. Viņu uzskatīja par ļoti vīrišķīgu.

No *Maisiņu* mājas *Garožu* māja taisnā ceļā atradās km 3 vai vairāk. Tā varētu iet tikai kājām. Braucot tuvākais ceļš bija caur *Mazrullīti, Valdeku* un pa jauno ceļu apkārt. Kājām bija jāiet pa *Maisiņa* ganībām, pāri *Lielajam*

grāvim, tad taisni pa grāvmalām, cauri *Blusas* māju robežām. *Blusiem* bija kopēja robeža ar *Maisiņiem* un ganībās kopēja robeža ar *Garozi*. *Garožiem* bija maz ganību, un vasarā zāle galīgi izdega, kamdēļ pēc Jāņiem, kad nopļāva pļavas, govis laida ganos pāri Rūjas upei uz šķūnīša pļavu, kur govis ganījās vairākas nedēļas. Slaukt govis brauca no mājas ar zirgu un veda pienu. Govis gulēja pļavās brīvā gaisā, bet gans šķūnī. Vēl citi sēlieši, kam mājās nebija labu ganību, dzina uz Rūjas pļavām. Arī es tiku vairākas reizes braucis uz šo pļavu. Tur es redzēju arī pašā upes krastā starp koku saknēm, kā čūska rija peli. Čūsku tur bija daudz. Arī *Maisiņu Sedas pļavā* bija daudz, īpaši odžu. *Garožu pļavas* bija visas uz Rūjas krasta, kur tad es bieži makšķerēju un vēžoju. Vienā pļavā bija arī neliels mežs. Bez tam *Garožiem* bija neliels aploks, apaudzis ar melnalkšņiem, kādu kilometru no mājas pie *Žūkurīša*, kur iegriežas ceļš no Rūjienas puses uz *Garozi*. *Garoža* ēkas atrodas uzkalna galā. Visa ieplaka - ganības starp *Blusas* un *Garoža* mājām bija kaila, bez kokiem un krūmiem. Pie ēkām *Garozī* bija stipra māla zeme, kur auga labi mieži, kurus labprāt pirka brūži iesalam, tamdēļ galvenais ienākums *Garozī* bija no brūža miežiem. Auglīgā mālu zeme bija tikai kalna galā, bet visa lielākā zemes daļa bija zemākā vietā uz *Dauguļu* un *Žūkurīša* pusi. Stāstīja, ka mērnieku laikos *Garožu* mājas saimnieki nav pietiekami laipni uzņēmuši mērniekus, tamdēļ *Kankšu* robeža pienāca ļoti tuvu Garožu klētij. *Garozī* ēkas samērā jaunas un koka jumtiem (skaidu un šindeļu). Daži ēku jumti *Garozī* ir arī mani sisti. Pirmos situ kopā ar jau minēto Viļumu, vēlāk viens pats. Dārzs *Garozī* bija izkoptāks. Bija 2 bumbiera koki, kas deva bagātu ražu, kā arī saldie ķirši. Dārzā bija izmūrēts mūra (ķieģeļu) pagrabs, tam blakus avenes, kas labi ražoja. Dārza malā uz rijas pusi auga lieli kastaņi, kur bija novietota malka. Reiz es braucu ar veselu vezumu bumbieru uz Rūjienas tirgu. Augļi bija stipri pārgatavojušies, un es domāju, ka būs vezums atpakaļ braucot jāgāž Rūjā, bet žīdietes Rūjienā man izpirka visu vezumu, jo bumbieri bija ļoti gardi. Vasarā, lai ceļš būtu īsāks, brauca: *Sēļu muiža,* apakšā cauri Rūjai sēklī, kad ūdens bija tikai kādu 0,5 metru. Reiz ķiršu ziedu laikā uzsniga sniegs un noplēsa vienam saldam ķirsim pusi. Tad man bija gan lielas bēdas. Ar ābelēm *Garožu* dārzs nevarēja lepoties.

Kādu rudeni man un graudniekiem bija jāved mieži uz Rūjienu pārdot. Man par miežiem izmaksāja tīrā zelta naudā. Tad gan man bija bail braukt cauri mežiem uz māju – viens graudnieks man brauca pa priekšu, otrs aizmugurē. Ceļš uz Rūjienu iet galvenokārt caur mežiem.

Reiz pie Rūjas tilta sēklī zālēs vēžoju ar krītiņu (trīsstūrains zvejas tīkls ar kātu) un gadījās tīklā zutis. Biju dzirdējis, ka zutis, ja dabūjot tīklā cauri asti, tad esot projām. Man bija vecs tīkls, tamdēļ skrēju uz malu. Tur arī zutis jau bija izspiedis asti un sāka slīdēt laukā. Es zvejas kulīti apakšā, un tā zutis bija mans. Reiz zutis man uzkodās makšķerē, bet man bija baltais āķis, kas viegli locījās, zutis iepinās malā zālēs, āķis izliecās, un zutis aizgāja.

Vēžojot rokām gar krastu, ar rokām alās, tikko nometos ceļos un nu taisos bāzt roku ūdenī, kad man pie paša deguna iešņācās čūska, pacēlusi galvu gandrīz pie mana deguna. No tās reizes baidos ar rokām vēžot alās. Reiz makšķerējot ar slieku, man āķī uzķērās vēzis, kas reti gadās.

To jau Tu zini, ka Garozis negribēja, ka es eju skolā. Viņš gribēja, lai eju pie viņa saimniecībā, un viņš man atstās māju. Vienīgais, kam viņš vēl piekrita, lai es eju *Priekuļu lauksaimniecības skolā*. Manas domas bija, ja es netikšu iekšā seminārā, tad iešu uz Priekuļiem. Tā kā tiku iekšā seminārā, tad māju viņš novēlēja māsas dēlam Pēterim Penkam. Pa semināra laiku gāju vasarās pie viņa palīgā saimniekot, par ko tad viņš deva man ziemā produktus, kas bija jādod par ēšanu dzīvokļos. Es vēl biju seminārā, kad viņš nomira. Kara laikā nauda zaudēja savu vērtību. Lai gan pēc testamenta man bija novēlēta liela summa, tomēr mantojuma nauda bija tikai papirosu nauda, par ko neko lielu nevarēja nopirkt. Labi, ka neaizgāju par saimnieku.

Garozis bija vecpuisis, ļoti resns, resnāks par resno Stabiņu Rencēnos. Viņš mīlēja labi ēst. Dzērājs viņš nebija, bet no dažām glāzēm vīna viņš neatteicās. Viņam par saimnieci bija Švalbes Lienīte, kurai bija dēls Kārlis, par kuru būs atsevišķs stāsts. Sēnes Garožam apgādāja kāda sieviņa no nespējnieku nama. Tā zināja, ka Garozis mīl tikai baltos poķīšus, un tādus arī nesa, par ko dabūja labu atmaksu. Lienīte krējumā prata sataisīt gardu ēdienu no sēnēm. Viņš mīlēja zivis. Mazas līdaciņas viņš negribēja. Tām esot ūdeņaina garša. Reiz kāds zvejnieks atnesa smagāku par 10 kg līdaku – galva bija uz pleca, aste vilkās gar zemi. Tā viņam bija pa prātam. Arī vēžus viņš ļoti mīļoja. Tos viņam apgādāja par degvīnu Švalbes Kārlis, dzērājs, zaglis, kas nepalaida garām neko, kas nebija piesiets. Viņš vairākkārt bija likts cietumā par zādzību. Zādzības viņam bija kā slimība. Ja bija iespējams, viņš nozaga, kaut zagto viņam nebija, kur likt. Neviens no viņa neko nepirka, jo zināja, ka tas ir zagts. Melot viņš prata kā reti kāds. Mācēja stāstīt par visādām nelaimēm, lai tikai dabūtu naudu priekš degvīna. Švalbes Kārlis pa nakti savēžoja pilnu ķeseli vēžu Rūjā. Par to viņš dabūja no Garoža degvīna pudeli. *Garozī* viņš laikam nezaga. Vismaz to nevarēja manīt. Par Švalbes Lieni un Kārli nekā vairs nezinu.

Reiz 25. jūnija rītā pēc pāris negulētām naktīm tieši no balles Mazsalacas Skaņākalnā bija jātiek *Garozī* izlozēt āboliņa gubas, kad tās ieveda zem jumta. *Promulta kalnā* apstājos atpūsties, atspiedos pret stabu. Redzu – viens man sekojis pa ceļu un aiziet garām ar aizvērtām acīm. Iesaucos, un viņš atmostas. Ejot cilvēks bija aizmidzis. Tiku līdz Tūteres ozolam, kad taisījās lekt saule. Biju tā noguris, ka apsēdos uz soliņa. Kad atvēru acis, saule jau bija uzlēkusi un labu gabaliņu pacēlusies virs meža. Tad pieliku kājām ziņu, lai tiktu ātrāk *Garozī*. Pēc katras āboliņu gubu izlozes likos uz ežiņas nosnausties.

Garozis man stāstīja, kā viņš esot gulējis, kamēr iekritis mārkā, gar kuru bijis jāiet. Garozis man stāstīja, kā viņam izgājis ar zuti. Viņam makšķerējot zēna gados Rūjā uzķērās zutis, viņš domājis, ka uzķērusies čūska, un viņš makšķeri pār pleciem, skrējis uz māju *Rūnām* (laikam tur tad dzīvojuši vecāki). Tur noskaidrojies, ka nav vis čūska, bet zutis.

Semināra laikā, kad pa vasaru strādāju *Garozī*, 2 reizes nedēļā gāju vakaros uz Mazsalacu 11 km uz dziedāšanas mēģinājumiem. Piedalījos arī turpat Sēļu pagasta namā teātra izrādē.

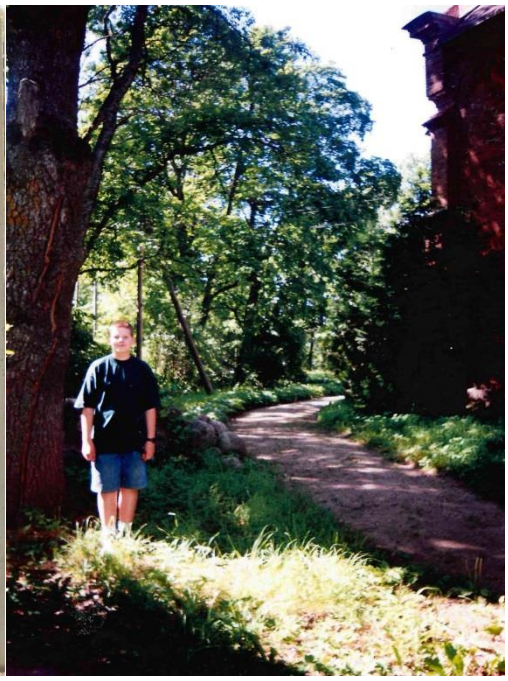

1. Artūrs Lapsiņš ap 1914. gadu.
2. Artūra mazmazdēls Kalvis pie kapsētas ozola ar gandrīz 90 gadu starpību, 2000.gada vasara

No *Garoža* iet ceļi uz abām pusēm. Uz Rūjienu gar *Žukurīti* (netālu no Sēļu nespējnieku nama) ceļš uzgāja uz *Sēļu muižas – Rūjienas ceļu*, bet uz otru pusi gar *Inniem* uz *Sēļu skolu,* kur tad ceļš no *Sēļu muižas* caur *Gaļinām* un gar *Sēļu pagasta namu* pie *Ķipēniem* savienojas ar *Košķeles muižas* – Mazsalacas ceļu. Tā nu esmu ar *Garozi* arī kārtībā. Šodien pietiks.

28.04.1972.

Skolā sāku iet pēc pilniem 10 gadiem. Nezinu, kādēļ pirmo gadu mani sūtīja *Košķeles pagasta skolā* pie skolotāja Lūsas, kas strādāja viens pats. Pavasarī pēc 1. klases beigšanas mani tūliņ sūtīja Mazsalacas valdības skolā, jeb kā to ļaudis sauca - Rīsberga skolā, jo vadītājs bija Rīsbergs. Viņa skaitījās divklasīga, bet bija 5 nodaļas un jāmācās 5 gadi, ar tādu pašu mācību programmu kā draudzes skolas, bet ar daudz plašāku un stingrāku krievu valodas mācīšanu. Rīsberga skola bija ieslavēta plašā apkārtnē. To tanī pat

laikā apmeklēja arī mūsu radinieki no *Puikules* Alkšņiem Jānis un Anna Liepiņi. Jāni jau Tu atceries, viņš mira *Rencēnu slimnīcā* tanī pat pavasarī, kad mira bitenieks Brants, kas tev uzdāvināja bišu saimi. Alkšņu Jāņa māsa Anna (precējusies Brūveris) mira dažus gadus agrāk. Tu jau droši vien atceries, ka Liepiņš nodzīvojis vairāk kā 10 gadus pie māsas nelegāli, viņš bēguļoja, jo vācu laikā bija par pagasta vecāko. Tā kā viņš nebija nevienam dusmas sadevis, tad viņam arī nekā nedarīja, kad viņu atklāja.

Lai gan mācības pagasta skolās sākās dažas nedēļas vēlāk un pavasarī beidzās agrāk, mani ar pēceksāmeniem pārcēla 2. nodaļā. Divus zēnus no Sēļu skolas, kuri tāpat kā es pavasarī pārnāca pie Rīsberga, atstāja 1. nodaļā uz otru gadu. Tomēr 2. nodaļā man bija jāpaliek uz otru gadu, jo nevarēju sekot mācībām. Lai gan Rīsbergs pats bija vecs un iesūnojis skolotājs, bet citi bija jauni, daži beiguši arī Valmieras skolotāju semināru. Tāds bija komponista Marģera Zariņa tēvs, kurš apprecēja mazsalacieti, komponista Salaka vecākais brālis (Artūrs Salaks dzīvo Kauguriešos, netālu no Stikla šķiedras). Alfons, kurš vēlāk strādāja Rīgā, tagad miris. Bija arī skolotāja krieviete, kas pasniedza krievu valodu. Viņa mani sauca par Ložinu, jo *nc* bija uz burtnīcas vāka izlasījusi par krievu *ž*. Bija arī skolotājs Prenks u.c., bet neatceros, kā viņus sauca. Krieviete bija Hohlova. Rīsbergs pats pasniedza ticības mācību un vēsturi. Vēsturi viņš mācīja pēc tādas mācību grāmatas, kur bija tikai leģendas par veciem Krievijas cariem. Vēstures dēļ es tikko neizkritu eksāmenā, iestājoties seminārā, jo nezināju vēsturiskos faktus, bet stāstīju, kā biju mācījies, tikai leģendas. Ticības mācībā viņš nevīžoja atprasīt bībelstāstus, bet bieži uzdeva tos atstāstīt rakstiski uz lapiņām. Atzīmi viņš izlika pēc uzrakstītā daudzuma. Tad nu mēs arī centāmies uzrakstīt labi daudz. Ja nezinājām labi uzdoto, mēs rakstījām kādu korāli, ko labi mācējām no galvas. Rīsbergs jau nelasīja, izlika tik atzīmi. Reiz tomēr bija uzķēris, tad bija suta. Priekšmetus, ko pasniedza semināru beigušie skolotāji, mēs zinājām labi, jo tos skolotāji pasniedza labi. Pie iestāšanās seminārā skolotājs Dreimanis Kārlis eksaminēja vēsturē un ģeogrāfijā. Vēsturi es zināju uz „2”, bet ģeogrāfiju uz „5”. Viņš ielicis abās vietās „3”, un tā es tiku iekšā. Ģeogrāfiju mums pasniedza kāds semināru beigušais, un es Dreimanim par avotu izcelšanos izstāstīju, kā viņš vēlējās.

MazSalazes valdibas skola skolnieki un skolnieces, 1908. Atzimēti Arturs Lapsiņš un Jānis Alksnis.

Valdības skolas bija tanī laikā īstās pārkrievošanas skolas. Rīsbergs noliedza skolēniem savā starpā sarunāties latviski, bija jārunājas krievu valodā. Pirms manis bijis pat koka kloķis, ko uzkāruši kaklā tiem, kas sarunājas latviešu valodā. Manā laikā vairs tas nebija, laikam semināra beigušo iespaidā. Šo kloķi nēsājis vainīgais, kamēr noķēris citu kādu runātājam latviski, tad to saņēmis vainīgais. Manā laikā Rīsbergs lika tiem, kurus noķēra runājam latviski, uzrakstīt krievu valodā vairākas lapas vai pat veselas burtnīcas. Arī es reiz dabūju pierakstīt pusi burtnīcas, kaut gan nemaz nebiju runājis. Pavasarī uz atvērta loga uzmetušies skatījāmies ārā. Pienāca Rīsbergs un pateica, ka mēs sarunājamies latviski un lika abiem pierakstīt pusi burtnīcas. Viņš jau zināja, ka mēs sarunājamies latviešu valodā, bet tad, kad viņš pie mums pienāca, mēs nemaz nesarunājāmies.

Artūrs Lapsiņš MazSalazes valdibas skolā 1908. gadā

Skolēnu Mazsalacas valdības skolā bija daudz – pāri par pusotra simta. Es pēc stundām katru dienu gāju uz māju, bet, kas dzīvoja tālu no skolas, gulēja tur pa nakti. Bija vairākas guļamistabas. Kopgalda jau nebija, dzīvojām uz sauso. Naktīs guļamistabas karojušas viena pret otru. Reiz kāds skolnieks ielicis dvielī šņorzābaku un gaidījis, kad nāks no otras guļamistabas uzbrukumā. Netālu no guļamistabām dzīvojis viens skolotājs. Tas dzirdējis troksni un gājis lūkot. Tikko viņš vēris durvis un apgaismojis ar kabatas laternu guļamistabu, kad skolnieks jau bijis pacēlis dvieli ar zābaku, bet, kad ieraudzījis skolotāju, tad sācis raudādams lūgties.

Pēc 5. nodaļas beigšanas vasarā izgāju mācībā, iesvētījos, kamēr pātari vēl nav aizmirsušies. Nedomāju skolā tālāk iet, jo nebija līdzekļu. Tēvs jau bija miris, māte rokpelne pelnīja maizi ar aušanu. Kad pienāca rudens, tad man tāpat kā gājputniem uznāca ilgas pēc skolas. Tā kā skolas jau bija sākušās, tad tai rudenī nekur vairs nevarēja tikt. Izprasīju atļauju un gāju 5. nodaļā uz tādiem priekšmetiem, kuros bija jātur eksāmeni. Tantai Ilzei bija mantojuma nauda no *Maisiņa,* un viņa apsolīja man palīdzēt ar līdzekļiem. To jau Tu zini, ka Garozis man priekš semināra neko nesolīja. Kad Ilze bija prasījusi padomu Mazsalacas mācītājam, ko lai darot, Grāve teicis, ka uz semināru gan lai nelaižot, jo tur iemācoties par bezdievjiem. Tanta tomēr viņam neklausīja. Nākamajā rudenī braucu uz eksāmeniem un iekļuvu seminārā.

Rīsberga skolā vislabākais draugs man bija Rūdolfs Apsītis. Mums abiem labs draugs bija semināristsOskars Priedītis, kurš semināru beidza gadu pirms manas iestāšanās un bija jau 1 gadu nostrādājis *Rūjienas draudzes skolā*. Rūdolfa tēvs bija ratnieks un gatavoja skaistas droškas un atsperu ratus (federvāģus), un viņam bija liela 2 stāvu māja. Oskara tēvs agrāk bijis veikalnieks. Viņam bija 2 mājas. Vecākā dzīvoja viņi paši, kur agrāk bijis veikals, jaunajā mēs nodzīvojām uz īri 1 vai vairākus gadus. Vasarās mēs visi trīs gājām uz Salacu peldēt aiz kapsētas. Mēs visi 3 bijām labi peldētāji. Peldējām, līdām zem ūdens, bridām pa dibenu pāri Salacai, turot klēpī akmeni, lai ūdens neceļ augšā. Mēs peldējām pa dibenu un bridām vaļējām acīm. Vienmēr kādam bija līdz kanniņa, ar kuru nesa ūdeni kapu laistīšanai. Mums patīkama rotaļa bija, kad divi paslēpās krastā bedrēs, bet trešais piesūca kanniņu ar ūdeni un paslēpa kaut kur upes dibenā. Tad pārējiem diviem bija jāpeld pa upes dibenu un jāatrod kanniņa. Tā vienmēr tika atrasta. Bieži mēs rotaļājāmies diezgan bīstami: grūdām viens otru peldēt zem ūdens. Dažreiz nedabūja nemaz godīgi ieelpot gaisu, kad tika atkal pabāzts zem ūdens. Mēs bijām tik labi peldētāji, ka nekad nekāda nelaime nenotika.

Nezinu, vai Rūdis vēl kur gāja skolā vai arī ne. Es tikai vienu reizi vēl viņu satiku Rīgā (laikam ap 1935. gadu) , bet neuzprasīju viņam adresi un

nedabūju neko tuvāk zināt par viņa dzīvi. Osis beidza skolotāju institūtu un vēlāk bija par matemātikas skolotāju *Jelgavas skolotāju institūtā*. Viņš bija labs matemātiķis un sarakstīja arī matemātikas metodiku skolotājiem. Pie manām grāmatām augšā ir arī mūsu mājā viņa sarakstītās metodikas. Viņam bija arī dēls. Tas nomira pirms viņa, un viņš pats jau arī sen miris. Viņš un viņa dēls bijuši arī labi mūziķi uz klavierēm. Vēl mans draugs klasesbiedrs bija Hermanis Rīsbergs, ne skolotāja dēls, bet viņa māja bija otrpus Salacai pretī kapsētai *Streiķos*. Viņš pat nebija radinieks skolotājam. Viņš vēlāk mācījās *Valmieras komercskolā* un izstudēja par ārstu. Biju reiz Rīgā pie viņa ciemos, kad viņš strādāja *Aleksandra Augstumu trako namā* par ārstu. Viņš apprecēja vācieti un pirms kara repatriējušies uz Vāciju. Tā par viņu vairāk nekā nezinu.

29.04.1972.

Pirms manas iestāšanās seminārā, Mazsalacā atvēra arī *Balodes privāto proģimnāziju*. Viņiem bija biedrība, kas pelnīja naudu trūcīgo skolēnu pabalstīšanai. Biedrībai bija arī koris un aktieru kopa, kas uzveda Raiņa ”Pūt, vējiņi!” un brauca Ziemassvētku brīvlaikā ar izrādi uz Aloju. Tā kā es dziedāju viņu korī, tad braucām visi ziemā vairākos pajūgos pa lejām uz Aloju. Šis brauciens man labi iespiedies atmiņā. Bija jauka ziemas diena. Proģimnāzijā par skolotājiem strādāja kreisi noskaņoti skolotāji, kā tagad atklājas, daži bijuši pat nelegāli komunistu partijas biedri. Kad likvidēja proģimnāziju, es jau biju semināru beidzis, es nopirku no viņiem žurnālu „Domas”, Līgotņa latviešu literatūras vēsturi u.c. grāmatas. Proģimnāzijā pēdējos gados (ap 1919.g.) strādāja arī Jēkaba Alkšņa sieva Medne. Daži mani paziņas un draugi apmeklēja arī proģimnāziju, kamdēļ par daudziem vairs neatceros, vai viņi mācījās pie Rīsberga vai pie Balodes. Labs draugs man bija Jānis Kalniņš, Mazsalacas pastnieka dēls, bet viņš jau nomira zēna gados.

Augusts Reinfelds, drēbnieks, visu laiku dzīvo pa Mazsalacu. Viņam bija pašam arī māja, bet to pārdeva. Viņš bija ugunstornī par sargu, skolā par saimniecības vadītāju, *Mazsalacas pirts* direktors. Tagad pensionārs. Viņš šķīrās no sievas. Gadus 2 atpakaļ viņš ar savu civilsievu bija atnākuši ciemos. To gan galvenām kārtām bija izdomājusi viņa civilsieva, kura agrāk strādājusi *Jeskēs* par kalponi un nu gribējusi redzēt, kāpēc es neeju uz *Maisiņu*. Tagad Reinfelds esot saslimis ar tuberkulozi un ārstējoties Rūjienā.

Jānis Kaimiņš dzīvojis pa Padomju Savienību un nupat redzu, ka viņš uzkūlies zinātņu kandidātos, vēsturnieks, tagad, zināms, pensionārs. Bija jau vēl citi draugi, bet par tiem es nekā nezinu, jo viņi ir izklīduši kur kurais.

Tu jau zini, ka 1905. gadā Mazsalacā, **Šneidera mājā**, bija izkratīts arī mūsu dzīvoklis, kad neviena nebija mājā. Durvīs bija izsisti caurumi, pa kuru soda ekspedīcijas vīri bija līduši iekšā. Es jau Tev rādīju skapi, kuram noplēsta līste, atlaužot lādi. Visa istaba bijusi piebārstīta ar veco metāla naudu. Vienu daļu jau viņi bija arī paņēmuši, bet Tu jau esi redzējis, ka man vēl ir diezgan daudz vecas naudas.

Pēc 1905. gada māte bijusi Mazsalacā, kad naktī gaidījusi melno sotņu, kas organizējusi aplaupīt valsts degvīna noliktavu (monopolu). Pēc Mazsalacas vidusskolas skolotāja Lustes apraksta iznāk, ka melnā sotņa ir bijuši revolucionāri, bet pēc manas mātes stāsta tie ir vācu baronu organizēta banda, kura divjūgu karietē piebraukusi naktī pie monopola. Kungi par to labi ir zinājuši un organizējuši aizstāvjus, kas aizsargās valsts monopolu. Kungi paši un arī muižas ļaudis jau vakarā ieradušies otrpus ielas dārzā. Kad piebraukusi melnā sotņa, bijusi īsta kauja kādas minūtes 5 – 10. To māte labi dzirdējusi. Saprotams, melnā sotņa tā sagaidīta, aizbraukusi. Tomēr interesanti ir fakti. Pāri ielai šauts uz namu, kur nav redzamas nevienas lodes pēdas. Ir redzama tikai tās lodes pēda, kuru šāvis veikalnieka Nurmikas dēls, kuram pašam bijis savs šaujamais, bet pārējie saņēmuši ieročus un munīciju no baroniem, tātad tukšus. Ievainots tikai jaunais muižas kalējs, kas bijis nolikts dārza malā pie viena krūma. Tātad viss labi organizēts. Baroni gribējuši parādīt, ka viņi aizstāv valsts iestādes, bet revolucionāri tās aplaupa. Tās ir manas domas.

Nesen tiku skaidrībā arī par to, kāpēc kratīts mūsu dzīvoklis. 1905. gadā *Valtenbergu pagasta* kancelejā strādājis kāds Jēkabs Lapsiņš, kurš ir ņēmis dalību revolucionārajā kustībā. Viņi ir sarīkojuši kratīšanu tikai uz vārda un uzvārda sakrišanu, nemaz tuvāk nepainteresējoties, kas katrs par cilvēku. Mans tēvs nebija piedalījies, kamdēļ viņa dēļ nebija jākrata. Kad mācītājs Grāve aizgāja (nezinu kādēļ un kur), tanta Ilze pārnāca dzīvot pie mums Mazsalacā. Tēvs arī tad bija miris, un māte pelnījās ar aušanu, bet mēs ar tantu viņai palīdzējām.

Vecā Stendera leksikonu u.c. grāmatas dabūju mācītāja muižā, kad Grāvis aizbrauca un bija izmetis grāmatas dedzināšanai. Es tad pievācu, ko saskatīju par vērtīgu.

Tā kā tagad mājas aušana ir gandrīz izbeigusies, tad sīkāk domāju aprakstīt aušanas darbu un stelles, galvenais atsevišķu steļļu daļu nosaukumus, kuri varbūt studiju laikā Tev var noderēt.

30.04.1972.

Māte auda parasti vienkāršu vai skujiņu audeklu. Parasti vienkāršu audeklu auda ar diedziņu šķēriem un linu iekšaudām, ko izlietoja veļai. Linu audekla balināšanai jau agrāk nelietoja nekādus ķīmiskus balinātājus, bet

izvārīja audeklu sārumā (tā sauca sārmu) un izklāja saulē uz zāles. Auda viņa arī pusnātno audeklu un vadmalu. Vadmala (arī pusnātno audeklu) nodeva krāsotavās, kur, ja gribēja kādu krāsu, krāsoja, vēla, presēja un cirpa. No tās tad šuva apģērbu un mēteļus. Sārumu lietoja arī veļu mazgājot, to pielejot mazgājamam ūdenim. Veļu pēc vārīšanas velēja, t.i. lika uz velēkni (augsts sols) un ar koka vālēm sita viena vai divas velētājas.

Pastāstīšu Tev par aušanu pēc kārtas. Vispirms diedziņus (tos pirka veikalos) saspolēja koka spolēs šķēriem. Spoles uzvēra uz tieviem zariņiem, diega galus izvēra caur veķīša caurumiem un šķērēja. Šķērumi bija divējādi. Vieni bija četrkantains rāmis ar tapām stāvmalās, kad šķērumi pieslieti pie sienas. Otri šķērumi bija griežami. Divi četrkantaini rāmi bija savienoti krustām un vidū caurumi, caur kuriem bija izurbti caurumi, kur ievietoja tievu kārtiņu, kuras viens gals bija pekā, kā eglīte uz grīdas, otrs pie griestiem arī pekā. Tā šķērumi viegli bija griežami. Mums bija šie šķērumi. Tad šķērētāja stāvēja ar veķīti uz vietas, un grieza otrs šķērumus, uztinot dzijas nesumu no augšas ieslīpi uz leju. Jo garāks audekls, jo vairāk reizes tika apkārt šķērumam. Apkārt šķērumam laikam skaitīja 5 olektis. Apakšas malā bija tapas, uz kurām uzlasīja dziju. Diegus un tāpat ķemmes un nītis skaitīja gaņģiem. Cik gaņģī bija, vairs neatceros (laikam 40 vai 60). Uzšķērēto audeklu no šķērumiem sapina pinā un tad uzgrieza stellēs. Pie uzgriešanas vajadzēja 3 cilvēkus. Viens grieza balli (resnu koka bluķi), otrs turēja riekumu un trešais turēja asti. Parasti balli grieza tanta Ilze, vēlāk es, māte turēja riekumu, es vai vēlāk tanta turēja asti. Kad audekls bija uzgriezts, tad to ielēzēja uz 2 plāniem un gariem skaliem, ienītīja, ieķemmēja un uzsēja. Nītis bija pakārtas pie kaziņām, bet nītīm apakšā piesēja paminas. Minot paminas, kaziņas lēkāja augšā un lejā. Ķemme bija ievietota kamlādē. Ķemmes agrāk bija no niedrām izdrāztiem zobiem, vēlāk bija misiņa zobi. Audi (sauca iekšaudus) tika uzspolēti niedru spolītēs, tās ievietoja atspolē un sākās aušana tāpat kā tagad fabrikās, bet tad atspoli svieda cauri ar rokām un piesita ar rokām kamlādi. Kad gabaliņš bija noausts, palaida rulli par caurumu tālāk un uzlika audeklu uz āža. Parasti audēja bija māte, es pa vakariem spolēju spoles vai arī Ilze, kad man neiznāca laika. 1920. gada vasarā mēs pļāvām Lapas mājas graudniekiem uz pūrvierām rudzus. Tad deva pūru rudzu par pūrvietas nopļaušanu. Tā pelnījām ziemai maizi.

Tanta kopā ar citām ciema sievām gāja uz mežu uz Skaņā kalna pusi pēc kurināmā. Bija pagatavots dzelzs kāsis, ko piestiprināja pie gara kāta. Ķeksi aizķēra aiz sausas priedes zara un nolauza. Šos sausos zarus sievietes nesa sasietus pār pleciem uz māju kurināšanai. Tā viņas stiepa zarus vairākus kilometrus.

Tātad 1913.gada rudenī es kopā ar Jēkabu Alksni no Rūjienas draudzes skolas skolotāja Oskara Priedīša pavadībā braucām no Rūjienas ar vilcienu caur Valku uz Valmieras semināra iestāju eksāmeniem. No Rīsberga

skolas to gadu eksāmenus lika vēl arī vēlākais profesors Jānis Loja, bet matemātikā viņš izkrita un netika uzņemts. Ar Alksni mūs uzņēma uz sava rēķina. Stipendijas dabūjām vēlākos gados. Pirmo gadu mēs ar Alksni dzīvojām semināra kopmītnē. Mums gultas bija blakus. Reiz dienā guļot, es jutu, ka man mugurā kaut kas duras. Es spēji sagriezos. Alksnis bija man ar adatu dūris mugurā. No manas spējās sakustēšanās adata nolūza, un gals palika man mugurā starp mugurkaula skriemeļiem. Tad nu abi gājām pie daktera Hincenberga (semināra ārsts), un tas tad grieza un izvilka man no muguras adatas galu.

Pie iestāšanās seminārā tanī laikā zināšanas tikušas novērtētas šādi: ar vienādām zināšanām latvietis luterānis dabūjis „3", latvietis parezticīgais „4", bet krievs „5". 1913.gada rudenī seminārā no 30 audzēkņiem uzņēma tikai kādus 10 latviešus luterāņus. Tad nu arī pēc 1. klases liela daļa krievu nobira. Daļa tika atstāta uz otru gadu, daļa paši aizmuka.

Semināristi vispār bija revolucionāri noskaņoti. Viņi piedalījās nelegālās sapulcēs, kas tad notika kaut kur meža biezokņos. Arī es biju uz dažām sapulcēm. Tikai partijas biedri zināja ceļu uz sapulci un paroli, ar kuru varēja tikt garām sardzei uz sapulces vietu. Runāja parasti kāds partijas biedrs no Rīgas. Es viņu vārdus vairs neatceros, bet liekas, ka viens bija Asaris.

Valmieras skolotāju sem. luterāņi II klase ar mācītāju K. Kundziņu

Semināristiem luterāņiem pašiem bija vakaros jātura lūgšana. Viens teica dziesmas vārdus un nolasīja lūgšanu, otrs spēlēja ērģeles. Dežurējošam skolotājam bija jāpiedalās lūgšanā, lai viss noritētu kārtīgi. Kad dežurēja krievu skolotājs, tad bieži tika izkropļoti korāļi vai arī lūgšanas vietā tika nolasīts kas cits. Bieži dziedāja korāli „Kad es vien pie viņa", kur tad viņa vietā dziedāja 'viņas' u.tt.

Semināristiem kāds krievu virsnieks pasniedza militāro mācību. Viņš dzīvoja pilsētā. Viņam virs galvas 2. stāvā dzīvoja semināristi. Reiz viņš sadzirdējis, ka augšā kaut kāds aizdomīgs troksnis. Viņš izsaucis policiju un gordovojus un izkratījuši semināristu dzīvokli, bet nekā aizdomīga nav atraduši. Viņš zinājis, ka semināristi ir kreisi noskaņoti un domājis, ka te drukā proklamācijas. Vēlāk izrādījies, ka tieši virs galvas nedzīvo semināristi, bet ir pažobele, kur atradies veļas rullis. Šo virsnieku semināristi tā āzēja militārās stundās, ka viņš bija spiests izbeigt militārās mācības pasniegšanu. Gan viņa stundās lika piedalīties klases audzinātājiem, tomēr nekas nav līdzējis. Direktoram bija jāpieņem cits militārais pasniedzējs.

4.05.1972.

Direktors un skolotāji jau gandrīz visi bija krievi vai puskrievu, tas ir pareizticīgie un pa daļai pārkrievojušies. Tāds bija pops – pareizticīgo mācītājs. Īsts latvietis bija tikai luterāņu mācītājs Kundziņš, kurš pasniedza mums ticības mācību, vēlāk arhibīskaps Amerikā, tagad miris. Latvietis bija arī dziedāšanas un mūzikas skolotājs Jēkabs Mediņš, tagad arī miris. Ar vārdu sakot, skolotāji jau nu visi tagad ir miruši. Vēl bija latvietis vēstures un ģeogrāfijas skolotājs Kārlis Dreimanis, bet tas jau vilka uz krievu pusi. Viņa brālis vēsturnieks Pēteris Dreimanis jau bija paspējis pat uzvārdu krieviskot – Tokarovs. Viņš strādāja tanī laikā Cēsīs. Matemātikas skolotājs strādāja diezgan vecmodīgi, bet viņš prata semināristus ieinteresēt matemātikā. Tā mans draugs Oskars Priedītis, par ko jau rakstīju, sarakstīja matemātikas metodiku skolotājiem un Tu arī dabūji mācīties matemātiku no Dukura sastādītām grāmatām. Viņš beidza semināru 1 vai 2 gadus pēc manis. Matemātikas skolotājs bija rupjš, lamāja semināristus par varvariem, kādēļ semināristi viņu sauca tikai par .... . Otro klasi beidzot, bija jātur eksāmens ģeometrijā, bet revolūcijas laikā eksāmenus atcēla. Matemātikas skolotājs bija izgudrojis eksāmena vietā ar nosaukumu repetīcija eksaminēt mūs rakstiski. Visu ģeometrijas kursu sadalīja biļetēs. Arī mēs nebijām muļķi. Sadalījām visas biļetes klases skolēniem un iepriekš ar zīmuli sagatavojām teorēmu pierādījumus uz lapiņām, kuras novietoja pēdējos solos. Katram bija jāiet pie galdiņa izvilkt biļetes numuru. Kamēr viņš pēc tam nonāca savā solā, viņam jau priekšā uz galda bija lapiņa ar biļetes materiāliem. Atlika tikai melnrakstu pārrakstīt uz tīrrakstu. Otrā rītā matemātikas skolotājs teica (krieviski):

„Pagājušajā gadā man bija labi matemātiķi, bet šogad izrādās vēl labāki.” Tā viņu apveda ap stūri.

Matemātikas skolotājs pats no rītiem pirms stundām apkopa vistas un cūku. Reiz kūtī viņš bija uzplēsis bikses un tāpat ar saplēstām biksēm gājis uz pirmo stundu, kur skaidrojis par iekavu atvēršanu. Skolēni smējušies, ka (skobki raskriļis – krievu val.) iekavas atvērušās, bet šis nekā nav sapratis. Tikai pēc stundas kolēģi viņam parādījuši, ka bikses pušu.

Reiz semināristi pēc stundām, taisīdami ķīmijas mēģinājumus, taisīja maizes bumbiņas, samērcētas spirtā un svieduši pa logu Beļķeniņa gailim. Tas dziedājis vienā dziedāšanā, un Beļķeņins brīnījies, kas tam gailim noticis.

Semināra audzēknis

Mūsu klases audzinātājs dabas zinību skolotājs bija ļoti gudrs un augsti mācīts vīrs, bet kreiso uzskatu dēļ degradēts par skolotāju seminārā. Pirmajās revolūcijas dienās viņš gāja ar visu klasi fotografēties ar sarkanām lentēm pie krūtīm. Viņam bija vājība necensties izņemt programmu. Vajadzēja tikai semināristiem prast uzdot dažus interesantus jautājumus, un viņš visu stundu uz tiem aizrautīgi atbildēja, ka netika nemaz pie jaunās vielas stāstīšanas.

Semināru beidzot, katram bija jāpasniedz viena eksāmena stunda. Man gadījās krievu gramatikā. Bija divas metodes: individuālā un deduktīvā. Es izvēlējos vienu, bet krievu valodas skolotājs Nikoļskis ieteica otru. Stundas pasniegšanu analizējot, direktors aizrādīja, ka man vajadzējis pielietot tieši to metodi, ko es biju izvēlējies, un tā es par stundu saņēmu tikai „3”. Nikoļskis nemaz neteica, ka tā ir viņa vaina. Saprotams, arī man atlika

tikai klusēt. Manā laikā sevišķi lielas skolotāju maiņas seminārā nebija. Direktori gan bija divi: Strahovičs un Sļusarevskis.

Pirmo gadu es dzīvoju kopmītnē un maksāju naudā par mācībām un internātu, jo tiku uzņemts tikai uz sava rēķina. Pa kara laiku seminārā iekārtoja slimnīcu. Stundas noturēja pēcpusdienā sieviešu ģimnāzijā un stipendijas izmaksāja naudā. Valmierā es biju 3 dzīvokļos. Uz tagadējās Ļeņina (Rīgas) ielas, blakus mājā, kur tagad atrodas sociālās nodrošināšanas nodaļa, dzīvoju pie Mildas (Miller) tantiņas. Tur vēl bija omamma ar savu brāli, kurš apmeklēja pilsētas skolu, divi semināristi no jaunākām klasēm Muncis un Puzulis un Zvārtes Sterndoka Vilis, kurš arī apmeklēja pilsētas skolu, vēlāk virsnieks. Citi visi jau sen miruši, bijām mēs ar omammu divi vēl dzīvi, un paliku es tikai viens. Man ir arī foto no tā dzīvokļa.

Millerjaunkundzes pansions1915./16. māc.g.

Vienu gadu nodzīvoju pie Kozloviem uz Bīskapa ielas (šī ieliņa nogriezās no Ļeņina ielas apmēram pie grāmatu veikala). Kara laikā Kozlovu māja nodedzināta. Tur dzīvojām 3 semināristi: Liepiņš, Reinholds, Skalbergs Kārlis (rūjienietis, tagad miris). Arī no šā dzīvokļa man ir foto, kur ir klāt arī Jānis Loja – profesors, kurš dzīvoja tanī pat ieliņā pretējās mājas sētas mājā. Tur dzīvoja arī Breicis.

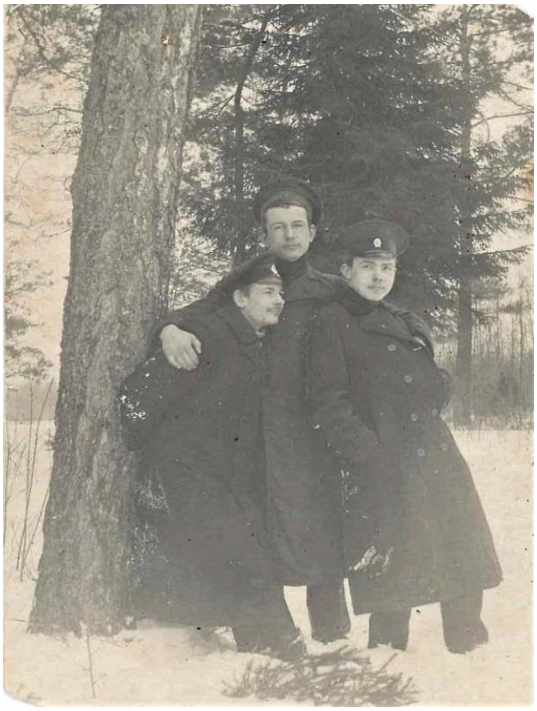

1914./15.m.g. Artūrs Lapsiņš, Jānis Loja, Kārlis Skalbergs.

Trešo gadu dzīvoju pie vecas tantiņas (vārdu neatceros) kopā ar dažiem semināristiem (vārdus neatceros, foto nav). Pretī otrā istabā dzīvoja ģimnāzistes, starp tām Riekstiņa, vēlāk daktera Roguļa sieva. Pēc likuma semināristi nebija atbrīvoti no karaklausības. Kara laikā mobilizācijas nāca viena pēc otras. Brīvlaikā pēc 1. klases beigšanas rudens pusē mobilizēja 1896. gadā dzimušos. Tā arī mani iesauca. Pagāja vairāki mēneši, kamēr

seminārs panāca mūsu atbrīvošanu. Es jau iesāku iet 2. klasē, bet tad saslimu ar tievo zarnu iekaisumu un nogulēju vairāk kā mēnesi semināra slimnīcā, kur bija pie semināra pirts iekārtota viena istabiņa. Mani ārstēja kara hospitāļa ārsts Demjakovs, kas strādāja seminārā novietotā hospitālī. Reiz viņš izklausīja manu zarnu darbību, atrada visu kārtībā, bet man augsta temperatūra. Viņš ilgi domāja un beidzot uzprasīja, kad man pēdējo reizi ir izgājis vēders, kad atbildēju, ka pēdējās divās dienās nav izgājis, viņš man ne vārda neteikdams, iesita sev pa pieri un iekliedzās: "(eh, jā bolban! krievu val.) Eh! Es muļķis!"c Pēc dažiem mirkļiem bija klāt sanitārs ar klīsteri un pēc pāris dienām atstāju slimnīcu. Es pats vairs sevi nepazinu, bija palikuši tikai kauli un āda. Bija jau tuvu jaunajam gadam. Mācībām 2. klasē es vairs nevarēju sekot. Teicu par to direktoram. Viņš man saka, ka viņš nekā nevarot līdzēt. Viņiem esot lēmums pārcelt mani 2. klasē. Lai es iesniedzot lūgumu pedagoģiskai padomei atstāt mani 1. klasē. Tā arī izdarīju, un tā kara laikā atkal vienu gadu pavilku uz priekšu. Tie, kuri ar mani iestājās reizē seminārā, visi nokļuva virsnieku skolās un pārdzīvoja kara briesmas. Lielāko daļu pievāca Staļins ar savu personības kultu. Tā aizgāja Jēkabs Alksnis un daudzi citi, ar kuriem reizē iestājos seminārā.

Priekšā Lapsiņš, Virsis, aizmugurē no kreisās Čukurs, Kaimiņš M. Lustes fotodarbnīca Mazsalacā.

Kad 1917. gadā fronte nāca tuvāk, Valmieras semināru evakuēja uz Sizraņu pie Volgas. Rudenī neilgi pirms skolas sākšanās semināram deva 2 lopu vāģus, tos piekrāva ar matračiem u.c. mācību līdzekļiem un grupa semināristu ar grāmatvedi Strautu priekšgalā braucām uz Sizraņu. Ceļā bijām 2 nedēļas, jo visur mums bija jāgaida, kad atbrīvosies tālākais ceļš no kara ešaloniem. Pleskavas un piepilsētas stacijās vien nodzīvojām vairāk par 2 diennaktīm. Mums līdz brauca arī Jānis Loja, kurš palika Maskavā. Tas bija garlaicīgs brauciens cauri visai Eiropas Krievijai. Sizraņā tad arī nobeidzu 4. klasi.

H. Risbergs, A. Lapsiņš, J. Čukurs 1919. gada sākumā.

Stundas noturēja atkal sieviešu ģimnāzijā pēcpusdienās. Mums izdevās noorganizēt kopmītni. Rudenī, kamēr vēl visiem bija nauda no mājas un izmaksāja stipendiju, sapirkām uz tirgus cūkgaļu un iesālījām, kā arī brauca pa Volgu uz leju un iepirka bīdelētos kviešu miltus. Tā mēs bijām nodrošināti ar ēdamo visu ziemu. Arī es biju saimniecības komitejā, kas rūpējās par gaļas un miltu iepirkšanu. Ēst gatavoja saimniece, kas bija Valmierā seminārā par saimnieci. Arī Mediņu Jānis dzīvoja pie mums kopmītnē ar savu sievu. Tad viņš pašreiz komponēja operu 'Uguns un nakts'. Kādreiz pie mums viesojās kāda krievu popa – pensionāra bagāta sieva un interesējās par mūsu saimniecību. Aizejot viņa mūs uzslavēja par labi iekārtoto kopmītni un iedeva 100 rbļ., teikdama: „Tikai lai pops neuzzina". Tātad tas ir bijis skops koka piesis. Pilsoņu kara laikā arī Sizraņā mainījās valdība pēc valdības. Kad ienāca čehi, viņi, pārbaudot ēkas, atrada mūsu kopmītnē veselu rindu kareivju šineļus (mums kā bēgļiem tos izsniedza). Visus, kas bija kopmītnēs, viņi aizveda un arestēja kopā ar Mediņu. Ceļā viņus tikko nav nošāvuši, jo domājuši, ka visi ir sarkanarmieši. Paliekam tikai mēs divi, kas atradāmies virtuvē. Otrā dienā abi nesām arestētiem ēdienu. Beidzot direktors bija panācis arestēto atbrīvošanu. 4. klases kurss samazināts līdz minimumam, jo nebija līdzekļu. Tā mēs drīz vien semināru beidzām un saņēmām atestātu.

Valmieras skolotāju semināra izlaidums 1919. gadā Sizraņā.

Lai rastu līdzekļus, Mediņi rīkoja koncertus, kuri bija labi apmeklēti un deva daļu nepieciešamo līdzekļu. Skola beidzās, uz Latviju nevarēja tikt. Starpā bija divas frontes. Pie Sizraņas čehu – lielinieku fronte, pie Pleskavas vācu – lielinieku fronte. Maize Sizraņā bija, bet nebija darba. Reiz direktors bija sadabūjis malkas lādēšanu no baržām. Izrādījās, ka tur neko nevarēja nopelnīt, pie tam mēs izrādījāmies par streiklaužiem. Sizraņā bija garnizona orķestris, un par diriģentu bija puspolis, pusleitis, puslatvietis Griņēvičs. Vietējā avīzē bija aicinājums pieteikties muzikantiem. Kad labākie mūziķi – semināristi pieteicās un diriģents dabūja zināt par semināristu grūto likteni, viņš aicināja visus iestāties orķestrī. Arī es biju viņu starpā, kaut gan semināra simfoniskajā orķestrī spēlējis tromboni. Dabūju instrumentu no semināra un gāju spēlēt. Kad orķestrim vajadzēja kaut kur uz dejām spēlēt par maksu, diriģents nozīmēja labākos muzikantus un semināristus. Mums tika dots kareivju apģērbs un ēdiens, un te nu mēs dabūjām vēl piepelnīties ar spēlēšanu. Ar valdības maiņām orķestri pārcēla tālāk uz Sibīriju. Tad nu semināristi nevarēja izšķirties, ko darīt. Daži aizbrauca līdz, es un daži citi palikām. Negribējās vēl tālāk braukt prom no Latvijas. Bet nu bijām atkal bez darba, līdzekļiem un maizes. Maize bija, bet nebija naudas, ar ko pirkt. Sākās mobilizācijas. Pilsētā sāka iesaukt arī manu gadu. Breicis bija saklausījis, ka latviešu sādžā *Trubetčinā* varot dabūt darbu. Tā kā viņš ir 2 gadus jaunāks par mani, tad viņš dabūja atļauju iziet no pilsētas. Man tādas nebija. Gājām abi. Pirmā sādžā čehu patruļa mūs aizturēja un prasīja, vai caurlaide esot. Breicis veikli velk laukā kabatas grāmatiņu. Arī es rakņājos pa kabatām, bet patruļa paskatās Breiča atļauju un palaiž mūs abus. Tā mēs laimīgi nokļuvām *Trubetčinā* un nostrādājām pie saimnieka Ķestera visu vasaru par puišiem.

6.05.1972.

Trubetčinu sādžas bija divas – viena krievu, otra latviešu. Jau sādžu ēku novietojums atšķīrās vienai no otras. Krievu šādžas ēkas bija novietotas gar ceļu abās pusēs un kopā ar kūti savienotas. Turpretim latviešu sādžā katram saimniekam bija vairākas ēkas un pie tam pie katras mājas bija augļu dārzs, kādu krievu sādžās nav. Latviešu sādžā ēkas nebija vis gar ceļu, bet gar mazu upīti, ar dārzu uz upītes pusi. Mēs ar Breici gulējām dārzā lapenē. Naktīs pie dārza sētas sanāca vilki un gaudoja. Tad bija gan tāda nepatīkama sajūta. Dārzā vilki nenāca. Viņi tikai pārrevidēja, vai nevar kādā saimniecības ēkā piekļūt pie kustoņiem. Pie krievu sādžas bija redzami paprāvi lauciņi saulgriežu, latvieši tādas nesēja. Krievu zeme bija sadalīta slejās, latviešu – laukos. Daži lauki bija pat vairākus kilometrus no šādžas. Vajadzēja tikai nolīst līdumu, un tev zeme rokā bez kādas atlīdzības. Latvieši galvenām kārtām audzēja kartupeļus un rudzus. Līdumā sēja rudzus vairākus gadus no vietas. Nekādu mēslošanu nevajadzēja. Atceros, mūsu saimniekam bija liels rudzu lauks patālu no sādžas, kur auga rudzi 3. vai 4. reizi pēc kārtas. Rudzi bija tik trekni auguši, ka visi sakrituši veldrē. Tādus , saprotams, ar mašīnu pļaut nevarēja. Tos tad grieza sievietes ar sirpiem par maksu. Latviešu sādžā bija bagātākajiem saimniekiem pļaujmašīnas, krieviem tādu nebija. Mēs ar Breici vedām rudzus no tālā lauka uz sādžu. Kad gadījās pievakarē braukt ar rudzu vezumiem gar gravu, kas bija pieaugusi krūmiem, zirgi kļuva nemierīgi un rikšoja ar visu vezumu, jo zirgi sajūt vilku tuvumu un baidās no tiem. Galvenā kultūra, ko audzēja latvieši, bija kartupeļi. Pirms kara viņi pārstrādāja kartupelus sīrupā un to pārdeva, kara laikā vairs neatmaksājās pārstrādāt kartupeļus, bet pārdot pašus. Arī mūsu saimniekam bija sīrupa tecinātava un mūs pacienāja ar agrākos gados tecinātu sīrupu. Auzas laikam neauga, jo bija apsēts prāvs lauks, ko mēs nopļāvām un atvedām divus vezumus. Arī āboliņu neatceros redzējis. Zirgus baroja ar saekselētiem rudzu salmiem, kurus deva kopā ar ūdeni un rudzu miltiem. Sādžā bija arī ģēpeļa kuļmašīna. Ģēpeļa kuļmašīnu griež ar zirga palīdzību. Latviešu sādžas iedzīvotāji bija baltisti. Interesanti, ka tad, ja muša iekrita kādā piena traukā, pienu vairs cilvēki nelietoja, bet atdeva kustoņiem – cūkām, neskatoties uz to, cik lielā traukā muša iekrita. Mūsu saimnieki Ķesteri bija vieni no bagātākajiem sādžā. Dēli bija karā. Mājā bija 2 meitas, vecākā medmāsa. Droši vien mājas iemītnieki kā kulaki tika izsūtīti uz ziemeļiem.

Vasarā, kad mēs strādājām sādžā, kāds semināristsvairs neatceros kurš, gāja kājām uz kādu pilsētu pie Volgas, laikam Simbirsku, lai tad no turienes brauktu mājā uz Latviju. Viņš nogāja kājām vairāk kā 100 km turp un atpakaļ, bija galīgi noberzis kājas. Kad viņš nonācis pilsētas tuvumā, dabūjis zināt, ka pilsētā pašreiz notiekot kaujas un ka nav izdevīgi tur iet, kamdēļ bija nācis atpakaļ. Mums jau sādžā piedāvāja skolotāja vietu, lai paliekot tur strādāt. Mēs tomēr rudens pusē, kad komunisti spieda čehus uz

Volgas pusi, taisījāmies braukt uz mājas pusi. Kad sādžas tuvākā stacija, laikam Inza, uz Maskavas – Sizraņas ceļa nonāca komunistu rokās, saimnieki mums deva līdz ēdamo un aizveda uz staciju. Tā mēs sēdāmies vilcienā un braucām uz Maskavu. Es paliku Maskavā pie brāļa, bet Breicis atbrauca uz Latviju cauri vācu – komunistu frontei. Maskavā darbu varēja dabūt viegli, bet ar ēšanu bija ļoti bēdīgi. Arī man, kas strādāja kancelejā, saņēmu tikai 200 g maizes, piesātinātu ar ūdeni. Labi, ja tā pietika 2 -3 stundām, drupinot pa mazam gabaliņam un bāžot mutē. 2 reizes dienā deva arī pa šķīvim zupas, bet tas jau bija tikpat kā ūdens. Ja virs zupas bija kādreiz manāmi tauku pikucīši, kāda drupatiņa kartupeļa vai kāposta, vai arī kāda šķiedriņa no zirga gaļas, tad jau varēja būt laimīgs. Tā nodzīvoju Maskavā līdz 1918. gada decembrim. Brāļa ģimene bija pieteikusies bēgļu birojā evakuēšanai uz Latviju. Viņam rinda braukšanai pienāca decembrī. Viņam pazīstamā ģimenē, kurai arī bija rinda braukt, kāds manos gados bija atbraucis agrāk. Pie evakuēšanas dokumentus neprasīja, ierādīja tikai vietas pēc personu skaita, un tā es varēju braukt viņa vietā uz Latviju. Komunisti spieda vāciešus ārā no Latvijas, un vilciens, ar kuru braucām, bija pirmais bēgļu ešelons, kas iebrauca Rīgā bez pārsēšanās. Es izkāpu *Valmieras stacijā*, un Kozlovs, kādreizējais mans dzīvokļa saimnieks semināra laikā, aizveda mani uz Mazsalacu. Kozlovam bija zirgs, jo viņš pelnījās kā smagais fūrmanis. Tā es nokļuvu pie mātes un tantas dzimtajā Mazsalacā.

Mani ielika *Valtenberģu pag. Raganas skolā* par skolotāju, bet pēc dažām dienām pārcēla uz Mazsalacas nepilno vidusskolu par pārzini bijušajā Rīsberga skolā. Tur es nostrādāju tuvu pavasarim 1919.gadā. No Mazsalacas komunistus izspieda igauņu nacionālisti. Pilsoņu karā nebija droši palikt uz vietas, jo mani ielika par pārzini komunistu valdība. Visus iestāžu darbiniekus, arī mani, ielika frontē un dabūju kādas nedēļas pakarot pie Mazsalacas. Kad igauņi nāca uzbrukumā, mums bija jāatkāpjas, jo mums bija 2 veidu šautenes - krievu un japāņu. Vienām bija patronas, otrām ne.

Tā es aizbraucu uz Valmieru meklēt vietu kaut kur citur, kamēr netieku Mazsalacā. Par izglītības nodaļas vadītāju bija Krišs Melnalksnis, arī mazsalacietis. Krišs Melnalksnis man piedāvāja brīvu vietu. Es izvēlējos Augstrozē, jo tas bija klusāks stūris. Tā kā man nebija nekādu pēckara apliecību, tad braucu uz *Skalberģu pagasta namu* (uz *Braslavas pagasta māju*), kur tai laikā atradās Mazsalacas izpildu komiteja ar priekšsēdētāju Kārli Strazdiņu priekšgalā. Strazdiņš arī ir Valmieras semināristsPēc 2. pasaules kara viņš bija pirmais Padomju Latvijas izglītības ministrs. Saņēmis personas apliecību otrā rītā gribēju braukt uz Valmieru, saņemt komandējumu uz Augstrozi un braukt darbā. Pa nakti bija pienākusi ziņa, ka Rīgu ieņēmuši vācieši. Un tā sākās atkāpšanās uz Krieviju. Vezumi ar dokumentiem un ļaudīm brauca uz Valmieras pusi. Vakarā iebraucām Ķieģeļu muižā, kur paliku pa nakti. Izsūtīja izlūkus uz Valmieru, vai tur nav jau ienākuši vācieši.

Es izdibināju, kur iet ceļš uz Dauguļu pag. *Sprēsliņu skolu*, kur strādāja Herberts Vēliņš. Es nolēmu no Latvijas vairs projām neiet un tamdēļ vakara krēslā laidos pie Vēliņa, kur ierados naktī. Pie Vēliņa nodzīvoju frontes pārejas laiku. Kad mobilizēja Latvijas valdību, gājām uz Straupi uz mobilizāciju. Vēliņu uz laiku atbrīvoja. Mani nosūtīja uz *Ziemeļlatvijas rezerves bataljonu* Rūjienā. Tur mani ielika kancelejā par pavēļu pārrakstītāju. Rakstāmmašīnu nebija, kamdēļ visas pavēles uz rotām bija jāraksta ar roku. Rakstot uzberzu rokā plangu. Ap Jāņiem rezerves bataljonu pārcēla uz Valmieru. Es pa ceļam paliku Rencēnos un šeit nosvētīju Jāņus. Neilgi pēc tam mani Valmierā arestēja un ievietoja cietumā. Mani bija apsūdzējis kāds Mazsalacas skolas biedrs, kas bija gribējis tikt manā vietā kancelejā. Mani apsūdzēja, ka es Mazsalacas komunistu laikā piedalījies pie arestēšanām un kratīšanām. Tie nu bija galīgi meli. Es izmeklēšanas tiesnesim teicu, lai nopratina arestēto un kratīto tuviniekus, vai es tur esmu bijis. *Mazsalacas izpildu komitejas* locekļi bija gan man labi paziņas, un es reizēm gāju palīgā pārtikas nodaļā rakstīt, bet citur nepiedalījos. Vēl viens apvainojums bija, ka es esot bijis Mazsalacā semināra laikā *izglītības b-bas „Venus”* biedrs, tā esot bijusi nelegāla biedrība. Tā bija izglītības biedrības kulturāla biedrība, tāda pati kā citas izglītības biedrības, zināms gan kreisi noskaņota un tur par biedriem bija daudz nelegālisti. Izmeklēšanas tiesnesis man parādīja iesniegumu ar mana skolas biedra parakstu. Vairāk mani nepratināja. Vēlāk mani pārcēla uz koncentrācijas nometni *Valmieras muižā*, kur mani noturēja līdz 1919.gada beigām. Kad mani atbrīvoja zem policijas uzraudzības, saprotams, vietu es nedabūju visu 1920.gada sākumu. Kādu nedēļu gan nostrādāju *Skulberģu pagasta Jaunates skolā*, bet, kad nāca vēlēšanas, ievēlēja citu. Tā 1919./1920.m.g. otro pusi pavadīju pa Mazsalacu bez vietas, palīdzēju mātei aust un vasarā pļāvām rudzus uz pūrvietām. Tanī laikā pie mums dzīvoja arī tanta ar Lūciju. Tanta strādāja *Mazsalacas vilnas fabrikā*. Lūcija saslima ar difteriju, viņu veda uz Rūjienu potēt. Tur pote bija trāpījusi uz kādu dzīslu, un tā Lūcija palika kliba uz visu mūžu.

10.05.1972.

1920. gada rudenī dabūju skolotāja vietu *Limbažu pilsētas otrajā pamatskolā.* Tā Limbažos skaitījās kreiso pamatskola, jo 3 patstāvīgie skolotāji bija sociāldemokrātu partijas biedri. Bija arī vēl 1. pilsētas pamatskola ar pārzini Brīvuli, kura atradās uz pilsētas lielākās ielas - Rīgas ielas. Man dzīvoklis arī bija uz Rīgas ielas. 2. pamatskola atradās pilsētas nomalē, Parka ielā. No dzīvokļa līdz skolai man bija tikai kādas minūtes 10 ko iet. Pastāvīgie skolotāji – vīrieši, kas tur strādāja pirms manis un nostrādāja līdz pensijai, bija pusmūža vīrs Treimanis, skolotājs Seglenieks, apmēram manos gados vai nedaudz vecāks, tagad jau arī miris un pārzinis Kreiers, nedaudz vecāks par mani. 1925. gada Lieldienās viņš apprecējās ar tās pašas skolas skolotāju Enģeli. Kāzu dienā Limbažos bija stiprs pirmais

pērkons tik agrā pavasarī. Kreiers visu savu mūžu bija pašdarbības aktieris Limbažu teātrī. Viņš parasti spēlēja lielākas lomas. Kad viņš mira, par viņu rakstīja arī laikrakstos kā par vienu no labākajiem aktieriem Limbažu tautas teātrī. Viņa sieva Milda dabūja padomju laikā skolotājas teicamnieces vai nopelniem bagātās skolotājas nosaukumu, skaidri nezinu. Kreiera mazdēls laikam esot mūsu kaimiņienes Skujiņu Rutas kavalieris. Siltas pusdienas par maksu es ēdu Kreieru ģimenē, kas dzīvoja minūtes 15 – 20 gājienā no skolas. Limbažos es pasniedzu latviešu valodu 5. klasē, krievu valodu 6.kl., aritmētiku 4. un 1.kl.. Tas laikam bija viss. Es atceros, cik grūti tad bija strādāt 5. klasē ar latviešu valodu, jo mācību grāmatu nekādu vēl nebija. Seminārā mums latviešu valodu pasniedza 2 stundas 2. klasē un 1 stundu 3. klasē, 1. un 4.kl. nemaz un nu bija pašam jāpasniedz. Tanī gadā iznāca Dziļlejas „Poētika". Priekš pamatskolas stipri plašs kurss. Otrajā pusgadā tad es vadījos pēc tās, pasniedzot rakstniecības teoriju. Latviešu valoda man tā iepatikās, ka es blakus matemātikai, manam mīļākajam priekšmetam, pasniedzu arī latviešu valodu. Kā jau visu mūžu, arī Limbažos es nevarēju dzīvot bez pašdarbības. Ņēmu aktīvu dalību teātra izrādēs un korī. Mani Limbažos vēl ilgi pēc manas aiziešanas saukuši par Sutku, jo tā loma man labi padevusies. Labs diriģents un režisors bija *Limbažu pagasta skolas* pārzinis Epermanis, ļoti labs aktieris, kas parasti spēlēja grūtākās lomas, kā Krustiņu, Edgaru u.c., bet viņš bija arī labs iemetējs, kā jau parasti dzīvē ir. Limbažu pagasta skola atrodas apmēram kilometru no pilsētas uz Rīgas pusi. Pie Limbažiem ir 2 ezeri. Ejot uz pagasta skolu pa labi ir Dūņu ezers, pa kreisi Lielezers. Abus ezerus savieno neliels grāvis, par kuru pavasarī pārceļo no viena ezera uz otru miljoniem mailītes. To izmanto pilsētas iedzīvotāji. Viņi iztaisa no šķidrākas drānas smeļamas kules kārts galā, un tad stāv cilvēks pie cilvēka abās grāvja pusēs un smeļ mailītes spaiņiem, viņi tās izēdina cūkām. Nezinu, vai arī tagad tur piekopj šo sportu. Droši vien! Ziemā gāja uz ezeriem slidot, bet pavasarī makšķerēt Lielezerā. Nekādus lomus jau nevarēja sazvejot, bet man patika sports. Kolēģi smējās, ka es ejot pēcpusdienās uz Lielezeru pacietību audzēt. Par Limbažiem tas jau arī būs viss.

1921. gada rudenī *Rencēnos* atvēra bijušajā *zirgu pasta ēkā* 2. pakāpes pamatskolu t.i. 5.un 6.klasi. Tur vajadzēja 2 skolotājus. 1 skolotājs bija vajadzīgs arī *Ambas skolā,* 1 *Lizdēnu skolā*. Tātad 4 vakantas vietas. Kā jau agrāk rakstīju, es biju vienu gadu Valmierā kopā ar Omammu vienā dzīvoklī un tā pa retam sarakstījāmies. Viņa man paziņoja uz Mazsalacu par vakantajām vietām Rencēnos. Vasaras brīvlaiku es pavadīju pie mātes Mazsalacā. Ar tanti un māti gājām par maksu strādāt lauku darbus, galvenokārt pie *Lapu* mājas pusgraudniekiem. Uz vēlēšanām Rencēnos bija pieteikušies gandrīz vai 10 kandidāti. Es pieteicos par pārzini 2. pakāpes pamatskolā, lai varētu ņemt pie sevis arī māti un tantu. No Rencēniem skolotāju semināru neviens nav apmeklējis. Bez tam seminārus beigušos uzskata kā labākus skolotājus, tad man bija liela piekrišana. Mani aizstāvējis

arī pagasta rakstvedis Mintāls un Omammas tēvs, kurš arī bija stipri sabiedrisks. Tā mani ievēlēja par Rencēnu 2. pakāpes pamatskolas pārzini, par otro skolotāju ievēlēja Jāni Popi, kas tikai dažus gadus atpakaļ beidza strādāt Dikļos un tagad tur dzīvojot pensijā. Viņš bija laikam kādus 10 gadus vecāks par mani. *Ambas skolā* pieņēma par skolotāju Pauli Roguli – labu kora diriģentu un dabas zinību skolotāju, bet lielu dzērāju. *Lizdēnu skolā* ievēlēja Klāru Teteri, kura pēc dažiem gadiem apprecējās ar *Vecbalcera* saimnieku. Viņi tika izvesti uz tālajiem austrumiem. *Vecbalceru* saimnieks Puriņš ir miris, bet Klāra vēl tagad dzīvo *Vecbalceros* un bijusi arī uz Omammas pavadīšanu kapos.

Tā 1921. gada rudenī es ar abām mātēm pārcēlos uz Rencēniem. Darbs sākumā bija grūts, jo nebija neviena mācību līdzekļa, soli veci, salasīti no apkārtnes skolām, pat no Burtnieku draudzes skolas, kurus tur vairs nelietoja. Pagasts deva vecos skapjus no nabagu mājas, kurus atstājuši mirušie nespējnieki. Lai dabūtu grāmatu plauktiņu, bija jāiet uz pagasta valdi lūgties. Zirgu pasta ēkā atradās arī pasta nodaļa un telefona centrāle ar kādiem 10 vai vairāk abonentiem. Šei pat arī dzīvoja pasta meistara Sverna ģimene un citi darbinieki. Pēc dažiem gadiem sākām strādāt kopīgi ar Ambas skolas skolotājiem. Nevis pēc dažiem gadiem, bet tūliņ, jo tā varēja labāk sadalīt mācību priekšmetus. Pēc dažiem gadiem apvienoja abas skolas par vienu 6 klasīgo pamatskolu, bet vēlāk uzcēla jauno skolas ēku.

Skolotāju kursi Valmierā aplikācija ar krustiņu Artūrs Lapsiņš

Arī Rencēnos man bija jāķeras atkal pie latviešu valodas, jo Pope neko neņēmās pasniegt, kā tikai matemātiku un vēsturi. Savā mūžā esmu dabūjis pasniegt gandrīz visus mācību priekšmetus, izņemot vācu valodu, jo to nekad neesmu mācījies. Nāca jauni priekšmeti – lauksaimniecība un kooperācija. Neviens tos neņēmās pasniegt, ķēros atkal es klāt un pasniedzu.

Pie matemātikas vecākajās klasēs tiku tikai pēdējos gados, agrāk bija jāapmierinās ar kādu mazāku klasi. Latviešu valoda man beidzot tīri labi iepatikās, sevišķi gramatika un rakstniecības teorija. Gramatikā jau ir daudz kopēja ar krievu valodas gramatiku.

Ambas skola priekšā skolotājs A.Lapsiņš Rencēnos

Kad sāku strādāt Rencēnos, par Ambas skolas pārzini bija ilggadīgais pārzinis Pēteris Lapiņš. Viņš 2. pakāpē pasniedza ticības mācību. Lapiņš drīz nomira ar trieku, un viņa vietā nāca īsu laiku Rogulis u.c. Līdz skolu apvienošanai par 6.kl. pamatskolu, Ambas skolā par pārzini bija Renckulbergs, kurš nostrādāja vēl dažus gadus arī par skolotāju, līdz aizgāja pensijā. Vēl Ambas skolā par skolotāju strādāja Marta Bēr. Viņa strādāja nepārtraukti līdz 2. pasaules kara beigām un tad evakuējās uz Ameriku. Varbūt viņa vēl tagad ir dzīva. Viņa galvenokārt pasniedza vācu valodu un meitenēm rokdarbus. Viņai vairāk rūpēja sava saimniecība, nekā skolas darbs. Pēc 6.kl. pamatskolas beigšanas augstākās skolās gāja grūti ar vācu valodu. Bēres māsa bija precēta Sidraba mājas saimniekam Garklāvam. Garklāva meita bija Podiņu Kārļa pirmā sieva. Viņi uzcēla Mazsidrabu, kur tagad ir skolotāju dzīvokļi. Latvijas laikā bija tāds slavens lidotājs Cukurs, laikam Bēres māsas vīrs, kas lidoja uz Āfriku, uz agrāko Latvijas koloniju, uz Gambiju. Viņa dēls apmeklēja Rencēnu pamatskolu un dzīvoja pie Bēres. Tagad dažus vārdus par skolotāju Roguli. Viņa īsais laiks Rencēnos bija pilns ar anekdotiskiem notikumiem. Pirmo gadu Rencēnos viņam nomira sieva, un ne visai ilgi pēc manām kāzām viņš apprecēja Purmaļa sievas māsu, Burtnieku Žagara meitu. Kā jau teicu, viņš bija labs koravadonis un labs dabas zinību pasniedzējs, bet arī liels dzērājs, kas jau slimoja ar dileriju. Viņš ar dzeršanu nonāca pat tik tālu, ka uz pavasara pusi pa naktīm dzēra un pa dienu gulēja, tā kā skolas darbu pameta. Lai viņu glābtu, mēs, pārējie skolotāji, saziņā ar brāli feldšeri Ēveles pagastā iedabūjām viņu Strenču

slimnīcā, lai vismaz mācību gadu nobeigtu. Rogulis savā dulnā galvā raksta Valmieras skolu inspektoram, ka citi kolēģi gribot viņu izēst no vietas. Tad nu pedagoģiskā padome lēma, ka nav vairs vēlams Rogulis Rencēnos, lai viņu pārceļ uz citu vietu. Vēlāk inspektors noliedza, ka Rogulis viņam rakstījis un par Roguļa aizstāvi uzmetās sociāldemokrāti ar Lizdēnu skolas pārzini Karlivānu priekšgalā. Viss varbūt paliktu pa vecam, ja šo lietu neceltu gaismā visas Roguļa izdarības dzērumā, ziņojot par to ministrijai. Tad nu inspektors bija laidis Rogulim ziņu, lai steidzami iesniedzot atlūgumu. Tā viņš aizgāja. Pēc gada, viesojoties Rencēnos, viņš man rādīja Zemnieku savienības biedra karti, ka bija Kurzemē, strādājot, iestājies Zemnieku savienībā. Par viņa dzīvi man ir daudz ko stāstīt. Rogulis gāja izvadīt arī mirušos.

Ambas skola A. Lapsiņš otrā rindā gaišā mētelī M. Ārgaļa foto Rencēnos

Braucām reiz ar skolēniem ekskursijā uz Nāves salu un Koknesi. Par pavadoņiem līdz braucu es, Pope un Rogulis. Rogulis kā 1. pasaules kara dalībnieks Nāves salā solījās parādīt un pastāstīt par kaujas vietām. Jau no Valmieras izbraucot, Rogulis bija sameties un paņēmis vilcienā līdz vēl pusstopu. Viņš to tikmēr sūca, kamēr apgūlās. Rīgā mums bija jāpārsēžas otrā vilcienā, bet Roguli uzmodināt neizdevās. Kad novietojāmies jaunajā vilcienā, gājām Roguli meklēt. Vagonu slaucītājas tomēr viņu bija uzmodinājušas. Viņš bija pārcēlies uz stacijas bufeti un kopā ar kādu Rīgas čomi sēdēja pie galda, dzēra un ēda. Izaicinājāmies, bet nekas nesanāca. Tā viņš palika Rīgā, jo vilciens negaida. Tā mēs apskatījām Nāves salu bez kauju dalībnieka un aizbraucām Koknesē, kur pārgulējām nakti. Kad otrā rītā gājām uz pārceltuvi, lai ietu uz Staburagu un Vīgantes muižu, ieradās

Rogulis,pavisam sašļucis. Rīgas stacijā Rogulis atkal apgūlies un pudeles draugs galīgi viņu aptīrījis, tā kā nav vairs bijis par ko nopirkt biļeti uz Koknesi. Tad viņš gājis pie sociāldemokrātu deputāta, brāļa (ārsta) drauga un aizņēmies ceļa naudu. Labi, ka pie manis atradās skolēnu ceļa nauda no abām skolām, citādi skolēni vairs netiktu mājās no Kokneses.

Pēc manām kāzām viņš katru dienu nāca, jo zināja, ka vēl ir alus. To tikai viņam vajadzēja. Noliku pagraba atslēgu, lai viņš netiktu pie alus. Viņš tomēr redzējis, ka kalpones nes pienu uz pagrabu, ielavījies tām līdz, pielaidis krūzi ar alu un istabā sēd pie galda un dzer, kamēr aizmieg.

Vasaras brīvlaikā viņš pa naktīm parasti dzēra. Ar Roguli jau bija vēl daudz dažādu piedzīvojumu, bet visus jau nevar uzrakstīt un daudzi ir arī aizmirsušies.

11.05.1972.

Ilgāku laiku Rencēnos nostrādāja Jānis Dālderis, kurš apprecēja mūsu skolas skolotāju Austru Ulmani, kuras tēvs Cepļa galā nopirka māju. Kad es apmeklēju semināru, tad Austras tēvam bija veikals ar mūzikas instrumentiem un laikam arī ar rakstāmlietām apmēram tur, kur tagad Valmierā ir kinoteātris. Dālderis no mūsu skolas tika iesaukts kara dienestā. Pa to laiku tika pieņemta Vilma Upīte (Bembere). Kad Dālderis atgriezās no kara klausības, Upītei bija jāaiziet, jo viņa bija komandēta tikai par Dāldera kara klausības laiku. Skolas padome to negribēja pieļaut, un es ar vecāku komitejas priekšsēdētāju Skujiņu (no Zuķiem) braucām uz Rīgu pie izglītības ministrijas, lai Upīti atstāj vietā, jo viņa bija mūsu skolā ar augstāko izglītību.

Dālderis bija labs Roguļa draugs pie pudelēm. Reiz, kad es biju uz stundām Ambas skolā, viņi abi bija uz stundām 2. pakāpē. Tur viņi abi sagudrojuši iemest. Rogulis no spirta, kas bija domāts mēģinājumiem, ar spirta lampiņu pagatavojis degvīnu. Nu vajadzējis zakusku. Rogulis gājis pie manas mātes un prasījis, lai dodot siļķes ādu, jo vajagot to skatīt zem mikroskopa. Kad groša gribējusi siļķes astei plēst nost ādu, Rogulis teicis, lai dodot vien visu. Tā viņš ticis pie uzkožamā.

Dālderis bija Berģistu (vēl pa labi no Zemnieku savienības) piekritējs. Viņš gribēja tikt manā vietā par pārzini un tamdēļ dzina visādu demagoģiju. Pēc Ulmaņa apvērsuma viņš gandrīz to panāca, bet Valmieras apriņķa inspektors nebija piekritis manis pārcelšanai kaut kur uz jūrmalas pusi. Tā kā Dālderam tas neizdevās, tad viņi abi ar sievu pārcēlās uz Dauguļu skolu, no kurienes vācu laikā jau laikus repatriējušies uz rietumiem.

Rogulis un Pope abi bija pirmā pasaules kara virsnieki. Pope bija ļoti īpatnējs jogistu piekritējs. Viņš badojās reizēm nedēļām, bet kad ēda, tad ēda atkal pamatīgi. Viņš bija liels draugs Bērenei. Reiz, kad Bērene bija kaut kur

izbraukusi, viņš pēc badošanās meklējis ko labāku Bērenes ēdienu krājumos. Sadabūjis melleņu pudeli un sācis to atvērt. Mellenes bijušas ierūgušas, un korķis sprādzis griestos, bet ievārījums nošķiedis Bērenes istabā visu sienu. Tad nu Pope bija atvedis Beriņu, lai sienas krāsojumu izlabo. Bet ko tur nu daudz varēja izlabot. Pope katru dienu gāja uz Kaķīša pusi staigāt mežā. Tā bijis ieminis celiņu, kur skrējis. Viņš uzlaboja savu veselību, ko sabeidza badojoties. Kad Bērenei draudēja vietas atstāšana štatu samazināšanas dēļ, viņa pierunāja Popi aiziet uz Dikļiem, kur Pope vēl tagad atrodas pensijā, kurā viņš aizgāja tikai pirms dažiem gadiem, kaut gan viņš, ja nemaldos, bija veselus 10 gadus vecāks par mani. Zēni viņu stundās stipri nerroja, bet viņš man par to nekad nesūdzējās. Dažreiz vēsturē izsaucis kādu atbildēt, bet pats nemaz nav klausījies, skatījies kaut kur sienā un domājis. Atbildētājs sen izstāstījis uzdoto, bet Pope nekā nesaka. Puikas sākuši čukstēt: „Jāni, pamosties nu!”, bet Pope nekā nav dzirdējis. Reiz Ambas skolā augšas klasē, kad Popem tur bijusi stunda, puikas atstājuši durvis pusvirus un uzlikuši uz durvīm malkas pagali. Kad Pope nācis stundā un vēris durvis, pagale uzkritusi uz galvas.

Skolotāja Kristīne Runcis, kad Ziemassvētku brīvlaikā bija salaulājusies ar Balodi un abi atbraukuši Rencēnos, vakarā Kristīne nožāvājusies un izmežģījusi žokli. Rencēnos par ārstu tad bija vecais Ozoliņš, viņš izmēģinājies žokli ievilkt, bet vecais vīrs to nespēja ievilkt. Jaunam vīram, pirmo dienu iebraukušam Rencēnos, bijis jāmeklē vedējs uz Ēveli, kur tad ievilkuši žokli. Bijis ļoti auksts laiks, un siekalas sasalušas pie zoda, lai gan galvu segusi ar lielo lakatu. Uz Ēveli viņus aizvedis vecās, mirušās Dadzīšu saimnieces tēvs Bērziņš, kuru sauca par koka Bērzu.

Bija jau vēl citi skolotāji īsāku laiku. Ja par tiem gribi zināt, palasi skolas hroniku, tur par viņiem visiem ir rakstīts.

Pie manis Rencēnos strādāja arī 2 mani semināra biedri: Herberts Vēliņš un Bernhards Breicis. Vēliņu no Dauguļu sešklasīgās skolas izēda skolotājs Bušmanis, līdzīgs Dālderim, bet pēc tam neilgi bija spiests pats aiziet. Vēliņš pēc dažu gadu nostrādāšanas Rencēnos pārgāja uz Naukšēnu sešklasīgo pamatskolu par pārzini, kur tagad dzīvo pensijā. Naukšēnos strādā viena viņa meita, otra strādā Valmieras 11 komjauniešu vidusskolā.

Breicis bija sociāldemokrātiskās partijas biedrs un partijas laikos viņš Valmierā spēlēja augstu vijoli. Tur viņš uzcēla māju uz ielas, kuru nosauca sava dēla vārdā par Andreja ielu (tagad Andreja Upīša iela), ierīkoja kokskolu un par dēsties ieņēma daudz naudas. Viņš darbojās pilsētas valdē, bibliotēkā, gan arī par skolotāju. Pēc Ulmaņa apvērsuma viņam vairs neveicās labi. Viņš bija kādu laiku par skolotāju uz Daugavpils pusi, aiz Daugavas. Viņam nomira pirmā sieva Lizdēnu Paidera māsa, palika 2 dēli, kuri abi izstudēja un ir inženieri, viens no tiem Rīgā ir augstskolas mācību spēks, bet

otrs Valmieras mēbeļu fabrikā Tolmaņu Alfrēda pudeles brālis. Abi ar sievu dzerot. Breicis par viņu stipri sašutis. Tātad pēc Ulmaņa apvērsuma viņš atnāca strādāt uz Rencēniem un bija man ļoti labs palīgs pie jaunās skolas apkārtnes apstādīšanas. Šeit viņš arī apprecējās otru reizi, paņemdams par sievu manu bijušo skolnieci, Čakaiņu mājas saimnieka meitu Almu Apini. Viņu meita pašreiz studē Universitātē latviešu valodas un literatūras fakultātē. Pagājušajā vasarā viņa apprecējās ar Virķēnu elektriķu skolas absolventu elektriķi Zariņu Matīšos. 1940. gada rudenī viņš no Rencēniem aizgāja uz Matīšu skolu. Kad es tiku atpakaļ Rencēnos, par to rakstīšu vēlāk.

Mans pirmais skolotājs Lūsa, kas pēc vairāk kā 50 gadu nostrādāšanas, dzīvoja Mazsalacā pensijā kā īrnieks, man teica: 'Kamēr tu strādā par skolotāju, iekārto kaut kur savu kaktiņu, kur pavadīt savus pensijas gadus. Es dzīvoju kā īrnieks. Man tā vien liekas, ka maisos citiem pa kājām. Lasīju, apnika. Kad tev būs pašam savs kaktiņš, iekārto dārzu, kur pavadītu savas vecuma dienas.' Neilgi pēc tam viņš arī nomira, bet es paklausīju viņam un nopirku Zelmeņus, uzcēlu ēkas, kultivēju zemi un iekārtoju dārzu, bet tagad to visu nožēloju: gan tos līdzekļus, gan pūles, ko ieliku Zelmeņos. To visu ģimene varēja izlietot daudz citādāk. Man pat pensiju noņēma uz vairākiem gadiem Zelmeņu dēļ, ka es blakus algai esot pārticis no Zelmeņu mājas. Kad pierādīju, ka neesmu pārticis, bet ielicis daudz līdzekļu un pūļu, tad man atrada citu pantu: skolotāja izdienā netiekot ieskaitīti tie gadi, kuros Zelmeņi skaitoties uz mana vārda. Tātad pensiju man nedabūt. To ar lielām mokām atdabūju tikai tad, kad iznāca jaunais pensijas likums. Tagad es saņemu 50 rbļ. Kūti paņēma kolhozs, tātad mierīgām vecuma dienām mana cenšanās vējā, pie tam vēl aklums un kurlums, Omammas zaudēšana utt. Nevaru lasīt, nevaru rakstīt, kas Lūsam bija apnicis, īsā laikā dzīvojot pensijā. Nīkstu viens caurām dienām. Labi vēl, ka Tu izdomāji šo kladi, bet vai viņa Tev ko dos, nezinu, jo jūtu, ka redzes dēļ vairs neiet ar rakstīšanu tā, kā gāja iepriekš.

Rīkojām spridzināšanas kursus, kur dabūju spridzināšanas meistara nosaukumu, spridzināju celmus, dibinājām mašīnu koplietošanas biedrību, lai dabūtu celmu laušanas mašīnu „Salmiņa trijkāji", stādīju augļu dārzu utt. Viss vējā!

Spridzināšanas meistaru kursi 1928. gadā Rencēnos Vektera jaunsaimniecība.

Jaunsaimniecību, kuru vēlāk nosaucu par Zelmeņiem, pirku no Nabes pagasta Penkas mājas saimnieka dēla Andersona. Uz Zelmeņu zemes tad auga tikai papardes un mazas eglītes. Aramzeme bija tikai nepilni ¼ ha, tā bija šaura strīpiņa (trijstūris starp aleju un grāvīti, kur aug ozols. Viss pārējais bija celmi, akmeņi, papardes, eglītes. Akmeņus lielāko daļu izlietoja kūts būvei un mājas pamatiem. Kad uzcēla dzīvojamo māju, tad groša ar tantu Ilzi pārcēlās uz Zelmeņiem un kopa kustoņus, mēs pārējie dzīvojām pa skolu, tikai reizēm atnākot darbā vai apciemot Zelmeņu iemītniekus. Mēs ar Omammu pārvācāmies uz Zelmeņiem tikai komunistu valdīšanas laikā. Es gāju katru dienu uz skolu darbā no Zelmeņiem.

12.05.1972.

Tu vēstulē rakstīji, lai vairāk rakstot pat Omammu. Visu lielāko daļu mūža jau mēs nodzīvojām kopā (gandrīz 49 gadi). Par viņas agrāko dzīvi jau maz ko zinu, cik atceros no viņas stāstījumiem, to izstāstīšu. Viņas vecāki agrāk dzīvojuši Blīzmēs. Tā laikam bijusi tēva vecāku māja. Tēvs jaunībā it kā strādājis pie būvēm. Mašu viņš iepircis pēdējā laikā. Māte laikam bijusi Meijera meita no Mūrnieka. Viņas tēvs laikam bijis pagasta vecākais un liels dzērājs. Rūdolfs Blaumanis pat uzrakstījis veselu dzeju par viņu, materiālu laikam ņemdams no avīžu ziņām. Omammas māte mirusi apmēram 1920. gadā. Viņa mirusi Valmierā kādā dzīvoklī 2. stāvā. Es esot palīdzējis viņu mirušu dabūt lejā pa stāvām kāpnēm. Es jau gan vairs neatceros, bet omamma

stāstīja, jo es toreiz gadījos Valmierā. Mani aicināja arī uz bērēm, bet es nebiju, jo no Mazsalacas uz Burtnieku kapiem bija grūti nokļūt.

Omammas tēvs Fricis Kuplis bija sabiedrisks cilvēks. Arī 1905.gadā viņš bija pagasta valdē vai pat par pagasta vecāko, jo viņš arī pratināts no soda ekspedīcijas.

Vecam Mašam, kad Omamma un Anna vēl bija mazas meitenes, noņēma vienu roku gandrīz līdz plecam. Viņš bija saindējies ar skabargu rokas pirkstā. Sāka augt un operēja, kamēr bija jānoņem roka. Viņš, kā jau teicu, bija ļoti sabiedrisks cilvēks, ņēma dzīvu dalību Lauksaimniecības valdē, sevišķi, kad biedrība pārbūvēja lielo krogu par izrīkojumu zāli. Pirms mūsu kāzām ar Omammu 1923.gadā, kad abi bijām pa Valmieru, viens bija uzsūtījis slepenos un bija izkratījuši manu dzīvokli skolā, bet, saprotams, nekā nebija atraduši. Kāzas bija Mašās un ļoti lielas. Omamma sākumā pasniedza skolēniem par maksu, kas vēlējās, klavierstundas, jo viņa spēlēja samērā labi. Tā kā mums pašiem klavieres nebija, tad vēlāk viņa atmeta spēlēšanu.

Viņam (Mašam) bija brālis Lēdurgas pagasta Pandēs par saimnieku. Tas ir apmēram tur, kur aizgāja Talči strādāt. Mēs ar omammu bijām reiz ciemos. Omammai bija viena māsa Anna(Geske) un brālis Alfrēds (Mašas Frīdis, Lidijas vīrs). Annai par kavalieri bijis semināristsGrīnbergs, virsnieks, laikam Alberts vārdā. Ziemassvētku kaujās Tītreļpurvā viņš kritis, un tā viņa apprecējusies ar Geski, arī virsnieku. Grīnbergs tāpat kā lielākā daļa semināristu, bija kreisi noskaņots, nelegālists. Arī Anna reiz tikusi arestēta un aizvesta kaut kur Krievijā, bet drīz atkal tikusi mājā. Mašās vairākkārt ciemojušies revolucionārie semināristi. Arī Birkenfelds ciemojies Mašās, un reiz pat ar Omammu abi gājuši kājām uz jūrmalas pusi partijas uzdevumā. Kad Valmierā semināristu pēdējā sanāksmē teicu Birkenfeldam, ka es apprecēju Omammu, viņš to labi vēl atcerējās.

Par Mašas Frīdi un Lidiju, un viņu bērniem Ligitu un Leonu jau Tu zini. Kad es apprecējos ar Omammu, Frīdis sāka saimniekot Mašās un apprecēja Labrenča Pommera meitu Lidiju, kas jau gadu bija strādājusi par ārsti. Vecais Maša, omammas tēvs, pārgāja dzīvot un saimniekot uz Blīzmi. Maša mira ar vēzi barības vadā, jāsaka mira badā, jo nevarēja neko norīt.

Frīdis bija sabiedrisks, līdzīgs tēvam, bija Rencēnu aizsargu nodaļas komandieris un pēc Ulmaņa apvērsuma arī Rencēnu pagasta vecākais. Viņam ir lieli nopelni jaunās Rencēnu skolas celtniecībā, jo viņa laikā tā tika celta un labiekārtota. Skolā bija motors, kas deva elektrisko gaismu arī doktorātā, pagasta namā un biedrības namā izrīkojumu zālē. Viņam bija kaut kāda nieru slimība un ārstējās Rīgā, operēja, bet atmosties no narhozes nevarēja. Nomira. Viņu apglabāja Rencēnu kapos. Tās bija pirmās plašākās bēres Rencēnu kapos. Otrās bija Ritas apbedīšana. Frīdam ar Lidiju bija meita Ligita un dēls

Leons. Visi repatriējās uz Ameriku, kur jau piekšā bija Lidijas jaunākā māsa Ilzīte, kura bija precēta profesora Šmita dēlam. Dēls strādāja Amerikā Latvijas vēstniecībā.

Tanta Ilze sākumā bija par skolas apkalpotāju un dzīvoja blakus mājā uz Piekas mājas pusi, kur gulēja un ēda lielākā istabā meitenes. Kad Zelmeņos uzcēla dzīvojamo māju (kūti uzcēla pirmo), viņa pārnāca uz Zelmeņiem un 1940. vai 1941. gadā mira ar trieku, govis slaucot.

Sākumā groša palīdzēja Omammai auklēt bērnus, bet, kad tie paaugās, arī pārnāca uz Zelmeņiem un mira kolhoza pirmajos gados. Viņa sasniedza lielu vecumu, tuvu 80 gadiem. Manmmas dvīņu māsa Aina mira vēl maza meitene ar šarlaku Valmieras slimnīcā, un nu viņas abas ar Ilzes tantu guļ Burtnieku kapos.

Pēc vecā Mašas nāves mantojumu sadalīja tā : Frīdam paliek Mašas, Geskēm Blīzme un Omammai jāsaņem mantojums naudā, bet uznāca kari, un viss izputēja. Es negribēju lielu lauksaimniecību, bet tādu kā Zelmeņi un izbūvēt pēc sava prāta. Gribēju mantojuma daļu ielikt Zelmeņu galīgai izbūvei. Tā arī Zelmeņi palika galīgi neizbūvēti. Agrāk man pat bija doma ņemt Mašas gala kalnu, t.i. māla kalnu otrpus vecā lielceļa. Uz Sūņu zemes kolhozs uzcēla cūku kūti. Tur kalnā nebija daudz zemes. Tā pati nolaista. Ceļa malā bija māls, otrā galā zems. Domāju tur uzcelt ēkas, kur pavadīt vecuma dienas. Sāka Rencēnos sadalīt apbūves gabalus, un es arī pieprasīju. Man piešķīra uz Parka ielas, pretim Celmiņam, kur tagad dzīvo Indra. Viņas tēvs tur uzcēla māju. Pa to laiku man izdevās nopirkt jaunsaimniecību Zelmeņi, un tā es abus šos objektus reizē koroborēju (reģistrēju) uz sava vārda. Gribēju pirkt arī Čīkas Vizuļus aiz skolas, bet viņš par dārgu prasīja. Pēc tam gan esot nožēlojis, ka neesot man pārdevis. Varēju jau celt ēkas pie skolas uz apbūves gabala, bet es to skaitīju par mazu, jo, kad tur uzceļ ēkas, tās un pagalmi daudz noņem un dārzam paliek maz, tamdēļ izlēmu pirkt Zelmeņus, iekārtot dārzu un galvenais, ka te varēja turēt kustoņus, sevišķi zirgu, jo tas tanī laikā bija stipri noderīgs braukšanai uz Valmieru un citur, jo citu satiksmes līdzekļu tad nebija.

Strādāju caurām naktīm, jo darbu bija daudz. Cēla jaunu skolas ēku, jāapstāda skolas apkārtne, jābūvējas un jākultivē zeme Zelmeņos, arī skolā ar stundām darbu nebija mazums. Kur tad vēl sabiedriskais darbs, no kura es nekad nevairījos.

Nebija Rencēnos biedrību, kurās es neņēmu dalību. Cik Rencēnos ir bijuši kori, vienmēr esmu piedalījies, arī Omamma. Lai gan man nav nekāda spēcīgā balss un, kā zini, arī dzirde vāja, tomēr centos iedalīt laiku uz mēģinājumiem un braucu uz Dziesmu svētkiem gan uz Rīgu, Siguldu, Valku, Alūksni, Burtniekiem u.tt.

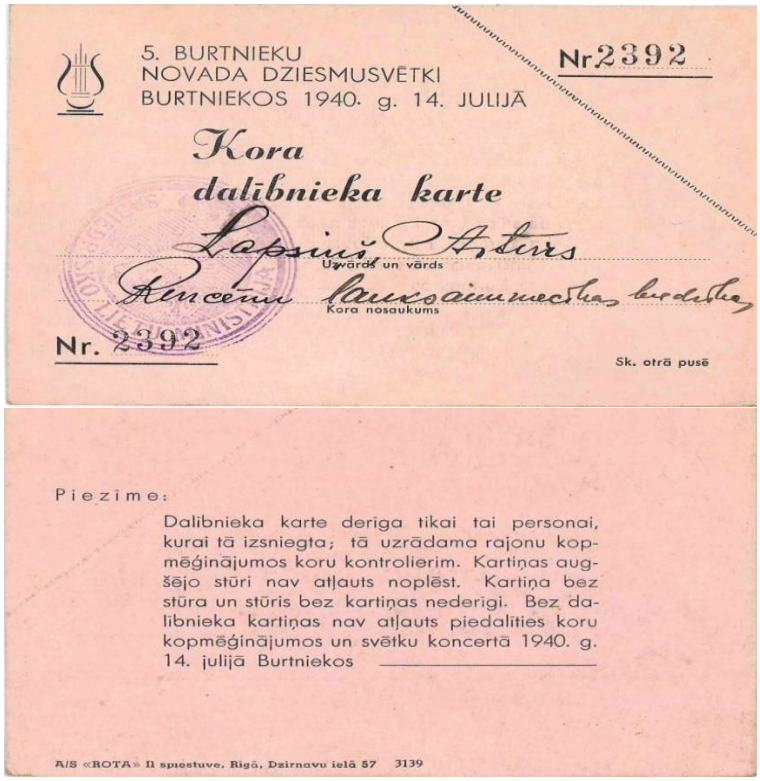
5. BURTNIEKU
NOVADA DZIESMUSVĒTKI
BURTNIEKOS 1940. g. 14. JULIJĀ

Nr. 2392

Kora
dalībnieka karte

Lapsiņš Artūrs
Uzvārds un vārds

Rencēnu lauksaimniecības kredītbiedrība
Kora nosaukums

Nr. 2392

Sk. otrā pusē

Piezīme:

Dalibnieka karte deriga tikai tai personai, kurai tā izsniegta; tā uzrādama rajonu kopmēģinājumos koru kontrolierim. Kartiņas augšējo stūri nav atļauts noplēst. Kartiņa bez stūra un stūris bez kartiņas nederigi. Bez dalibnieka kartiņas nav atļauts piedalities koru kopmēģinājumos un svētku koncertā 1940. g. 14. julijā Burtniekos

A/S «ROTA» II spiestuve, Rigā, Dzirnavu ielā 57 3139

Sākumā ņēmu dalību arī teātra izrādēs, bet tās tika ļoti sasteigtas, pat tekstu neiemācījās un nebija labu režisoru.

Lugas izrādes dalībnieki Rencēnos Jāņparkā

Par manu dalību biedrībās un organizācijās Tu varēsi dabūt zināt burtnīcā, kur uzskaitīts, ko darīju katru gadu katrā organizācijā. Par dalību dažās biedrībās es domāju arī uzrakstīt šeit, cik būs palicis atmiņā.

Skolotāju biedrībā (tagad tās sauc par arodbiedrībām) Valmierā es iestājos pēc pirmām revolūcijas dienām, kad uzņēma arī semināristus – nākamos skolotājus. Tā vienmēr esmu centies skaitīties pie skolotāju saimes un arī tagad vēl cenšos nomaksāt biedra naudu arodbiedrībā. Sizraņā bēgļa laikā bija latviešu biedrība. Arī es tur biju par biedru.

Biju skolotāju slimo kases pilnvarnieks Latvijas laikā. Pilnvarnieku sapulce reiz notika Inčukalnā, kad nolēma pirkt vasarnīcu tuberkulozes sanatorijai, nemaz nezinot, ka pats dabūšu vairāk kā pusgadu tur pavadīt.

Braucu uz Rīgu uz skolotāju konferencēm un citām sapulcēm. Pat uz Jelgavu reiz aizbraucu (biju pirmo reizi Jelgavā) uz kādu skolotāju sanāksmi. Pirmos vasaras brīvlaikos Latvijas laikā biju kursos Valmierā gandrīz visos priekšmetos, ar skolēniem piedalījos Valmieras bērnu svētkos, braucām ekskursijās uz Rīgu, Jūrmalu, Mazsalacu (vairākus gadus), Burtnieku ezeru u.tt.

Skolotāju konference Rīgā 1923. g. 5.aprīlī

Pedagoģiskās dienas Jelgavas skolotāju institūtā 1937.gada 3. sept.

16.05.1972.

Viss mans mūžs ir aiztecējis ciešos sakaros ar grāmatu. Kā jau minēju, pie manas apcietināšanas kā viens no apvainojumiem bija tas, ka esot bijis Mazsalacas izglītības biedrības Venus biedrs. Vasaras brīvlaikos semināra laikā es tur darbojos kā bibliotekārs. Kad pārnācu uz Rencēniem te arī bija izglītības biedrība „Straume". Viņai arī bija bijusi pirms pirmā pasaules kara neliela bibliotēka, bet, kad es atnācu, tā bija galīgi pamesta. Es salasīju atlikušās grāmatas un pārvedu ar visu skapi no pagasta nama uz skolu, sakārtoju vecās grāmatas un aicināju citas biedrības un organizācijas nākt talkā ar līdzekļiem. Tā drīz vien bibliotēka sāka plaukt. Arī kultūras fonds tanī laikā sāka atbalstīt lauku bibliotēkas, pasūtot tām žurnālus un jaunākās grāmatas. Nodibināju pat tādu bibliotēkas komisiju biedrību un organizāciju pārstāvjiem, kas atbalstīja bibliotēku. Tā strādāju vairāk kā 15 gadus. Pats iekārtoju katalogu, uz atsevišķām lapiņām uzrakstīju grāmatas autoru un nosaukumu un tos alfabēta kārtībā glabāju kastītē. Kad grāmatu iedevu lasīšanai, tad lapiņu liku otrā kastītē. Tā nekur neredzēdams tādu katalogu (līdzīgu tagadējiem), es pats nācu pie slēdziena, ka tāds ir ļoti parocīgs katalogs lasītājiem pie grāmatu izvēles. Vēlākā laikā, kad man pašam laika atlika maz, tur stundu laikā grāmatas apmainīja Omamma. Tā bibliotēka bija atvērta cauru dienu. Katrs varēja apmainīt grāmatas, kad viņam bija izdevīgāk. Beigās sāka maksāt arī nelielu aldziņu, bet tad nāca pārcelšanās uz jaunajām skolas telpām un bibliotēku nodevu Purmalei, kura tad Lauksaimniecības biedrības telpās(augšā, kur tagad kolhoza kanceleja) atsevišķā istabā iekārtoja bibliotēku. Tā kā bibliotekāram maksāja algu, tad Purmale labprāt to uzņēmās. Man jau arī vairs nebija laika, jo skolā mums pašiem radās plaša bibliotēka, kura bija manā zināšanā. Skolas bibliotēka

sastāvēja no 3 nodaļām:1) rokas grāmatas skolotājiem, kuru pārzināju, izdevu un saņēmu es, tā atradās jaunās skolas ēkas skolotāju istabā – kancelejā, kur es pastāvīgi uzturējos un kur gar abām sienām bija skapji ar stikla durvīm (otrā stāvā, kur tagad laikam ir ķīmijas un citu priekšmetu mācību līdzekļi). Skapi bija gandrīz pilni ar rokas grāmatām un puķu sēklām. 2) skolotāju bibliotēka, kura atradās zēnu galā, mazajā istabiņā, kur tagad ir mācību daļas vadītāja kabinets, bet tas jau ir lielāks, jo pielaida klāt trepju telpu uz skolas lielceļa pusi. 3) Mācību grāmatas. Rencēnu skolai pirms 1940. gada bija tik daudz mācību grāmatas, ka skolēniem pašiem nebija jāpērk. Rudenī mācību grāmatas izdalīja skolēniem mācīties un pavasarī atkal savāca. Neiesietās grāmatas es ar zēniem rokdarbu stundās iesēju, un tā visas grāmatas bija iesietas, kaut gan dažas ne visai glīti, jo tie bija skolēnu grāmatu siešanā pirmie darbi. Gandrīz visas grāmatas 2. pasaules karā tika izputinātas. Rokasgrāmatas bija samestas čupā un aplietas ar tinti.

Padomju varas laikā savācu vēl lietojamās grāmatas un sakārtoju. Kad nevarēju vairs dzirdes dēļ strādāt par skolotāju, paliku par bibliotekāru, jo vidusskolas laikā maksāja arī ½ likmi algas bibliotekāram. Vēl bibliotekāra laikā sāku nodarboties ar kolportāžu 10 gadus, kamēr veselība man to vairs neatļāva, un tad Tu man palīdzēji.

Kolportieris

Starp atstātajām grāmatām Tu atradīsi dažu labu bibliogrāfisku retumu, kamdēļ, ja kādreiz ķersies pie to kārtošanas, nenomet nevienu vecāku grāmatu, kamēr neesi aprunājies ar kādu bibliogrāfu. Varbūt kādas no tām būs sevišķs retums. Es jau rakstīju, ka pievācu mācītāja Grāva izmestās grāmatas, bet tās jau bija vairāk garīga rakstura, izņemot Vecā Stendera leksikonu. Pievācu arī grāmatas Maisiņos (laikam tur bija tikai garīgā satura) un no vecā

Mašas. Pat pirku dažas vecās grāmatas, kā to jau rakstīju, no Mazsalacas proģimnāzijas vadītājas Balodes (žurnālu „Domas" u.c.). sevišķi mīļas man ir veco draugu sastādītās grāmatas, kā Priedīšu Oskara „Matemātikas metodika", R. Cukura „Rakstīšanas metodika"u.c. Cukurs sastādīja grāmatu „Burtnieku ezers un viņa apkārtne", kur es arī viņam sūtīju materiālus no Rencēnu pagasta. Viņš man atsūtīja to grāmatiņu, bet kāda skolotāja Spalviņa, kas īsu laiku strādāja Rencēnos, paņēma man to grāmatiņu un aizveda līdz. Tā man viena piemiņa palika mazāk. R. Cukurs bija Mazsalacas draudzes skolas pārzinis, 1905.gada aktīvs revolūcijas darbinieks, aizbrauca uz Šveici (bēgot no soda ekspedīcijas). Sākumā viņš studēja un, kad atgriezās Latvijā, strādāja Jelgavas skolotāju institūtā, turpat kur Oskars Priedītis. Cukura māja ir uz Salacas labā krasta Promulti, pretim Mazsalacas draudzes skolai. To jau Tu laikam zini, ka es krāju arī laikrakstus pa 1 eksemplāram kolekcijā, bet žēl, ka kara laikā vecie laikraksti aizgāja bojā. Tāpat krāju arī žurnālu kolekciju, kur ir padomju laikā iznākušie krievu žurnāli.

Tu atradīsi arī naudas, kā papīra, tā sevišķi metāla, kolekcijas. Arī tās neizmet, kamēr neesi aprunājies ar kādu numinismatu. Ir arī neliela marku kolekcija. Tās parādi kādam filatēlistam, varbūt ir kādas vērtīgas. Bija jau man daudz un dažādas ieceres, bet visu jau nevarēju izvest. Daudz es būtu darījis tagad, ja neuznāktu tas aklums. Tagad Tev jāturpina viena otra mana iecere. Nenomet un nenodedzini nevienu papīri kā no manām, tā Ritas piezīmēm, kopš neesi ar viņu labi iepazinies. Tas prasīs Tev daudz laika, bet ceru, ka Tu atradīsi vienu otru interesantu atmiņu.

Esmu strādājis arī žurnālistikā, iesūtīdams ziņojumus par Rencēnu pagasta dzīvi laikrakstiem. Visvairāk mani rakstītie ir Valmieras laikrakstos, sevišķi centra laikrakstā. Valmierā Latvijas laikā iznāca 3 laikraksti : kreisais"Brīvais vārds", labā spārna un centra, viens no tiem bija „Valmierietis", laikam labā spārna. Kā sauca centra laikrakstu, neatceros. Tur ar turpinājumiem drukāja manu feļetonu „Ciemos pie Gaņģīša Rencēnos". Par to, ka es to rakstu, neviens nezināja, daži laikam domāja gan, bet skaidri nezināja. Daudz ziņojumus sūtīju partijas laikos jaunsaimnieku laikrakstam, bet kā viņu sauca, neatceros. Kara laikā gāja zudībā kā Valmieras laikraksti, tā arī jaunsaimnieku. Tāpēc es arī Tev atgādinu, nenomet laikrakstus, pataupi vismaz vienu. Tāpat žurnālus.

Daudz esmu strādājis folkloras laukā. Jau Latvijas pirmajos gados, kad Folkloras krātuve aicināja vākt dažādus materiālus un ieinteresēt uz to skolēnus. Es ķēros ar lielu sajūsmu un drīz vien mūsu skola izvirzījās vienā no pirmajām vietām visā Latvijā. Par to vari pārliecināties tautas garamantu grāmatās, kur rakstīts arī, no kuras puses iesūtīts. No Rencēniem pirms manis tikpat kā nemaz nav iesūtīts. Par šo darbu tad arī man piešķīra Trijzvaigžņu ordeņa 5. šķiru. Ordeni saņēmām tikai 2 skolu pārziņi: es un Sakas – Pāvilostas skolas pārzinis Šneiders. Sakarā ar to mūs abus iecēla arī Rakstu

un Mākslas kamerā par kaut kādiem tur korespondentiem. Vēl tagad mēdzu pierakstīt anekdotes u.c. tautas garamantas. Tās lapiņas būs atsevišķos aktu vākos. Bija iecere vākt salīdzinājumus latviešu valodā, bet uznāca aklums.

Ilgu laiku (vismaz vairāk par 10 gadiem) biju statistiskās pārvaldes brīvprātīgais lauksaimniecības korespondents, kas ik mēnesi iesūtīja ziņas par dabas parādībām, lauku darbu veikšanu un laika apstākļiem. Arī par šo darbu man piešķīra Goda zīmi. Bez tam esmu piedalījies visās ļaužu skaitīšanās Latvijas laikā. Par vienu ļaužu skaitīšanu saņēmu sudraba nozīmīti, apaļu, ar caurumiņu.

Goda zīmes saņēmu vēl arī par Latvijas atbrīvošanu un reizā ar to arī uz 10 gadu Latvijas pastāvēšanu. Par Latvijas atbrīvošanu Goda zīmi saņēmu tāpēc, ka dienēju Ziemeļlatvijas rezerves bataljonā, kaut gan frontē netiku bijis nevienu dienu, jo mani tad arestēja. Kam bija atbrīvošanas Goda zīme, tas dabūja arī Latvijas 10 gadu pastāvēšanas medaļu.

PAR TĒVZEMI

Krustām šķērsām izstaipāju
zobentiņu vicināju:
zelta sauli pratīdams,
tēvu zemi sargādams.

1918 1920

Apliecība.

Latvijas karaspēka pārvalde apliecina, ka
pilsonis Tenis-Artura dēls no Lapsiņa
ir ņēmis dalību Latvijas atbrīvošanas karā, kā
kareivis- b. Rīgas kājnieku pulkā
un viņam ir piešķirta tiesība nēsāt
Latvijas atbrīvošanas kara
piemiņas zīmi.

Galvenā štaba priekšnieka
Generalis

Kara Apriņķa Priekšnieks,

Rīgā
1923 g. 22 oktobrī

17.05.1972.

Rencēnos nebija gandrīz organizācijas, kurās es nesastāvēju par biedri un neņēmu dalību viņu darbā: gan valdē, gan revīzijas komisijā, kā arī vadīju vai rakstīju protokolus pilnsapulcēs. Tādas bija: Latvijas Nacionālā Jaunatnes savienība, izglītības biedrība „Straume", lauksaimniecības biedrības mūža biedrs un ilggadīgs valdes loceklis, patērētāju biedrība, krājaizdevumu sabiedrībā biju vairākus gadus par grāmatvedi, sākumā bez algas, beigās 100 lati mēnesī, ugunsdzēšanas biedrībā, Lizdēnu piensaimnieku savienībā, pat biškopju un mednieku biedrībā (pat valdē). Nebiju tikai brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrībā, jo skaitīju, ka skolotājam tas nav piemērots, jo ugunsgrēka gadījumā jāskrien dzēst, bet atstāt stundu pusē arī nevar. Lai gan Omammas brālis Mašas Frīdis bija aizsargu nodaļas komandieris, tomēr tur neiestājos, kaut gan mani vairākkārt aicināja. Militārās organizācijās man nepatika.

Amālija Lapsiņa Aizsargu organizācijas biedre.

Arī Omamma bija par biedru vairākās organizācijās, kā biškopības biedrībā, jaunatnes savienībā, izglītības biedrībā „Straume" un pat vēl aizsardzēs. Es biju par biedru arī dažās Valmieras organizācijās, kā Baltijas lauksaimniecības biedrībā, Baltijas patērētāju biedrībā, Baltijas krājaizdevumu sabiedrībā, Latviešu biedrībā un par akcionāru „Bekona eksportā"(tagad gaļas kombinātā). Biju „Bekona eksportā" arī padomes loceklis, kur vairākas reizes braucu uz padomes sēdēm. Biju skolotāju slimo kases pilnvarnieks. Bija jābrauc uz Rīgu, uz pilnvarnieku sapulcēm. Pēdējā laikā, kad Burtniekos par mācītāju bija Briedis, es biju Rencēnos par kasieri, kas iekasēja Rencēnos Baznīcas nodokli. Omamma bija Burtnieku draudzes Rencēnu nodaļas dāmu komitejā. Mācītājs Briedis brauca uz mūsu skolu pasniegt ticības mācību. Skolā bieži noturēja dievkalpojumu. Dāmu komiteja

iegādājās, ja nemaldos, kādus 200 krēslus, kur dievkalpojumā sēdēt. Krēslus lietojām arī skolas vajadzībām.

No politiskām organizācijām centos vairīties, bet, kad tas vairs nebija iespējams, tad iestājos Jaunsaimnieku un sīkgraudnieku partijā. Mani tur ievilka Skuju Frīdis – Milbergs, kas bija pazīstams kā ludziņas autors. Tanī laikā bija 3 novirzieni: Zemnieku savienība jeb labā spārna virziens, strādnieku un bezzemnieku (sociāldemokrātiskais virziens) un centra virziens – jaunsaimnieki. Biju jaunsaimnieku Rencēnu nodaļas priekšnieks. Biedros bija Pastors, Auniņš (Dailas tēvs) u.c.

Latvijas jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas apspriede Rīgā 1931.gada 6. jūnijs.

Biju vairākkārt pagasta padomes loceklis, reiz pat padomes priekšsēdētājs. Pārvēlēja laikam ik pa 3 vai 4 gadiem. Tiku ievēlēts arī apriņķa revīzijas komisijā, kur nostrādāju līdz Ulmaņa apvērsumam, kad likvidēja visas politiskās partijas un vēlētos pašvaldības orgānus. Kreiso novirzienu vadītājs bija skolotājs Karlivāns Lizdēnu skolā. Viņam ļoti nepatika, ka lielākā daļa jaunsaimnieku no kreisiem pārsviedās uz jaunsaimniekiem. Viņš ļoti centās, lai mani neievēlētu pagasta padomē un apriņķa revīzijas komisijā, bet nevarēja nekā izdarīt. Es biju jaunsaimnieku apriņķa komitejā un beidzot pat izpildīju komitejas priekšsēdētāja vietu, kad saplēsās divi komitejas locekļi. Karlivāns ļoti stipri nopūlējās, lai Rencēnos netiktu celts jauns skolas nams.

Bija projekts celt „Ambas ”skolai un pagasta namam otru stāvu, lai varētu novietot pieaugošo skolēnu skaitu 6 klasīgā pamatskolā. Pirmajā balsojumā balsis dalījās līdzīgi, otrajā balsojumā viens pārsviedās uz jauno skolu, un tā dabūjām jauno ēku, kaut gan ar stipri knapām telpām. Gustsonu Roberts lielās, ka viņš otro reizi balsojis par jauno skolu, kaut gan viņš bija

kreiso grupā. Karlivāna projektos bija pārbūvēt vecās ēkas Rencēnos, un tad celt Lizdēnos jaunu skolu.

A. Lapsiņa izlolotā Rencēnu pamatskola

Sociāldemokrātu partijas jau Rencēnos nebija, tikai pats Karlivāns skaitījās partijā, bet 1940. gadā viņš pārsviedās komunistos. Pēc Ulmaņa apvērsuma viņu no skolotāja vietas atlaida. Viņam maksāja lielu pensiju, un viņš strādāja Rīgā viesnīcā, kur vēl pelnīja. Viņam labi garšoja iedzeršana. Kad 1940. gadā bezzemnieku padome lēma tā, kā es gribēju: neatstāt mani par pārzini, bet paturēt kā skolotāju, Karlivāns bija sašutis un tā kā viņš bija skolu nodaļas vadītājs, tad nozīmēja mani par pārzini uz Ipiķu skolu, bet Ipiķu pārzini pārcēla uz Idu. Kad ipiķieši sāka kliegt par viņu pārzini Šmitu un rencēnieši par mani, tad šo lēmumu atcēla un pēc 1 nedēļas nostrādāšanas, mēs tikām vecās vietās. Šmits lūdza mani braukt uz Idu nostrādāt to nedēļu, lai mums abiem nav jābraukā. Tā arī izdarījām. Manā vietā Rencēnos Karlivāns ielika kādu Artūru Lāci. Izrādījās, ka Lācis ir bijis aizsargu komandieris, bet Rencēnos viņš centās izkalpot pilnīgi Karlivānam. Kad nāca iekšā vācieši, Lācis pats bija uzmeties par Rencēnu komandantu. Viņš tā bija nošmucējies 1940. gadā Rencēnos strādājot, ka vācu laikā viņu vairs Rencēnos nepaturēja, bet aicināja mani atpakaļ darbā par pārzini. Braucot ar velosipēdu darbā uz Idu, biju saaukstējies. Temperatūra stāvēja paaugstināta. Kad atbraucu uz Rīgu pie speciālistiem, uz rentgena atrada, ka man kreisā plaušā esot kaverna un aizsūtīja uz Inčukalna sanatoriju, kur man sāka gāzēt kreiso plaušu. Tā es pavadīju visu 1940./41.m. gadu. Nedabūju nemaz strādāt pie Lāča. Vācu laikā bija grūti strādāt, jo skolas malkas sķūnī ierīkoja auto remontdarbnīcu un skolā izvietojās kareivji. Nebija telpu, kur noturēt stundas. Bija gadījumi, ka ēdamistabā vienā galā novietojās viena klase, otrā – otra. Dažas klases stundās novietojās trepju telpās augšā. Man jau bija sazīmētas vietas, kur noturēt stundas, ja mūs galīgi izstumtu no skolas (tādas bija Klupī, Ziedoņos utt.).

Vēlāk skolā ievietoja slimnīcu, kad fronte nāca tuvāk, bet tad jau bija vasaras brīvlaiks. Kad fronte vēl bija tālu Igaunijā, Rencēnos Lieldienās brauca cauri vācu frontes teātris. Tanī gadā Lieldienās vēl bija tik liels sniegs, ka mašīnas pie Vizuļiem bija iestigušas, un viņi tālāk netika. Es biju viens pie daktera. Bērene dežūrēja un zvanīja man, vai nevarot aktierus laist skolēnu gultiņās pārgulēt. Kad es atteicos dot piekrišanu, arī viņa neuzņēmās atbildību. Otrā dienā vācieši zvanīja uz Valmieru, ka Rencēnos skolā par pārzini esot komunists, nelaižot viņiem pārgulēt gultās. Pēc tam jau bijusi arī izmeklēšana, kas mani neskāra. Kad vēlāk apprasījos inspektoram, ko man bija darīt, viņš teica, ka es esot rīkojies pareizi. Kad skolā ievācās slimnīca, mēs pārvācāmies uz Zelmeņiem, jo viņi paņēma arī manu dzīvokli gandrīz visu. Vācu laikā Rencēnos sanāca strādāt vesela rinda bijušo pārziņu. Vaivars bijis par pārzini kaut kur Kurzemē (sieva rūjieniete, arī skolotāja). Padomju valdības laikā Vaivars bija par direktoru, tad viņu ielika par inspektoru, direktora vietu nodeva sievai. Vaivars pats, braukādams kā inspektors, bija saaukstējies un drīz vien nomira. Karlsons pārnāca no Sēļu skolas, kur viņš bija par direktoru. Dzīdamās pēc viņa aizsargformas, sieva viņu spieda iestāties aizsargos, kad vācieši atkāpās, viņš evakuējās uz rietumiem. Trešais Johans Irbe pārnāca no Daugavpils puses. Viņš bija ļoti labs diriģents. Kad draudēja mobilizācija, viņš iestājās brīvprātīgi armijā, lai glābtos no kara frontē. Kad vācieši atkāpās, viņš aizbrauca uz savu dzimto pusi, un it kā Ventspilī viņš pat bijis izglītības nodaļas vadītājs. Sieva kādu gadu vai vairāk sāka strādāt par skolotāju un vēlāk aizbrauca pie viņa. Par direktori Rencēnos atnāca Dušenko, kas vēlāk apprecējās ar lielā Stabiņa dēlu Uldi, kas nebija pat pamatskolu beidzis, saslima ar tuberkulozi un nomira. Sieva kādu laiku strādāja Burtniekos, nezinu, kur tagad. Tad par direktoru atnāca Kļaviņš, Valmieras skolotāju semināra audzēknis. Tas mani dažus gadus iespieda par mācību daļas vadītāju, bet, kad vidusskolai nāca pēdējās klases, tad vajadzēja direktoru ar augstāko izglītību un uz Rencēniem par direktori atnāca Valmieras izglītības nodaļas vadītāja Sietniece. Viņa būtu pārcelta citur, bet vīrs nositās, un viņa strādā vēl tagad.

18.05.1972.

Latvijas laikā skolā bija 3 pulciņi: Cerības pulciņš, kuru vadīja Bembere (pretalhokola pulciņš), mazpulki, ko vadīja Balode un palīgā nāca agronoms Meneks(tas ir lauksaimniecības rakstura pulciņš, dalībnieki mājās audzēja dažādas dārzeņu kultūras), skolēnu kooperatīvs, kuru vadīju es. Skolēnu kooperatīvs apgādāja skolēnus ar rakstāmlietām. Tās ņēmām tepat no vietējās patērētāju biedrības. Sākumā, kamēr mums nebija kapitāla, ar ko nopirkt preces, aizņēmāmies no skolas padomes līdzekļiem. Cik man palicis atmiņā, tad pēdējos gados mums jau bija uzkrājušies līdzekļi, un skolas padomes vairs nevajadzēja. Skapis stāvēja meiteņu trepju telpā jaunajā skolā. Tas bija pilns ar dažādām rakstāmlietām: papīrs balts, krustains, līnijots,

dažādas burtnīcas, zīmuļi, spalvas, gumijas utt. Kara laikā skapis bija uzlauzts un tā iztīrīts, ka ne spalviņas vairs nevarēja atrast. Raktāmlietas pārdeva skolēni, grāmatvedību kārtoju es. Lielāko daļu pārdevēji bija kārtīgi, bet bija arī reiz prakvosti. Bija iztērējuši kādus 10 latus. Tā man bija vien jāmaksā ciet, jo pierādīt, kas to darījis, nevarēju un grāmatvedībā robus nevarēja atstāt. Gada pārskati bija jāsūta arī uz Rīgu, patērētāju biedrību savienību. Mūsu skolā bija viens no kārtīgākajiem skolēnu kooperatīviem.

Pirms 1940. gada mēs gatavojām skolas karogu. Metu izstrādāja skolotājas Bemberes brālis Pēteris Upītis. Šis mets vēl ir augšā kādos aktu vākos, abas puses zīmētas krāsās. Nodevu karogu pagatavošanai kādai Rīgas darbnīcai, iemaksāju arī daļu atlīdzības par karoga pagatavošanu. Bija pat nolikta karoga iesvētīšanas diena, bet tā kā Vakareiropā plosījās karš, tad nevarēja dabūt franču zīdu, kas bija vajadzīgs, un tā gatavošana ieilga, kamēr atnāca karš arī pie mums, un tā karogs izputēja.

Arī Jaungruntnieku un sīkgruntnieku Rencēnu nodaļai bija paredzēta karoga iesvētīšana, bet tad nāca Ulmaņa apvērsums, kas slēdza politiskās partijas, un tā arī tā iesvētīšana izpalika. Tas jau nebija domāts tik grezns kā skolas karogs. Visām nodaļām jau bija vienādi karogi, tikai ar dažādiem uzrakstiem. Es jau piedalījos gan 2 karogu iesvētīšanas svētkos – Jaunburtniekos un Kārķos. Uz Jaunburtnieku karoga svētkiem es braucu kopā ar ministru Ziemeli(jaunsaimnieku partijas biedru) no Rīgas uz Jaunburtniekiem pēc kāda kongresa Rīgā un uz Kārķiem braucu Iekšlietu ministra mašīnā no Rencēniem uz Kārķiem kopā ar iekšlietu ministru Skuju Frīdi – Mīlbergu.

Daudz grāmatu un līdzekļu saņēma Rencēnu skola sakarā ar Ulmaņa „Draudzīgo aicinājumu". Bija jau daudz arī mazvērtīgu grāmatu, bet starp pelavām bija arī vērtīgi graudi. Grāmatā „Draudzīgais aicinājums" nodrukāts arī mans pateicības raksts. Jaunās skolas iekārtošanai bija vajadzīgs daudz līdzekļu, tamdēļ arī organizācijas un privātie, bijušie skolēni, ziedoja prāvas summas.

Jaunās skolas apkārtni vajadzēja apstādīt ar kokiem, krūmiem un puķēm. Tika izstrādāts no daiļdāzniekiem plāns skolas apstādīšanai, un liela daļa darba bija jau veikts pirms skolas ēka nāca gatava, bet izrādījās, ka tas bija stipri novecojis plāns. Izstrādāja cits daiļdārznieks projektu, pēc kura pārstrādājām apstādījumu projektu un celiņus tādus, kādi viņi ir tagad. Daudz tur darīts mežu dienās, bet daudz bija jādara skolai pašai ar skolēniem. Šeit man labs palīga radās skolotājs Breicis. Ierīkojām lecektis un pavairojām dārgo košuma krūmu un puķu stādus. Tā dzīvžogi izmaksāja daudz lētāk, nekā tad, ja stādus pirktu dārzniecībās. Saprotams, bija jau daudz stādu arī jāpērk, kamēr paši nespējām ražot, bet kara laikos daudz kas sapostīts. Arī tagad vēl tiek postīti dzīvžogi, jo neviens neskatās, kur skolēni staigā.

Dzīvžogi nemīl, ka caur viņiem spraucas cauri, tāpēc šie dzīvžogi izskatās ļoti noplukuši. Ierīkojām rotaļu laukumā un skolas pagalmā vairākus solus, kur skolēniem apsēsties pavasaros un rudeņos (pa ziemu viņus novāca pajumtē), bet tagad visi šie soli ir izputējuši. Nav iespējams jaunā laikā nekur apsēsties. Iestādījām arī ogu krūmus un augļu kokus, bet tie neapkopti lielāko daļu ir iznīkuši. Ar Breici audzējām daudz puķu stādus, galvenāmkārtām ziemcietes un divgadīgās, kurus tad devām skolēniem uz mājām, tā Rencēnu pagastā, kur agrāk redzēja maz ziedošu puķu, tagad ziedēja skaistas studentu neļķes u.c.puķes. Dažas puķes no tiem laikiem vēl ir daudzās mājās. Pavairojām arī ogulājus un acojām ābeles, kuru daļu devām skolēniem, darba darītājiem, uz māju iestādīt par piemiņu. Daudzās mājās vēl tagad aug ābeles un ražo augļus.

Žēl bija skatīties, kā kara laikā postīja skolas apstādījumus, bet vēl grūtāk skatīties, ka tagad neviens viņus nesaudzē. Veidojot nelielo parku pie skolas ar rotaļu laukuma vietu, parkā iestādīja 3 ozolus (pēc plāna). Bija vadoņa ozols, kas tad bija modē, pagasta vecākā ozols, kas atradās tālākā parka stūrī pie eglēm un kuru stādīja pagasta vecākais Alfrēds Kuplis, omammas brālis, un trešais bija pārziņa ozols, t.i. mans, ko es stādīju. Kara laikā nozāģēja vadoņa ozolu un pagasta vecākā ozolu, kā arī vairākas liepas pie rotaļu laukuma un lielceļa malā. Vēlākais pagasta vecākais Antons Lapiņš iestādīja jaunu ozolu nozāģētā vietā un no atvesēm pie celmiem es izveidoju jaunas liepiņas, kas vēl tagad aug. Mans ozols palika neskarts un vēl tagad aug un zaļo, un ir jau izaudzis par lielu koku. Arī Lapiņa stādītais ozols aug.

19.05.1972.

Tagad pastāstīšu par Omammas un manām slimošanām. Omamma jau visu mūžu tikpat kā nav slimojusi. Pirms 1940. gada viņai bija nieru akmeņi, bija dažas dienas slimnīcā, un tas bija viss. Nekad tie vairs neatkārtojās. Vienīgais, kas viņai bija, tās kāju vēnas, kas reizēm palika jēlas un tad bija jābindē kāja vai jāvalkā gumijas zeķe. Viņa jau palika pamazām līkāka un pēdējā laikā staigāja stingri salīkusi. Uz tad pagājušā gada beigās slimojām visi ar plaušu karsoni, palika spēji dzeltena, aizveda viņu uz slimnīcu, un tā nu viņas vairs nav.

Par savām slimošanām agrā bērnībā vairs neatceros. Māte jau kādreiz tika stāstījusi gan, bet tas ir aizgājis gar ausīm. Pirmā nopietnā slimošana bija seminārā, kad mani iesauca cara karadienestā, kur dabūju stipri sasaldēties un tā dabūju tievo zarnu iekaisumu, par ko jau rakstīju. Kad mūs mobilizēja, nodzīvojām jau dienas 2 -3 pa Valmieru, tad mūs aizsūtīja uz Krasnoje selo pie Leņingradas, tur mani iedalīja 432. Valdajas kājnieku pulkā, kurš atradās aiz Pērnavas, kur arī mūs aizveda. Sākumā bijām muižā, kur gulējām zirgu

staļļos. Tur bija samērā silts. Pēc tam mūs pārcēla uz muižu, kur bija jāguļ labības šķūnī, kur zem durvīm bija liela starpa līdz zemei, tā kā vējš dzīvoja pa visu šķūni, pie tam es gulēju netālu no durvīm. Drēbes nebija kur žāvēt. Rudens lietos apmācībās salijām un tādi paši likāmies gulēt. Tad sametās tāds lērums utis, ka pietika saulainās vietās starp salmu kaudzēm nomest kreklus un kaut tos nolādētos kustoņus ar kaudzēm. Tāpēc nav brīnums, kad pēc atbrīvošanas, iesākot turpināt mācības seminārā, saslimu ar tievo zarnu iekaisumu. Ar mani kopā bija vēl viens mazsalacietis Verners Malnalksnis. Tagad tas ir liels vīrs, par viņu ir arī Latvijas Mazā enciklopēdijā, tagad pensijā. Laikam kāds docents vai kas cits ģeoloģijas jautājumos. Tas Krievijā bija paspējis turpināt izglītību un iekūlies komunistos. Otrs, kas bijis ar mani kopā Igaunijā, esot Zariņu Jānītis. To viņš man stāstīja. To jau Tu laikam zini, ka lielais kandžas tecinātājs un nodevējs pie visām valdībām mira pagājušā gada beigās.

Otra nopietna slimība man bija tuberkuloze. Kad 1940. gadā braucu uz Idu, dabūju sasaldēties, pieturējās temperatūra. Rīgā atrada, ka kreisā plaušā man ir kaverna un aizsūtīja uz skolotāju slimo kases sanatoriju Inčukalnā, kur nogulēju gandrīz visu 1940./41.m.g. Mājās pārbraucu tikai pēc mācību gada beigām 1941. gadā. Interesantākais ir tas, ka man plaušā esot kaverna, bet baciļus nekad neatrada. Man neizdalījās arī strutas, kas parasti tb. slimniekiem ir lielā vairumā. Kad sāka man kreiso plaušu gāzēt, parādījās nedaudz strutas. Nu ņēma vairākas reizes izmeklēt, bet tb. baciļus nekad neatrada. Es slimoju arī ar nieru akmeņiem, sevišķi vācu laikā. Sāpīgi jau tie ir, kad viņi spiežas starp sīkiem vadiem. Izrādījās, ka tie akmeņi man galīgi saēduši labo nieri, kuru gribēja man Rīgā slimnīcā griezt laukā, lai netraucējot kreisai nierei darboties. To jau Tu zini, jo tam Tev vajag būt labā atmiņā.

Ar dzirdi man jau sen nebija kārtībā. Kad vēl strādāju par skolotāju, jutu, ka sevišķi pēc iesnām pasliktinājas mana dzirde, gāju pie speciālista. Tas atrada, ka deguna siena man esot uz vienu pusi un tamdēļ pēc iesnām sāpot bieži galva un traucējot dzirdi. Beidzot ar dzirdi bija tik slikti, ka biju spiests atstāt skolotāja darbu.

Dažus gadus atpakaļ nāca vēl sāpīgāks sitiens. Vispirms sāku neredzēt ar kreiso aci, bet pēc kāda laika arī ar labo, un nu esmu kļuvis gandrīz akls. Tā pamazām esmu nonācis kropļa stāvoklī, kad nezinu, kā aizvadīt laiku. Es jau rakstu gan, bet jūtu, ka redze paliek arvien vājāka un šaubos, vai Tu tagad manu rakstu varēsi salasīt. Man liekas, Tu arī pēdējās vēstules vairs nevari kā pienākas izlasīt, jo nevaru vairs saskatīt, kā iet rindiņas, vai augšā vai uz leju un viena otru sedz. Varbūt visas šīs daudzās slimības ir sekas manai lielai smēķēšanai, kuru gan atmetu 1941.gadā, tātad pagājuši 30 gadi. Tāpēc es arī Tevi brīdinu neuzsākt šo netikumu. Iedzert man nekad nav paticis, tamdēļ par žūpu mani nekādi nevar dēvēt, un pēdējos gados es alkoholu nelietoju nemaz, pilnīgi no tā izvairos. Tagadējā pasaule ir stipri iegrimusi alkoholā. Arī agrāk

dzēra, bet ne tik lielā vairumā kā tagad. Gan vecuma dienās žūpas manīs, kur noved alkohols, bet tad būs par vēlu. Lai gan raksta, ka alkohols esot kapitālistiskā laika atlieka, bet tā kā tagad dzer, nekad nav dzerts – ne cara laikā, ne arī pirmskara Latvijā.

Tā nu esmu pavadījis mūžu un mūža galā redzu tās kļūdas, ko tik daudz savā dzīvē esmu pielaidis. Vispirms lielā aizraušanās ar sabiedrisko darbu biedrībās un organizācijās, kas paņēma daudz laika. Bieži vien strādāju pāri pusnaktij, lai veiktu savus darbus. Tas atstāja nelabvēlīgu iespaidu uz manu veselību. Tik universāla darbība neder. Vairāk man vajadzēja dziļāk iegrimt pedagoģijā un metodikā. Tas dotu daudz vairāk manā skolotāja labā. Es izstudēju gan grāmatas par košuma dārziem un puķkopību, bet pedagoģiskām un metodiskām grāmatām piegāju pavirši. Tāpat nevajadzēja man pasniegt visus tos priekšmetus, ko citi nelabprāt pasniedza. Mans mīļais mācību priekšmets matemātika palika pavisam novārtā, jo Pope no tās nelaidās vaļā. Pasniedzot latviešu valodu, nevarēju visā pilnībā tajā iedziļināties, jo trūka man priekšzināšanu, kā arī neiznāca laika tajā iedziļināties pilnīgi. Cēsīs bija kaut kādi latviešu valodas kursi, kurus gribēju apmeklēt, bet atkal pietrūka laika. Kāda mana Mazsalacas klases biedrene apmeklēja Cēsu kursus un visu mūžu nostrādāja kā latviešu valodas skolotāja Mazsalacas vidusskolā.

Lielas lauku saimniecības ar vecmodīgām ēkām man nekad nav patikušas. Gribēju celt pats pēc sava prāta ēkas un iekārtot dārzu, varēju to darīt miesta apbūves gabalā, bet biju iedomājies plašāku dārzu un, kā jau rakstīju, arī zirgu, jo tad uz Valmieru bija grūti nokļūt. Tos līdzekļus, kurus ieliku Zelmeņos, kultivējot zemi un ceļot ēkas, es varēju ielikt nelielā mājiņā ciemā un pārējos līdzekļus izlietot savas dzīves uzlabošanai, varēju iegādāties jaunas, mīkstas mēbeles, klavieres, varbūt kāda meita ieinteresētos mūzikā, spiest meitas mācīties augstākās mācību iestādēs utt. Tagad galīgi neizbūvētā dzīvojamā ēka nepatīk nevienam. Es jau savu mūžu nodzīvošu, bet kā būs tālāk?

15.06.1972.

Kaut gan zinu, ka Rita un Omamma ir aizgājušas uz neatgriešanos, es tomēr nevaru un nevaru ar to samierināties. Man tā vien liekas, ka viņas ir uz ilgāku laiku no mums šķirtas, ka pēc kāda laika viņas atgriezīsies mūsu dzīvē. Rita nāks un prasīs, kā mēs izmantojam viņas mantas. Man ļoti žēl, ka viņa nedabuja nemaz izmantot ledusskapi. Vai tad Kauguros nebija neviens, kas būtu dzirdējis, ka ir ledusskapji, kuri ir jāslēdz otrādi. Es jau vienu daļu viņas piezīmes, kamēr vēl ar omammas palīdzību varēju, izšķiroju un vecās burtnīcas likvidēju, bet ir vēl viena kaste ar viņas piezīmēm, kuras netiku

kārtojis. Tās nu Tev jākārto. Viņai jau bija ļoti daudz grāmatu, sevišķi žurnāli. Tās visas es iepakoju papes kastēs. Arī tās Tev ir jāšķiro. Dažām jau varbūt ir vēl vērtība, bet ir jau tādi žurnāli, kuri novecojuši. Tie jau nu būtu jālikvidē. Es jau gan centos arī savus un skolas vecos žurnālus saglabāt, jo, Tev studējot, viņi var noderēt. Kamēr Zelmeņi pēc manas nāves būs vēl jūsu rokās, grāmatām jau augšā ir vieta, be,t ja jūs visi Zelmeņus pametīsiet, tad jau nu ar grāmatām arī kaut kas ir jādara. Tādu dzīvokli, kur varētu novietot visas Zelmeņu grāmatas, jūs nekur neatradīsiet. Tu jau Zelmeņos nedzīvosi. Es gribēju, lai nāk dzīvot Andrejs, tam ir saimnieka acs, un viņš pats šo to pielabo, vai arī sameklē kādu amatnieku, bet viņi jau laikam uz Zelmeņiem netaisās nākt. Viņi saka, lai Zelmeņus norakstot Tev. Tu jau neredzi, kur un kas ir jāpieremontē. Logi saules pusē un augšā trepju telpā jau tagad ir sapuvuši un drīz vien jāliek jauni.

Lapsiņu ģimene Zelmeņos ap 1970. gadu. (Artūrs, Amālija, Mirdza, Māris).

Es jau Zelmeņus cēlu, lai maniem bērniem un bērnu bērniem būtu pieturas vieta, kur vecumu pavadīt, ja nav labāka dzīve. Kad nomiršu, tad kārtojaties paši, kā redzat. Pirms Zelmeņus pārdodat, Tev priekšā stāv liels darbs : jāizzortē viss lielais grāmatu klāsts. Daudz kas Tev tur varēs noderēt, lai Tu strādātu vienalga kādu darbu. Ir grāmatas, kuras tagad ir nelegālas, bet kādreiz viņas Tev var labi noderēt. Vispirms Tev jāsakārto jaunās Ritas

grāmatas lielajā skapī un augšā trepju telpā, jo tur būs dažas dubulti. Tās vispirms jālikvidē. Augšā kūts galā jau žurnālu vien ir ārkārtīgi daudz. Pēc vairākiem desmitiem gadu viņi būs samērā vērtīgs materiāls, bet visus tos nav iespējams saglabāt. Tur Tev ir jārīkojas pēc saviem ieskatiem. Varbūt dažus var ziedot kādai skolas bibliotēkai. Man visvairāk žēl, ka, kad Zelmeņus pārdosiet, izputēs lielais grāmatu klāsts, Tev nu jācenšas ieskaitīt laiku, lai varētu visu šo lielo grāmatu, žurnālu un laikrakstu klāstu izšķirot un sakārtot. Es jau to biju paredzējis izdarīt, bet redzes dēļ izpaliks. Kad tas būtu sakārtots, tad Tev būtu vieglāk.

4.07.1972.

Gribu vēl tev uzrakstīt savas atmiņas par Mazsalacu, kamēr vēl kaut cik varu vērot rindiņas. Negribu Tev dot vēsturiskas vai ģeogrāfiskas ziņas par Mazsalacu. Par tām ir rakstījis Cukurs un Melnalksnis, kura grāmatiņa man pašreiz atrodas uz galda un no kuras gribu dabūt dažas ziņas, bet nav neviena, kas to man palasītu priekšā.

Pirmo dienu pēc atbraukšanas Anna man izlasīja gabaliņu no Marģera Zariņa Karogā par Mazsalacu. Marģeris savā rakstā manī atmodināja atmiņas par seno Mazsalacas nosaukumu tautā – Svīķurbis. Kad un kāpēc Mazsalaca ieguvusi tādu palamu, nezinu, bet tā viņu mazsalacieši sauc.

Mazsalacas apraksts jau man liekas būs stipri garš, kamdēļ šaubos, vai Tev būs kādreiz pacietība to izboksterēt manā rakstā. Bet varbūt sākšu no baznīcas, kā tas iznāk, kad brauc no Maisiņa puses, kā tas bija manā bērnībā. Baznīca ar mācītāja muižu un mācības māju paliek pa kreisi, pa kalniņu lejā un tur stāv divstāvu māja pa labi – tā valdības skola, kurā es mācījos un dažus mēnešus 1919.gadā strādāju arī par skolotāju. Par skolotājiem man Rīsberga skolā bija arī 2 Valmieras skolotāju semināristi: Oto Zariņš, Marģera tēvs, un Alfons Salaks, kas arī ir miris. Jaunākais brālis vēl tagad dzīvo Kauguriešos aiz stikla šķiedras fabrikas, par kuru Tu droši vien būsi dzirdējis, jo viņš ir pazīstams mūziķis Artūrs Salaks. Pa kreisi kalniņā paliek ugunsdzēsēju depo ar torni, kur dzīvoja dažus gadus par sargu arī mans jaunības draugs drēbnieks Augusts Reinfelds. Pa labi gar skolas sētu gāja šaura taciņa uz Paegļu māju kalniņā, kur mēs nodzīvojām laikam gadu. Aiz ieliņas pa labi bija vēlāk Melbārža veikals, ādas ģērētava un vēlāk tai blakus arī Čukuru Teņa māja ar veikalu. Pie ugunsdzēsēju depo ir tirgus laukums, bet Lielās ielas (laikam tad sauca par Baznīcas ielu) kreisajā pusē bija Leimaņa divstāvu māja ar veikalu. Leimanim bija palama Ādas sprākle. Kādā vasaras vakarā kāds mazsalacietis pavadījis savu viesi un stāstījis: ”Šeit ir Ādas sprākles māja un veikals”. Tas augšā otrā stāva balkoniņā dzirdējis un saucis:”Vai tad tev zirgs bleķa vai!” Tālāk pa kreisi nāca Vilksnas ??beķereja un vēl tālāk Paegļa skārnis. Tam

pretī divstāvu mājā dzīvoja kāds fotogrāfs, bet gar mājas galu uz labo pusi aizgāja šaura ieliņa, uz kuras atradās Šneidera māja, kurā arī mēs nodzīvojām laikam 1 gadu. Tur 1905.gadā izkratīja arī mūsu dzīvokli, kad paši nebijām Mazsalacā. Neviens nesaprata, kādēļ tas noticis, tikai nesen kaut kur lasīju, ka 1905.gadā aktīvs revolucionārs bijis Jēkabs Lapsiņš, kurš strādāja Valtenbergu pagasta namā. Tātad sakritis vārds un uzvārds.

6.07.1972.

Tālāk Lielās ielas labajā pusē bija divstāvu māja, kuras apakšas stāvā bija monopols(degvīna pārdotava), pie kuras notika jau aprakstītā kauja starp „Melno sotņu" un apkārtējiem muižniekiem, ko bija dzirdējusi arī mana māte. Pastāstīšu anekdoti par vanderzelli Menci. Par vanderzeļļiem sauca studentus, kas nebija beiguši studijas, bija nodevušies dzeršanai un pelnījās ar lūgumrakstu un citādu rakstīšanu. Degvīna noliktavā bija noteikts, ka tur neatļāva dzert. Mencis nopircis mazo degvīna pudelīti (laikam pa 7 kap.) un lūdzis pārdevējam attaisīt, jo viņam neesot iespējams pašam attaisīt. Pārdevējs arī viņam izpalīdzējis, Mencis izdzēris uz vietas vienā paņēmienā visu pudelīti. Pārdevējs gan kliedzis, ka nav brīv dzert, bet pudele jau bijusi tukša, un Mencis to pasniedzis, lai saņemtu samaksu par tukšo taru, teikdams:"Es jau nedzēru, bet pārlēju to tikai citā ādas traukā."

Pretī monopolam kreisajā pusē bija Cirīša grāmatu un rakstāmlietu veikals. Tas Cirītis bija mūsu Rencēnu Ciru tēva brālis. Turpat dzīvoja arī fotogrāfs M.Luste, Mazsalacas vidusskolas vēstures skolotāja Lustes tēvs. Vēlāk blakus tai mājai miesnieks Vēliņš uzcēla māju. Vēliņa dēls un meita bija mani klases biedri. Dēls esot miris un apglabāts Mazsalacas kapos, meita vēl esot dzīva. Aiz monopola labajā pusē bija Priedīša 2 mājas. Vecajā mājā dzīvoja paši Priedīši, kur agrāk īrnieks bijis arī veikals. Manā laikā vairs nebija. Priedīša dēls bija man labs draugs, kaut gan viņš bija par mani dažus gadus vecāks. Viņš beidza Valmieras skolotāju semināru jau 1 gadu pirms manas iestāšanās, kuru viņš strādāja par skolotāju Rūjienas draudzes skolā. Viņš tad arī brauca mums ar Alkšņu Jēkabu līdz uz Valmieras semināru uz iestāšanās eksāmeniem. Priedītis Oskars turpināja vēl izglītību un vēlāk bija Jelgavas skolotāju institūtā par matemātikas skolotāju. Viņš un viņa dēls abi bija ļoti muzikāli, spēlēja klavieres. Vispirms nomira viņa dēls, bet pēc tam arī tēvs pirms 1940. gada. Priedītis sarakstīja arī matemātikas metodiku pamatskolas skolotājiem. Viņa metodikas grāmatām vajag būt starp Ritas un skolas grāmatām. Priedīšu otrā jaunajā mājā, otrā stāvā nodzīvojām arī mēs 1 gadu. Aiz Priedīšu mājas labajā pusē vēl bija otrs Lielbārža veikals. Neatceros, vai abi veikalnieki Lielbārži bija brāļi vai kādi citādi radi. Otrpus ielas kreisajā pusē bija Apsīša (ratnieka) 2stāvu māja, kurā apakšā bija kaut kādi veikali. Apsīša dēls Rūdolfs bija otrs mans jaunības draugs un klases

biedrs. Mēs visi trīs – es, Osis un Rūdis gājām kopā peldēt uz Salacu un citādi pavadījām kopīgi laiku.

Nu mēs esam nonākuši galvenai ielai līdz galam, līdz „koku galiem", kā sauca alejas, kas ved uz Valtenberga muižu, galam. Šeit ceļi iet uz 5 pusēm: jau aprakstītā Lielā iela, Rūjienas iela (tagad laikam saukta par Boča ielu), Pērnavas ceļu, aleju uz muižu un ceļš uz Salacas tiltu. Uz Lielās ielas un Rūjienas ielas stūra atradās apaļa ēka pašā stūrī, kur bija pasts. Vēlāk pasts pārcēlās uz lejas pilsētu, kā sauca Mazsalacas daļu, kas atradās Salacas krastā, lejpus Kaspara un Aptiekas kalniem. Aiz pasta atradās biedrības nams ar izrīkojumu zāli un bufeti, kur bieži notika sarīkojumi, teātra izrādes, koncerti utt. Biedrības nams gadus desmit vai vairāk atpakaļ lielā ugunsgrēkā nodega, kad nodega arī Lielbārža veikala telpas, Apsīša māja un pavisam otrā pilsētas galā daktera Rozīša māja.

Rūjienas ielā Čukura mājā mēs nodzīvojām ilgus gadus, kamēr pārcēlāmies uz Rencēniem. Pērnavas ceļa malā bija uzceltas tikai dažas mājas labajā pusē, bet kreisajā un gar alejas malu nebija nevienas mājas. Tagad šī starpa ir piebūvēta. Aleju sauca par „Kokiem". Paralēli Kokiem gar Salacas krasta augsto malu uz Valtenbergas muižu gāja kājceliņš, kuru sauca par „Mazo celiņu" jeb arī par „Kungu celiņu". Tur bija apstādīti daži košuma krūmi un pār dziļākajām gravām bija uzcelti tiltiņi. Celiņš bija metrus pusotra vai divus plats. „Koki" un „Mazais celiņš" bija vasarā mazsalaciešu iemīļotākā pastaigas vieta. Kā „ Kokos", tā „Kungu celiņa" malā bija arī daži soliņi, kur varēja apsēsties. No „Koku" galiem ceļš iet lejā uz Salacas tiltu. Pa kreisi bija veca vienstāva māja, kur vēlāk bija beķereja, bet pa labi dārzniecība, ja nemaldos Boles. Agrāk un vecāka dārzniecība bija pilsētas daļā starp Lielo un Rūjienas ielu, kas bija diezgan blīvi apbūvēta. Aiz Boles dārzniecības tālāk no ceļa pāri upītei bija vēlāk Tropa mehāniskā darbnīca. Pa kreisi no ceļa pagriezienā, kalna galā bija Kaspara bode (tā sauca Kaspara Hincenberga veikalu). Tas vēlāk likvidējās. Aiz veikala sākās kalns lejā uz Lielo ielu. Šis kalns bija mūsu ziemas iemīļotākais braucamais ceļš ar ragaviņām. Tad jau auto nebija un ar sliecēm kalns bija nobraukts slidens, kamdēļ ragaviņas viegli slīdēja. Tur ziemas vakaros salasījās 10 – 15 vai vēl vairāk ragaviņas un tad laidāmies lejā. Ja bija labi slidens, varēja nobraukt gandrīz līdz pašam tiltam. Lejas pilsētā pa labi bija moderniecības māja, Nurmikas māja un tagad pie upes pilsētas pirts.

7.07.1972.

Senāk Nurmikas mājā bijis viens no pirmajiem veikaliem Mazsalacā. Es to vairs neatceros, Nurmikas veikalā par komiju (tā senāk sauca mācītu pārdevēju) mācījās mans brālis. Pēdējā laikā par direktoru (vadītāju) bijis mans jaunības draugs Reinfelds, tagad pensionārs un pašreiz it kā atrodas Rūjienas slimnīcā. Starp Nurmikas māju un pienotavu gāja šaura ieliņa uz

vilnas fabriku. Senāk tur kārsa un vērpa tikai vilnu, vēlāk sāka pārstrādāt arī linus. Nu jau tā ir izvērsusies par diezgan plašu fabriku. Senāk vilnas pārstrādāšanu vadīja tāds vācietis Bušs. Arī es bieži gāju mātei līdz uz fabriku, jo mani interesēja, kā kārš un vērpj vilnu. Arī pašiem vilnas īpašniekiem bija jāpalīdz strādāt.

Tā nu esam nonākuši līdz Salacas upei,kur senāk pāri cēlušies ar prāmi. Es jau atceros tikai tiltu. No sākuma pie tilta bija barjera (šlagbomis), kurš stāvēja nolaists tilta galā. No braucējiem tad iekasēja naudu. Neatceros, cik kapeiku vai vairāk, kājnieki varēja iet pāri pa brīvu. To es arī atceros ļoti vāji. Vēlāk daudz neko neiekasēja un barjeru nojauca. Naudu iekasēja, kā tad sauca, zastavnieks, kas sēdēja būdā pie barjeras gala.

Tagad iesim pa otru ceļu Mazsalacā uz baznīcas pusi. No tilta ejot labajā pusē bija Rāmnieku krogs, kur krogus vairs nebija manā laikā, bet tējnīca. Tagad tur iekārtota Mazsalacas vienīgā viesnīca. Viesnīcā vēl tagad strādājot mana drauga Reinfelda šķirtā sieva. Viņa meita bērna gados apmainījās ar Mammu (Mirdzu) apsveikumiem. Viņa izmācījās par provizori un kādu laiku strādāja arī Mazsalacas aptiekā. Esot apprecējusies, kur tagad strādā, nezinu.

Aiz tējnīcas – viesnīcas ir Kirhenšteina māja. Tā ir bijušā Augstākās padomes priekšsēdētāja māja. Manos pirmos semināra gados tas bija dots miteklis Mazsalacas kreisi noskaņotai izglītības biedrībai „Venus", kur arī es biju valdes loceklis un bibliotekārs. Pie manas arestēšanas viens apvainojums bija, ka es esot bijis „Venus" biedrs, it kā tā būtu bijusi nelegāla organizācija, bet viņa bija tāpat reģistrēta kā visas citas kultūras organizācijas. Pa labi no Kirhenšteina mājas aizgāja šaura ieliņa cauri visai lejas pilsētai uz kapiem. Otrpus ieliņas mājā vēlāk mitinājās pasts, kad pasta priekšnieks Lauznis apprecēja šīs mājas īpašnieci. Tāpat arī tagad tur atrodas pasts. Blakus pastam atrodas pēdējā lejas pilsētas māja šās ielas malā, kur atrodas Birzgaļa grāmatu veikals, kura, kā tagad noskaidrojas, bijusi galvenā nelegālās literatūras izplatītāja. Tālāk ceļš paceļas pret kalnu un ceļa kreisajā pusē bija daktera Rozīša māja, kura pēdējā lielā ugunsgrēkā nodegusi. Viņai pretim ielas labajā pusē bija ķieģeļu ēka – aptieka ar šīfera jumtu. Tad ielas kreisajā pusē bija Valtenbergas pagasta māja, jo Mazsalaca pilsētas tiesības ieguva laikam tikai demokrātiskās Latvijas laikā, un Mazsalacas miests ietilpa Valtenbergas pagastā.

Ielas labajā pusē vēlāk sacēla vairākas ēkas, bet tur nekā svarīga nebija. Pēdējā ēka līdz tirgus laukumam bija brāļu Ores māja un veikals, kas bija populārākais veikals manā bērnībā Mazsalacā. Īpašnieki bija Arnolds un Gustavs Ores, bet viņu nav no tiem muzikālajiem Orēm, kas dzīvoja Ores lauku mājā pie Promultu kalna, par kuru „Karogā" raksta Marģers Zariņš, kur dzīvojuši viņa mātes tuvi radi. Gustava Ores meita Irēna bija Omammas

skolas biedrene un laba paziņa. Viņa vēl tagad esot dzīva. Ores mājā atradās arī Mazsalacas banka, kurā kā galvenais vadītājs bija Arnolds Ore. Ores veikalā sākumā kā puisis strādāja Tenis Cukurs, kurš pamazām izvirzījās veikalā par pārdevēju un beidzot izvirzējās par pirmo komiju pie drēbēm. Pie viņa veikalā sēdēja gandrīz pastāvīgi kādi 4 -5 veči – pīpmaņi un sarunājās. Kad Čukuru Tenis atvēra savu veikalu un uzcēla māju, veči ar pīpiem pārvācās pie viņa un līdz ar viņiem arī visi labākie Ores veikala pircēji. Čukura Tenis kopā ar brāli Pēteri, kura mājās mēs dzīvojām uz Rūjienas ielas, bija veikli kara laika spekulanti. Viņi brauca uz Pleskavu un Ļeņingradu, tur sapirka par lētu naudu mantas, un tās Mazsalacā dārgi pārdeva. Tā viņi saspekulēja īsā laikā daudz naudas un nopirka arī lielu māju Lapas, kas atradās pretim Mazsalacas kapiem otrpus upes. Tur ir arī skaists līcis, kur agrāk rīkoja arī Zaļumu svētkus, bet pēdējā laikā vairs ne. Tos rīkoja Valtenberga muižas parkā. Pēdējā lielā, garā ēka pie tirgus laukuma ielas labajā pusē bija baznīcas krogus. Tur vēl arī manā laikā bija krogus, tagad daļa skolas, jo Mazsalacas astoņgadīgajā skolā nevarēja ietilpt visas klases. Šeit iela starp ugunsdzēsēju depo un bijušo krogu savienojas pie Risberga skolas ar ceļu, kas nāk no baznīcas uz Mazsalacu. Pirms Valtenbergu muižas izbūves Rīsbergu skolā atradās privātā vidusskola (1920.gadā). Tā mēs izstaigājām pa Mazsalacas galvenajām ielām, un es atzīmēju ievērojamākās ēkas.

9. 07.1972.

Salacas upe pie Vecates muižas, kur atrodas arī vēsturiskais Riņņu kalniņš, iztek no Burtnieku ezera. Ezers pamazām sašaurinājas un pāriet upē. Sākumā straume tikko manāma. Aiz Vecates muižas un parka auga slaiki ozoli. Pie Ellītes pāri upei ir tilts. Manos zēna gados tilta vēl nebija, tad cēlās pāri ar prāmi. Tilts atrodas apmēram 3 km no Maisiņa. Pusceļā atrodas Vecstārasta mājas, kur dzimis kapteinis Zolts, kas apbedīts Mazsalacas kapos un Latvijas vēsturē tiek slavēts kā Pirmā pasaules kara varonis. Viņš kritis kaujās pie Rīgas.

Salaca tek caur lēzeniem krastiem gar Alkšņu mājām, kur dzimis gleznotājs Ādams Alksnis. Tad starp Pūlas un Pēkšēnu mājām, gar slavenām Ores mājām, no kurām cēlušies daudz pazīstamu mūziķu: Ādams Ore, Harijs Ore, Marģera Zariņa māte u.c. Ores dzīvojamā māja bija divstāvu ķieģeļu māja, kādas agrāk uz laukiem nebija redzamas. Šī dzīvojamā māja esot noplēsta, jo bijuši vajadzīgi ķieģeļi Mazsalacas mašīnu traktoru stacijai Mazsalacas mācītājmuižā pie baznīcas. Aiz Ores mājas Salacas labajā krastā ir Promultu māja, kurā dzīvoja draudzes skolas pārzinis Cukurs. Pēc 1905.gada Cukurs aizbēga uz Šveici, kur beidza augstskolu un Latvijas laikā bija par direktoru Jelgavas skolotāju institūtā. Kreisā Salacas krastā pretī Promultiem bija Mazsalacas draudzes skola, kurā mācījās arī mans brālis Alfrēds. No labās puses Salacā ietek 2 nelielas upītes, kuras vasarās izsīka.

Vienu sauca Kurpnieka upīti(arī māja tālāk no ceļa ar to pašu nosaukumu), otru neatceros, kā sauc. Pie Mazsalacas baznīcas upe met nelielu līkumu pa kreisi no kapiem, pie Streiķu mājas veidojot labu peldvietu, kur jaunībā tiku daudz peldējies. Pie peldu vietas ir tā saucamie Igauņu kapi, tur apbedīti pilsoņu karā kritušie. Latvijas laikā izbūvēta lielāka kapu vieta, tagad tikusi nolaista. Starp kapsētu un pilsētu Salacā ietek Aurupīte, kuras viens zars sākas Maitu puriņā aiz Mazsalacas pie Raganu skolas, otrs zars nāk no Rūjienas puses. Abi kopā satek aiz Paegļa mājas uz baznīcas pusi. Aurupīte arī vasarā izžūst, ūdens paliek tikai dziļākās vietās. Vēl pirms Aurupītes no kreisās puses ietek Ķirele. No Mazsalacas –Valmieras lielceļa Ķireles krasti ir stāvi un augsti, vietām alkšņiem un krūmiem apauguši. Ķirele iztek no Cēlēna dzirnavezera. Caur tilta apakšu Salaca plūst gar fabriku un paralēli Kungu aliņām aiztek uz Valtenbergu un Skulberģu muižām. Pirms tām upi šķērsoja dzelzceļa tilts, kuru pirmajā pasaules karā uzspridzināja.Šis tilts tāpat kā Skaņais kalns deva atbalsi. Kad viņa apakšā iekliedzās, kliedziens atkārtojās vairākas reizes, kamēr pamazām izgaisa. Tagad starp Valtenbergu muižu un Skulberģu muižu esot pāri upei iztaisīts gaisa tilts, jo visi sarīkojumi tagad notiek Skulberģu muižas pilskalnā. Atceros, ka kalna pakājē klintī bija ierīkota pirts. Gadus 10-15 atpakaļ Dziesmu svētkus un citus sarīkojumus rīkoja Valtenbergu muižas parkā, kurš ir samērā plašs un apstādīts ar valriekstiem un citiem retiem kokiem un krūmiem. Valtenbergu muižu nodedzināja 1905.gada revolūcijas dienās. Tā bija laikam 3 stāvu pils. Pēc tam mūriem uzlika jumtu un tā tā stāvēja līdz laikam, kamēr Latvijas laikā izbūvēja telpas Mazsalacas vidusskolai. Zēna gados arī es ložņāju pa pils mūriem. Aiz Valtenbergu muižas Salacas krasts ir kā liels meža parks, kur auga milzu priedes, lazdas, ievas un citi krūmi. Gar celiņu malām bija soliņi, un tur nekad netrūka staigātāju – dabas mīļotāju līdz Skaņam kalnam. Skaņais kalns ir augsta smilšakmens klints upes kreisajā krastā. Labajā krastā ir līcis, kur senāk rīkoja Zaļumu svētkus, bet vienmēr Jāņu dienā svinēšanu rīkoja ugunsdzēsēji. Tad salasījās visi bijušie skolas biedri un pārsprieda savas skolas gaitas pēc skolas beigšanas. Savu nosaukumu Skaņais kalns dabūjis no tā, ka viņš dod skaidru atbalsi. Ja sadalās 2 grupās un katra nosēžas upes malā aiz līkuma, lai otrus neredzētu, un tad vai nu dzied, vai sauc, otriem liekas, ka skaņa nāk no kalna, ka tur kāds dzied. Pa ceļam uz Skaņo kalnu vēl atrodas Velna ala vai Velna pagrabs. Tā ir dziļa ala ar pazemu ieeju no kāda iedobuma mežā. Lejā pie upes turpat pie Velna alas ir avotiņš, kuru sauc par Velna Skābuma ķērni ar aukstu un tīru ūdeni, kas iztek no smilšakmens. No avota kāpes ved uz augstu krastu, kur pa ceļam atrodas Velna kancele. Tas ir mazs laukumiņš, pārkāries pār klinti, kurai apkārt apsists kāršu aizsprosts, lai kāds neiekrīt upē. Uzkāpjot kalnā, mēs esam uz Suņa klints, kur ir skaists skats uz upes augšpusi un otru krastu. Tur apakšā esot ļoti dziļš.Vēlāk pa ceļam bija ierīkojuši kādā stāvā kalnā kāpnes, kuras sauc par Sapņu kāpnēm. Jauks ir arī brauciens laivā no Mazsalacas līdz Skaņam kalnam. Tikai jāuzmanās, jo seklākās vietās ir diezgan strauja straume un jāuzmanās no

lieliem akmeņiem zem ūdens, kuriem uzbraucot laiva var apgāzties. Salacai pat ziemās dziļākās vietas neaizsalst. Braucot laivā, var apstāties kreisajā krastā pie Eņģeļa alas, kura atrodas pie pašas upes. Ir vēl arī citas alas un smilšakmens klintis. Kreisā krastā aug piramidāli paegļi, tādi paši kā pie Rencēnu Zelmeņu mājas. Upes labo krastu no Mazsalacas līdz Skaņam kalnam sauc arī par Ziemeļlatvijas Šveici. Tas ir vairākus kilometrus garš parks ar celiņiem un soliņiem. Pie Skābuma ķērnes skaistā līcī pēc otrā pasaules karā ir spridzināti lādiņi un izskatās dziļas bedres, kas bojā skaisto skatu. Mazsalacā pāri tiltam pretī atrodas stāvs kalns – Sniedzēnu kalns, kur ceļi izšķiras uz abām pusēm – pa labi uz Skaņkalnes ciemu, agrāk uz Skulberģu pagastu, pa kreisi pret kalnu uz Vecati, Matīšiem un Valmieru. Uzbraucot kalnā, aizgriežas ceļš uz Braslavu, Urgu un Puiķeles staciju.

10.07. 1972.

Dar` man, tēvis, pastaliņas,
Pērc man staltu cepurīt`,
Šuj man svārkus, māmuliņa,
Skolā iet(i) man gribas!

Pieloc, māsiņ, skolas somu
Bagātiem(i) gabaliem:
Vidū maizes riecentiņu,
Apkārt dziesmas, pasakas!

Bāliņ, še tev gana taure,
Tautas dziesmu vācele,
Eji tur, kur Meža māte
Lakstīgalai dziesmas māc`.

Man jāiet(i) skoliņā(i),
Gudras ziņas iekrāties,
Pieaugt tautas mīlestībā,
Īstā gara brīvībā.

Lielis tapšu, tad es būšu
Tautas zemes arājiņš,
Tālas jūras braucējiņis,
Kara zirga jājējiņš.

Atceroties vienu no labākā dzejnieka Ausekļa dzejoļiem, sākšu stāstīt par senām skolām. Katrā pagastā bija viena vai vairākas pagastskolas, kur bija jāmācās 3 ziemas. Tās laikam bija par brīvu. Saimnieku bērni, kamēr vasarā nebija jāiet ganos, gāja dažās pagasta skolās pēc 3 noietām ziemām, tā saucamā vasaras skolā, par ko jau bija jāmaksā. Pēc pagasta skolas beigšanas,

turīgāko vecāku bērni gāja draudzes skolā, kur jau bija jāmaksā skolas nauda. Tur varēja iet arī no sākuma, no pirmās klases. Draudzes skolā bija garāks mācību gads. Skola sākās agrāk rudenī un beidzās vēlāk pavasarī. Jāmācās laikam bija 5 gadi. No draudzes skolas varēja iet augstākās skolās – ģimnāzijā, reālskolā, pēc tam jau gāja studēt. Sēļu pagastā bija 2 pagastskolas – Sēļu un Košķeles, kura atradās blakus Maisiņām un kurā arī es gāju vienu ziemu. Valtenbergu pagastā, cik atceros, bija 3 pagastskolas – Raganas, Līču un Ramatas. Mazākās pagasta skolās strādāja viens skolotājs ar visām 3 nodaļām. Tā tas bija Košķeles skolā, kur strādāja skolotājs Lūsa. Mazsalacas draudzes skola darbojās jau sen, tur mācījās mans brālis. Vēlāk dibināja valdības vai ministrijas skolas.Kad dibināja Mazsalacas valdības skolu, nezinu. Tās bija īstās pārkrievošanas skolas, kur krievu valodu sāka mācīt jau ar pirmo klasi, un visi priekšmeti, sākot ar 2. klasi, bija jāmācās krievu valodā. Latviešu valodā mācījās tikai ticības mācību un dažas stundas latviešu valodu. Tagad atceros krievu dziesmiņu, kuru iemācījos pirmajā klasē, bet neko nesapratu.Valdības skolā bija aizliegts savā starpā sarunāties latviešu valodā, lai ātrāk iemācītos krieviski. Kas sarunājās latviešu valodā, tos sodīja, ja pieķēra. Arī es dabūju norakstīt krievu valodā kādu tekstu, kaut gan pieķerts netiku, bijām izliekušies pa atvērtu logu. Citas svešvalodas valdības skolā nepasniedza. Nezinu, kāpēc viņa saucās divklasīgā skola, kaut gan jāmācās bija 5 gadi (5 nodaļas). Arī valdības skolā laikam bija jāmaksā skolas nauda, bet mazāk gan laikam kā draudzes skolā, kur priekšmetus mācīja latviešu valodā. Valdības skolā gāju laikam tāpēc, ka dzīvojām Mazsalacā un skola bija tuvu. Valdības skolas programma bija taisni piemērota iestājai skolotāju seminārā, jo arī seminārā priekšmeti tika mācīti krievu valodā, izņemot latviešu valodu un ticības mācību. Man par skolotājiem bija semināru beigušie Marģera Zariņa tēvs un Salaka Alfons. Seminārā mācījās daudz mazsalaciešu, tāpēc arī es tur aizkūlos. Vēl manā skolas laikā Mazsalacā atvēra privātu proģimnāziju, t.i. nepilnu ģimnāziju, kur mācīja arī valodas. Kas gribēja mācīties svešvalodu, tie tad apmeklēja Balodes proģimnāziju. Tur par skolotājiem strādāja kreisi noskaņoti, kā tagad izrādās pat nelegāli komunistu partijas biedri. Kad viņa likvidējās, es nopirku no Balodes žurnālu Domas un vēl dažas grāmatas.

Kad pārbraucu no Sizraņas, es dažas dienas strādāju Raganas (tagad Aurupītes) skolā, bet pēc tam par pārzini nepilnā vidusskolā Valdības skolas ēkā, jo valdības skolu likvidēja. 1920. gadā izbūvēja Valtenbergu muižas ēku un tur atvēra vidusskolu, kas vēl tagad tur darbojas.

Streiķu mājas saimniekdēls Hermanis Rīsbergs vēlāk izstudēja par ārstu un strādāja Rīgā.Viņš apprecēja vācieti un pirms otrā pasaules kara repatriējās uz Vāciju. Par viņa likteni tālāk nezinu. Valmierā bija vēl sieviešu ģimnāzija, kuru beidza Omamma. Viena no vecākajām skolām bija pilsētas skola. Vēlāk Latvijas laikā uzcēla skolas ēku pie ezeriņa – komercskolu, kuru

apmeklēja daudzi mani Rencēnu skolnieki. Padomju laikā komercskolas telpās atklāja pedagoģisko skolu. Kad to likvidēja, tad tur tagad ir pirmā astoņgadīgā skola.

Valmieras sieviešu ģimnāzija Amālija Kuplis prec. Lapsiņa augšā zils punkts

12.07.1972.

Pretī baznīcai ceļa otrā pusē ir piemineklis pirmā pasaules karā kritušiem. Apkārt piemineklim ir iestādīta ozolu birzs, katram kritušam pa vienam ozolam. Viņi gan ir stādījuši tik tuvu vienu otram, ka tagad droši vien daži ir nokaltuši un izzāģēti.

Mazsalacā vienmēr ir bijušas asas politiskas rīves. Jau 1905. gada revolūcijā nodedzināja Valtenbergu muižu. Šeit dibinājās brīvprātīga bruņota vienība, kas cīnījās pret muižniekiem un cara kareivjiem Boča vadībā. Tamdēļ arī Rūjienas iela esot pārsaukta par Boča ielu. Soda ekspedīcija nošāva dažus aktīvos pie kapsētas Aurupītes stāvajā krastā. Mēs, puikas, pēc tam gājām skatīt. Pie zariem bijuši piesieti šaujamie, kokos vēl bija redzamas ložu pēdas un zemē asinis. Draudzes skolas pārzinis Cukurs arī bijis aktīvs 1905.gada revolucionārs. Viņš pats gan aizbēga uz Šveici, bet viņa mantas Promultos soda ekspedīcija iznesa ārā un sadedzināja. Arī pilsoņu kara laikā 1919. gadā notika asas cīņas starp sarkanajiem un baltajiem. Mazsalaca bieži pārgāja no vienām rokām otrās, un notika asiņainas izrēķināšanās. Kad baltie atkal ieņēma Mazsalacu, tad visus skolas, pasta u.c. darbiniekus ielika milicijas rotā un bija jāsargā Salacas kreisais krasts. Kādu nedēļu vai vairāk dzīvoju pa Borna mājām un stāvēju uz posteņiem. Baltie atkal nāca

uzbrukumā un mums bija jāatkāpjas. Tā kā miliču rotā bija dažādas sistēmas šautenēm un visām nebija patronu, tad rota pajuka.

Es aizbraucu uz Valmieras izglītības nodaļu pie Kriša Malnalkšņa, arī mazsalacieša. Viņa brālis Latvijas laikā bija Valmieras apriņķa valdes priekšsēdētājs, pazīstams kā neliels rakstnieķelis ar pseidonīmu Melnais Alksnis. Viņš ir uzrakstījis arī aprakstu par Mazsalacu, dramatizējis bērniem dažus darbus. Kad es jau strādāju Rencēnos, viņam bija kāda jubileja, laikam 50 gadi. Arī man bija jāpiedalās un jālasa runa par viņa skolas laikiem Mazsalacas draudzes skolā un jāliek visiem dziedāt „Dar man tēvis pastaliņas". Krišs Melnalksnis man piedāvāja brīvu vietu. Es izvēlējos Augstrozē, jo tas bija klusāks stūris. Tā kā man nebija nekādu pēckara apliecību,tad braucu uz Braslavas pagasta māju, kur tai laikā atradās Mazsalacas izpildu komiteja. Pa nakti bija pienākusi ziņa, ka Rīgu ieņēmuši vācieši. Un tā sākās atkāpšanās uz Padomju Savienību. Nāca mobilizācija. Dienēju Ziemeļlatvijas rezerves bataljonā Rūjienā, vēlāk Valmierā, kur mani arī arestēja. Atbrīvoja 1920. gadā.

Mazsalacā Salmiņu mājā (blakus Paegļu mājai, kurā mēs dzīvojām), dzīvoja paveca meita Čugun Marija. Droši vien viņai Čuguns nebija uzvārds, bet visi tā bija iesaukuši. Viņu daudzināja par ļoti bagātu. Viņa dzīvoja ļoti taupīgi un netīri. Marijai par brūtgānu uzmetās Herberts Lapsiņš no Ķipeniem. Ķipeni ir vecs krogus uz Košķeles muižas – Mazsalacas lielceļa, kur iznāk lielceļš no Sēļu muižas. Agrāk Ķipenos par krodzinieci bijusi Alīze Lapsiņa. Cik sāku atcerēties, krogus vairs nebija, bet bija veikals, kur par pārdevēju bija Alīze. Viņi abi ar brāli Herbertu dzīvoja Ķipenos.Vēlāk Alīze esot aizbraukusi dzīvot it kā uz Maskavu. Varbūt viņi ir attāli radinieki man. Sēļos vairāk Lapsiņu nav, kā tikai tie abi Ķipenos.

Jauninnos, netālu no Sēļu skolas, kur dzīvoja divi brāļi, un viņiem bija kuļmašīna pašgājēja. Viņi brauca apkārt kuldami. Parastu degvīnu viņi nedzēra, bet spirtu. Viens no šiem Innus brāļiem, kad es dzīvoju pirmos gadus Rencēnos, bija gulējis Rencēnu krogū pa nakti un šeit nošāvies. Ne Jauninnus, ne Ķipenu Lapsiņiem man netika neviens stāstījis, ka viņi būtu attāli radinieki.

Netālu no Tūteres ozola, laikam uz Lieltūteres zemes uzcēla māju un iekārtoja veikalu kāds Pēteris. Pēteris bija bijis jūrnieks un liels dzērājs. Stāsta, ka viņš paņēmis līdz lielo degvīna pudeli (3,5 vai 4,5 stopi) uzkāpis Tūteres ozolā un kāpis zemē tikai tad, kad pudele bijusi tukša. Latvijas laikā rakstīja, ka Tūteres ozola dobumā ievietots aizsargs, lai sargātu, ka ozolā komunisti 1. maijā neuzvelk sarkano karogu. Komunisti kā parasti ieradušies izkārt karogu, aizsargs nav ticis klāt, jo nobijies.

Ķipēnu Herbis bijis liels meistars uz visādiem stiķiem un niķiem. Lai dabūtu mantu no Čugun Marijas, viņš Rīgā kādā dzīvoklī licis draugam, lai salaulā ar Mariju. Draugs pārģērbies par mācītāju un izpildījis visu laulāšanas ceremoniju. Nezinu, vai tas bija ar Čugun Marijas ziņu, bet vēlāk Herbis bija lielās nepatikšanās. Viņš bija pēdējais, kas redzēts kopā ar kādu žīdu – prozreiznieku (tirdzniecības aģentu), kas braukāja pa lauku veikaliem piedāvādams preces, iekasēdams samaksu. Šis žīds bijis apdrošinājies ļoti augstu un pazuda. Daži stāstīja, ka žīds aizbraucis uz ārzemēm, lai piederīgie dabū lielu apdrošināšanas naudu. Runāja arī, ka Herbis žīdu sadedzinājis rijas krāsnī, jo ragavas bijušas ar asinīm. Herbis gan stāstījis, ka pirms tam kāvis cūku un ragavas bijušas ar cūkas asinīm. Runāja arī, ka Herbis tikai nogalējis, aptinis ar ganību ķēdi un nolaidis Burtnieku ezerā, lai nepeld malā. Kur palika Ķipenu Herbis, nezinu, vēlāk neko vairs nerunāja.

Pilsoņu kara laikā Mežgaliešos (tā sauca Valtenbergu pagasta daļu uz Pērnavas pusi), kur atradās arī abu Melnalkšņu mājas –Krišus un Augusta. Mežgaliešos kādā mājā neitrālajā zonā starp sarkanajiem un baltajiem, ierodas viens balto kareivis un piesējis zirgu ar pajūgu. Gana puika iedevis kareivim savu zirgu un teicis, ka nevar iejūgt. Kareivis pieslējis šauteni pie sienas un taisījies jūgt. Ganu puika paķēris šauteni un mērķējot uz kareivi pazudis. Šis zēns te nevarēja vairs palikt un aizbrauca līdz komunistiem uz Krieviju.

14.07.1972.

Par Rencēniem sākšu rakstīt ar 1905. gada posmu, ko esmu še dzirdējis. Rencēni un to apkārtne ir kluss stūris, kur arī lielie politiskie notikumi ir pagājuši bez trakiem pārdzīvojumiem. 1905.gada reakcija ir pagājusi bez kādas asins izliešanas. Vienīgais, ko stāstīja, ka Živas Jānis(īstajā vārdā Jānis Rozenbergs) dabūjis pērienu no soda ekspedīcijas par to, ka zāģējis telefona stabus. Tanī laikā telefoni gāja tikai no muižas un muižu. To tad arī Živas Jānis nogrēkojies. Es atceros, ka arī Zelmeņu pļavā bija telefonu paliekas. Nezinu, no kurienes uz kurieni tie veda. Živas Jānis ar sievu dzīvoja Rencēnos savā mājiņā. Živas Jāņa mājā dzīvoja arī Mārtiņš Rudzītis, kas ilgus gadus nāca strādāt uzdienās Zelmeņos. Živas Jānim bērnu nebija. Arī vecais Maša, Omes tēvs, ticis izsaukts uz Rencēnu muižu nopratināšanai, jo viņš 1905. gadā ticis ievēlēts tā sauktajā tautas vēlēšanā pagastā. Vairāk arī viņam nekā nav darījuši. Omes tēvs ir cēlies no Blīzmes mājas. Mašas viņš iepirks vēlākā laikā un pārnāks ar ģimeni tur dzīvot. Viņš jaunībā it kā nodarbojies ar būvniecību. Omes māte cēlusies no Mūrnieku mājām pie Lizdēnu meža, dzimusi laikam Meijere. Viņas tēvs bija pagasta vecākais, liels dzērājs. Par viņu rakstījis arī Rūdolfs Blaumanis kādā dzejā. Vecāki nav gribējuši laist meitu pie Kupļa par sievu, beigās tomēr samierinājušies. Omes māte mirusi ap 1920. gadu. Viņiem bijuši trīs bērni- meitas Anna, Amālija un dēls Alfrēds. Annai par kavalieri bijis Valmieras semināru beigušais virsnieks

Grīnbergs, kurš kritis Ziemassvētku kaujās Tīreļa purvā aiz Rīgas. Grīnbergs kā jau liela daļa semināristu bija kreisi noskaņots. Tādēļ līdz ar viņu bieži Mašās bijuši nelegāli viesi. Reiz ome ar mazsalacieti Birkenfeldu nesuši proklamācijas kaut kur uz jūrmalas pusi. Ar Birkenfeldu es sarakstījos līdz viņa nāvei. Viņš gribēja mani apciemot, kad biju Rīgas slimnīcā, bet pats tanī laikā bija slims. Omes māsa Anna kaut kā bijusi ierakstīta nelegālistu sarakstā un izsūtīta uz Krieviju, bet ātri tikusi atpakaļ mājā. Viņa apprecējās ar virsleitnantu Geski, kurš bija karojis kopā ar Grīnbergu. Gesku Ernests bija samērā neitrāls un uzcēla Valmierā 2 stāvu māju aiz ugunsdzēsēju depo. Pēc tam Geske strādāja veikalā pie Lietuvas robežas Neretā. Padomju valdības laikā viņš tika izsūtīts uz ziemeļiem. Pēc tam Anna dzīvoja pa Rīgu, bet Ernests strādāja laukos. Viņiem ir meita Guna un dēls Juris. Guna apprecējās ar mācītāju Bausku un pēc otrā pasaules kara aizbrauca uz Ameriku. Juris dzīvo ar savu ģimeni vecāku dzīvoklī Rīgā. Viņš ir studējis veterinārārsts, bet strādā veterinārās aptiekas tīklā. Anna nomira pirmā, bet Geske mira dažas nedēļas pirms Ritas.

Ome ir beigusi Valmieras sieviešu ģimnāziju. Mēs vienu gadu dzīvojām Valmierā vienā dzīvoklī pie Miller tantiņas. Tā ēka, kur dzīvojām, nav nodegusi. Blakus mājā tagad sociālās apdrošināšanas nodaļa, tā ir uz stūra, kur iegriežas ieliņa uz kapiem. Dzīvoklī vēl bija omes brālis Alfrēds un Zvārtes dēls Vilis, kuri apmeklēja pilsētas skolu, un 2 semināristi. Mums ir arī foto. No viņiem es vēl esmu vienīgais dzīvs.

Pēc mūsu kāzām ar omi, Mašas Frīdis (Alfrēds Kuplis) sāka saimniekot Mašās. Frīdis apprecēja Labrenča Pommera meitu Lidiju, kas jau gadu bija strādājusi par ārsti. Frīdis bija sabiedrisks, līdzīgs tēvam, bija Rencēnu aizsargu nodaļas komandieris un pēc Ulmaņa apvērsuma arī Rencēnu pagasta vecākais. Viņam ir lieli nopelni jaunās Rencēnu skolas celtniecībā, jo viņa laikā tā tika celta un labiekārtota. Skolā bija motors, kas deva elektrisko gaismu arī doktorātā, pagasta namā un biedrības namā izrīkojumu zālē. Viņam bija kaut kāda nieru slimība un ārstējās Rīgā, operēja, bet atmosties no narhozes nevarēja. Nomira. Viņu apglabāja Rencēnu kapos. Tās bija pirmās plašākās bēres Rencēnu kapos. Otrās bija Ritas apbedīšana. Frīdam ar Lidiju bija meita Ligita un dēls Leons. Visi repatriējās uz Ameriku, kur jau piekšā bija Lidijas jaunākā māsa Ilzīte, kura bija precēta profesora Šmita dēlam. Dēls strādāja Amerikā Latvijas vēstniecībā. Pēc vecā Mašas nāves Mašas tika sadalītas tā : Frīdam paliek Mašas, Geskēm Blīzme un mums jāsaņem mantojums, bet uznāca kari un viss izputēja. Es negribēju lielu lauksaimniecību, bet gribēju mantojuma daļu ielikt Zelmeņu galīgai izbūvei. Tā arī Zelmeņi palika galīgi neizbūvēti.

Dumjš, galīgi dumjš es biju iedomājies, ka uz paša kultivētas zemes būs daudz patīkamāk pavadīt vecuma dienas un atstāt iekoptas mājas, ēkas, dārzu nākošām paaudzēm. Zemes kultivēšanas darbi pieder pagājušiem un

agrākiem gadu simteņiem. Divdesmitajā gadsimtā ir tikai zemes izsūkšana. Vienīgais, ko tagad kultivē, ir purvi un slīkšņas. Agrāk iekoptās zemes drīzāk tiek aizlaistas atmatā, lai saaug pamazām krūmi, kā Zelmeņu aploks uz meža pusi, kur bija pļava. Kolhoza laikā vēl nav uzplēsts neviens stūris, kas sen ir tīrs no celmiem. Tāpat arī Zelmeņu kaimiņos. Mēs spridzinājām un lauzām visādiem līdzekļiem celmus, bet tagad nevar pat uzplēst. Jā, muļķis es biju!

19.07.1972.

Iesāku gan par Rencēniem, bet jāatgriežas vēl pie Mazsalacas.Sakarā ar to pastāstīšu par seno ēku būvi un citām lietām manā jaunībā. Neatceros, kuru gadu tas bija, kad biju palīgā sienu vākt Pēteram Čukuram (mūsu mājsaimniekam). Bija jauks siena laiks. Siens bija sauss un smaržīgs kā tēja. Pavakarā sākām no apmāļa nest uz kaudzi, bet ātri uznāca tumsa. Tā kā laiks bija ļoti jauks, tad atstājām kaudzi pusmestu un pusnestu arī biezo apmāli. Nelikām ne ķirpās, ne gubās, jo no rīta pabeigsim nest kaudzi un brauksim mājā. Naktī pamodāmies, kad sāka rūkt pērkons. Negaiss tik strauji tuvojās, ka mēs tikko paspējām kaudzei sataisīt vidu un apmāli salikt ķirpās, kad sāka gāzt stiprs lietus. Braucām salijuši mājās. Kādas pāris nedēļas līņāja un nelaida siena savest. Kad pāržāvējām kaudzes vidus sienu un ķirpas, zaļais zars bija palicis brūns un pelēks. Ar šo es gribēju pastāstīt, kā senāk glabāja sienu pļavās kaudzēs. Nu jau vairs siena kaudzes pļavās tikpat kā neredz. Siena kaudzi ierīkoja šādi: pļavas augstākajā vietā iesita mietus apaļā lokā un vidū lika lapas, t.i.gubu lapas: mazus bērziņus, alkšņus, krūkļus un citus krūmus. Ja pļava bija samērā sausā vietā, tad kaudzei labāk nekrāva daudz krūmu, bet zemās pļavās krāva metru un biezāku kaudzes lāvu, lai sienam nepiekļūtu mitrums. Uz kaudžu lāvas tad nu krāva sienu un no sākuma laida pamazām pāri mietiem uz āru, vēlāk sāka no malām ieraut, kamēr beidzot pašā galā uztaisīja spēcīgu galvu. Senos laikos labi kaudžu meistari taisīja kaudzes bez kārts vidū, vēlāk iesprauda zemē kārti, tad bija vieglāk uztaisīt taisnu kaudzi. No ārpuses kaudze tika cieši apgrābstīta ar grābekli, tā kā ūdens iekšā nesūc, bet notecēja gar malām zemē. Kaudzes galā lika pār kokus, t.i.divas meijas sasietas resgalī un labāk nogrieza zarus. Tādus meiju pārus lika pāri kaudzes galvai no 4 – 6, vai pat 8. Kad pārkari bija uzlikti, kaudzes taisītājs laidās zemē. Tā siens labi saglabājās ziemai. Bija dažās pļavās arī šķūņi, bet samērā reti, kā, piemēram, Maisiņiem nebija neviena šķūņa pļavās. Garožiem bija vismaz viens. Šķūņi tika celti no apaļiem baļķiem guļbūvē. Vēlākos laikos cēla tikai baļķu stāvus, sienas apsita ar dēļiem, bet tādu bija stipri maz. Agrākie baļķu šķūņi tagad kolhozam noder kā sauss kurināmais. Lielākā daļa jau viņu ir nodedzināti fermās. Vēl gan viens ir saglabājies mežsargam blakus mūsu pļavai mežmalā.

Senāk tāpat kā šķūņi no apaļiem baļķiem tika celtas klētis un citas saimniecības ēkas, un arī dzīvojamās mājas. Kūtīm apakšā mūrēja augstus pamatus, jo tad bija dziļās kūtis, kad mēslus izveda tikai vienu reizi gadā. Virs mūra pamatiem lika dažus kroņus no apaļiem baļķiem, tad spāres un jumtu. Bija arī mūra kleķa būves. Maisiņos manā laikā uzcēla uz mūra pamatiem mūra kleķa mūri. Izlasīja dēļa plagus, nolika vienu uz mūra āra malu, otru uz iekšas malu. Meta iekšā mālu un sastampāja. Kad pirmā kārta bija sažuvusi, lika nākošo. Dažās vietās māla kleķa būvēs lika iekšā arī žagarus. Tie laikam bija vajadzīgi atkarībā no māla. Maisiņos nelika nekā. Virs kleķa pēdējās kārtas lika 2 kroņus baļķu, kur nostiprināt vērbaļķus(baļķus) un spāres. Manā laikā bija vēl ļoti vecas būves. Tāda bija Blīzmes dzīvojamā māja ar riju un piedarbu otrā galā. Šī ēka bija celta vēl tad, kad nebija zāģu. Baļķi bija cirsti ar cirvi. Vecās dzīvojamās ēkas bija celtas no apaļiem neplēstiem baļķiem. Iekšpusē iedobumi starp baļķiem tika piesmērēti ar māliem un visa siena tika balsināta ar glūdu. Tāda bija Maisiņu vecā dzīvojamā māja. Vēlāk dzīvojamās ēkas sienas tika celtas no aptēstiem baļķiem, bet vēl vēlāk no apzāģētiem baļķiem. Tad iekšā ar kaļķu javu apmeta uz skaliņu režģa. Ārpusi apšuva ar dēļiem un krāsoja. Glīti jau tas bija, bet dārgi izmaksāja. Tās nebija ugunsdrošas būves. Sāka arī ārpusi apmest ar javu, apšuva ar ķieģeļiem, kā Zelmeņi. Vēlākā laikā sāka celt stāvlūkos, t.i.uzcēla sienas stabus un sienas pieblankoja. Šeit varēja izlietot sliktākus būvbaļķus. Iekšā tāpat apmeta sienas un arī ārpusē.

Vecākām ēkām bija salmu jumti no rudzu garkūļu salmiem, t.i. kultiem ar spriguļiem, jo kuļot ar kuļmašīnu bija tikai jukuma salmi. Salmu jumti bija ļoti izturīgi, bet uguns nedroši. Maisiņos bija vairākas ēkas ar salmu jumtiem. Dzīvojamai mājai jumts bija nosūnojis zaļš, bet ūdeni cauri nelaida. Vēlāk sāka likt šindeļu un skaidu jumtus (arī Zelmeņos), beidzot dēlīšu, jo tur varēja izmantot sliktākus būvmateriālus. Pēdējā laikā tikai sāka pielietot ugunsdrošos šīfera jumtus. Mazsalacas aptiekai gan jau manas bērnības laikos bija šīferjumts.

Klētīm dēļu grīdas nebija. Bija tikai vairāki baļķēni salikti kopā viens pie otra. Labības apcirkņi visur bija apmesti no iekšas ar māliem. Tāpat kūts griestos nebija dēļi, bet kārtis.

Agrāk skaitīja, ka koka ēkas ir veselīgākas par mūra un tamdēļ cēla stāvbūvē un apšuva ar ķieģeļiem. Tāda ir arī jaunā Rencēnu skola.

Senāk nebija krāsns podiņu, krāsnis mūrēja no ķieģeļiem un abas tika apskādētas no cūku ēdiena katla vārīšanas virtuvē. Vasarā, lai istabās nebūtu par karstu, ārā ierīkoja namiņus, no kārtīm saslietās būdiņās, kur uz akmeņiem lika katlus vai pakāra uz uguns. Šajos namiņos kurināja alkšņu žagarus vai kūdru. Rijā īpaši kurināja kūdru. Malku cirta bērzu birzī pie pirts, izcērtot vecos bērzus.

Tagad viss strauji mainās, laikam tiek izdarīti eksperimenti. Tagad jau arī lopbarības ražošana stipri pārveidojas. Nu jau siena vietā nāk kukurūza ar skābbarību, tad skābsiens un vēl kaut kas pēc kādiem gadiem būs siena kotletes un siena frigadeļi. Siena milti jau tagad ir, kāpēc no viņiem nevarēs cept kaut ko līdzīgu pankūkām vai kotletēm. Daudz netrūka, ka, aizraujoties ar Amerikas kukurūzu, mēs nonākam pie tā, ka āboliņa sēkla būtu jāvāc no atsevišķām galviņām grāvmalās un mežmalās.

20.07.1972.

Rencēniešiem, kas gribēja beigt pilnu pamatskolu, pirms 2. pakāpes pamatskolas atklāšanas, bija jāiet uz Burtnieku vai Ēveles draudzes skolām, kur bija mācības 5. un 6. klasē. Tādu bērnu bijis maz. Sākumā arī Rencēnu 2. pakāpes pamatskolu apmeklēja ne visai dzīvi, bet vēlāk tā pieauga skolēnu skaits, ka uz dažiem gadiem bija jāatver paralēl klases.

Kad ierados Rencēnos, te bija divi politiski novirzieni: Zemnieku savienība ar Vecostermaņa mājas īpašnieku Jāni Bērziņu priekšgalā un Laukstrādnieki ar Lizdēnu 1. pak. pamatskolas pārzini Karlivānu priekšgalā. Ja nemaldos, pagasta padomē bija 8 Zemnieku savienības deputāti un 8 Laukstrādnieku deputāti. Vispirms gribās pastāstīt tuvāk par Jāni Bērziņu. Viņš nebija kaisls politiķis, bet enerģisks un neatlaidīgs sabiedrisks darbinieks. Runāšana viņam ne visai veicās, jo viņš nedaudz raustīja valodu. Viņš ir bijis arī pie Latvijas valsts proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī laikam kā karavīru pārstāvis. Uz foto, kur attēloti delegāti uz Nacionālā teātra skatuves Latvijas proklamēšanas brīdī, ir arī viņš. Viņš mājā bija iesācis vārīt krējuma konfektes (kā tagad saka gotiņas) un ar tām apgādāja tuvus un tālus veikalus. Apkārtējie saimnieki deva viņam pienu, un pie konfekšu vārīšanas, griešanas un tīšanas strādāja vairāki cilvēki. Viņš arī laikam nedzinās pēc lielas peļņas, tamdēļ tās ļoti plaši pieprasīja. Jau pašā sākumā viņš mani iesaistīja Lauksaimniecības biedrībā, kur es laikam nepārtraukti darbojos par valdes sekretāru līdz 1940. gadam. Lauksaimniecības biedrības darbība izvērtās ļoti dzīva. Bez manis nepārtraukti valdē darbojās Jaunbalceru saimnieks Pēteris Sietnieks, kuru izsūtīja uz Sibīriju, un no kurienes viņš vairs neatgriezās. Viņš bija vecpuisis. Lauksaimnieku b-bai piešķīra bijušo Rencēnu krogu, kuru b-ba ar saziedotiem un izrīkojumu līdzekļiem pārbūvēja viena gala stadulu par izrīkojumu zāli, bet otrā galā izbūvēja veikala telpas un veikalnieka dzīvokli. Vidū iekārtoja garderobi un bufeti, ar dzīvokli bufetniekam. Augšā rīta pusē pacēla jumtu un iekārtoja „mazo zālīti", kur noturēja sapulces. Tagad mazā zālīte vairs nav tik gara kā bija, bet ir iekārtotas vairākas šķērssienas un atrodas kolhoza „Zelta druva" kanceleja. Vēl tagad rencēnieši nevar piebūvēt papildu telpas aktieriem blakus skatuvei, kaut to jau sajūt desmitiem gadu. Arī zāle nav piemērota šiem laikiem, bet pie

jaunas un labākas netiek. Tāpat arī ciema komitejas un bibliotēkas telpas nav piemērotas. Kur tagad ciema komiteja, tur bija garderobe, bet, kur bibliotēka, tur bija vara.

21.07.1972.

Ogu lasītājs no manis vairs nevar iznākt. Tagadējā karstā laikā, izejot tikai mazu līkumiņu ārā, kad esmu viscaur slapjš. Redzēt arī neredzu, kur lieku kāju. Tātad jāsēd vien istabā un jāraksta atmiņas par seniem laikiem.

Latvijas banka pret vekseļiem caur apriņķa nodaļām un tās savukārt caur lauku krājaizdevumu sabiedrībām aizdeva pret parakstiem naudu. Tad nu arī Rencēnos dibinājās krājaizdevumu sabiedrība. Te Ostermaņa Bērziņš ķērās klāt ar lielu enerģiju, jo bija vajadzīgi līdzekļi lauksaimniecības biedrībai krogus pārbūvei. Viņam gadījās spēcīga konkurente – atraitne Teidemane, vāciete Lizdēnos, ar labiem sakariem Rīgā. Teidemane gribēja krājaizdevumu sabiedrības sēdekli dabūt Lizdēnos. Viņa jau Lizdēnos bija iekārtojusi Piensaimnieku s – bu, kura vēl tāpat darbojas kā piena kombināta nodaļa. Latvijas laikā valdes priekšsēdētāji tomēr tika ievēlēti no Rencēnu gala. Tā pa piensaimnieku s-bas valdes priekšsēdētāju līdz mūža galam bija Minču māju saimnieks Upmacis, bet pēc viņa Antons Lapiņš no Vairogiem, kurš pēc Mašu Frīda nāves bija arī pagasta vecākais, arī vācu laikā, kamdēļ viņš aizbēga uz Vāciju un tagad tikai pirms pāris gadiem atgriezās pie piederīgiem Dikļos. Sākumā gan krājaizdevumu s-ba saucās Rencēnu – Lizdēnu, beidzot Bērziņš vārdu Lizdēni atmeta un palika tikai Rencēnu krājaizdevumu sabiedrība. Valde bija: Bērziņš – priekšsēdētājs, kasieris Pēteris Bembers no Laņģiem un valdes loceklis Fricis Brants no Milkām. Bembers un Brants bija tikai izkārtnes valdē, visu darīja viens pats Bērziņš, kaut gan ar naudu un vekseļiem vajadzēja rīkoties Bemberam. Valdes sēdes notika sestdienās pēcpusdienā, kad man bija laika. Bērziņš pierunāja uzņemties mani krājaizdevumu s – bas grāmatvedību. Lai gan nebiju grāmatvedību mācījies, to veicu pašmācības ceļā. Valmierā man viens bankas grāmatvedis parādīja, kā jāved dubultā grāmatvedība, un tā ātri tiku skaidrībā. Sākumā es strādāju bez atlīdzības, jo nezināja, cik plaša darbība izvērtīsies. Par grāmatvedi beidzu strādāt, kad saņēmu jau 100 latu mēnesī. Viss jau bija labi. Valdes vīri iedzēra, bet kroniski dzērāji viņi nebija. Un dzeršana notika pa lielākai daļai pēc valdes sēdes. Nelaime bija tā, ka Bērziņš bija kaislīgs kāršu spēlmanis uz naudu, tā kā viņš pat nebija bankas naudu šķirojis no savas naudas. Bija arī daži vietējie azartisti, bet tie bija nenozīmīgi. Galvenie naudas spēlmaņi bija burtniecieši brāļi Pommeri. Kad tie ieradās Rencēnos, tad runāja, ka nu atkal sākšoties lielā spēle, kura vilkās caurām naktīm. Spēlējot arī dzēra, bet ne pārmērīgi. Tur tad arī laikam aizgāja daļa bankas naudas. Daļa naudas jau laikam bija aizgājusi Bērziņa brāļam Oskaram, kurš pēc brāļa Jāņa konfekšu vārīšanas Valmierā to turpināja, vēlāk sākot ražot arī

citu šķirņu konfektes, tā kā viņa uzņēmums strauji paplašinājās, un beidzot viņš uzcēla veselu konfekšu fabriku tagad blakus jaunajam veikalam Valmierā, kur tagad dārzāju pārstrādāšana. Tā nebija nodegusi pat lielajā Valmieras ugunsgrēkā kara laikā. Es jau agrāk sāku manīt, ka Rencēnu bankā kaut kas nav kārtībā, bet, kad atsūtīja atpakaļ vekseļus naudas trūkuma dēļ, tad sapratu, ka Bērziņš kaut ko slēpj. Pēc grāmatām kredīts nebija izsmelts. Es zvanīju valdes locekļiem, Bērziņš arī viņiem atzinies izšķērdībā. Ja Valmieras valsts banka būtu sūtījusi diskontēto vekseļu sarakstu pa pastu, tad es to jau grāmatvedībā atklātu, bet viņi bija dokumentu izdevuši personīgi Bērziņam, bet viņš šo dokumentu nedeva man iegrāmatošanai. Izrādījās, ka Bērziņš bija iztērējis laikam apmēram 30000 latu. Tā jau bija kolosāla summa. Lai glābtos no ilgas sēdēšanas, Bērziņš pārdeva savu Vecostermaņa māju Ķiža dēlam Alfrēdam Lūsim, pārdeva brāļa jaunsaimniecību (brālis bija mežzinis vēlāk Kurzemē), lūdzās saviem draugiem un paziņām parakstīt vekseļus. Gribēja arī lai es parakstu, es nerakstīju. Vecais Maša laikam parakstīja par 1000 latiem. Izrādījās, ka vekseļu grāmata nemaz netika vesta, pēc kuras varētu redzēt, cik un par kādu summu vekseļiem vajag būt naudas skapī un cik diskontēti Latvijas bankā Valmierā. Patiesībā jau ar vekseļu grāmatu un ar naudu bija jārīkojas Bemberim kā kasierim. Bērziņš ar ģimeni pārcēlās uz Rūjienas pusi, no kurienes bija viņa sieva. Viņš it kā strādājis Rūjienas slimnīcā par saimniecības vadītāju, vēlāk miris. Pēc tādām nepatikšanām es atteicos no grāmatveža pienākumiem. Manā vietā stājās Skujiņš no Zuķiem.

Bērziņam bija vēl brālis Pēteris – podnieks, kurš uzcēla Rencēnos māju pie Valmieras ceļa- pēdējā māja pa labi. Viņu nobrauca auto mājas priekšā uz ceļa. Sieva (mārku Anna) mira dažus gadus atpakaļ. Māju nopirka kolhozs. Tagad podnieka Pētera Bērziņa mājā dzīvo vecākais agronoms Dalbiņš, 1. brigādes brigadieris Krievs un Sīļu Vallija. Podnieks Pēteris Bērziņš mūrēja arī lejas stāvā Zelmeņu krāsnis. Viņam mājā apakšā bija iemūrēts ceplis, kur apdedzināja podiņus, bļodiņas, puķu podus u.c. keramiku. Mālu viņš ņēma no bedres mājas lielceļa malā. Kolhozs tur mazgā mašīnas, tamdēļ arī Pētera sievu sauca par mārku Annu.

22.07.1972.

Burtnieku draudze skaitījās trīs pagastos: Burtnieku, Jaunburtnieku un Rencēnu. Rencēnu muižas gals gan skaitījās pie Ēveles draudzes. Par Burtnieku draudzes padomes priekšsēdētāju bija ievēlēts Jānis Bērziņš no Ostermaņiem. Burtniekos par mācītāju bija vācietis Meijers. Manā atnākšanas laikā mācītāju vēl algoja ar pārtiku: cūciņām, cāļiem, t.i. deva no katras mājas zināmu daudzumu graudus, gaļu. Saprotams, mācītājam deva labāko. Kaut gan mācītājs Meijers negribēja, Bērziņš tomēr panāca, ka mācītājam maksāja

algu naudā. Burtnieku mācītājs reizēm turēja dievkalpojumus arī Jaunburtnieku lūgšanas namā un Rencēnu skolā.

24.07.1972.

Apriņķa revīzijas komisijā bijām ievēlēti 3: mērnieks Dreimanis no Alojas apkārtnes Zemnieku s – bas saraksta, skolotājs Damroze no Kauguru skolas Soc.dem. saraksta un es no Rencēnu Jaunsaimnieku saraksta. Reiz vaidzēja revidēt Rūjienā mācītāja Slokenberga iekārtoto 6 kl. pamatskolu Rūjienas draudzes skolā, kur viņš saņēma arī nelielu pabalstu no apriņķa valdes. Mēs revidējām tā izlietošanu. Skola bija ierīkota tajā laikā priekšzīmīgi ar dažādām labierīcībām. Kad pēc revīzijas ēdām kopīgas pusdienas Rūjienas bufetē, mums gadījās sēdēt pretī mācītājam Slokenbergam. Kad mēs ar Dreimani atteicāmies no degvīna, Slokenbergs brīnījās un teica: „Jūs jau to varat. Man gan nepieklātos iedzert, bet man garšo un es iedzeru”.

Kad apriņķa valde iegādājās vieglo auto, tad revīzijas komisiju vadāja, lai parādītu, kā jaunā mašīna darbojas. Mūs veda uz Siguldu, Turaidu un Krimuldu, pa kalniem augšā un lejā, tad gar jūrmalu uz Carnikavu un atpakaļ. Tanī laikā vieglās mašīnas bija tikai ministrijām un departamentiem. Apriņķu valdes tikai sāka iegādāties.

Apriņķu valdē no ministrijas bija iecelts par priekšsēdētāju Lejiņš. Par patstāvīgiem apriņķa valdes locekļiem bija Krogzems no Alojas (dzejnieka Ausekļa ģimenes pēctecis) un Jerkins no Jaunburtniekiem, agronoms Derķēns no Rūjienas un Karlivāns no Rencēniem izsaukti tikai uz valdes sēdēm. 1940. gadā visas pašvaldības tika likvidētas.

1940. gadā pēc padomju varas ienākšanas Karlivāns ieradās Valmierā par izglītības nodaļas vadītāju. Kad nāca iekšā vācieši, tad Karlivāns brauca līdz padomju varas vīriem uz plašo dzimteni. Tallinā viņš gājis bojā no vācu uzlidojuma. Īpaši slavēts viņš tagad netiek. Partijas komitejā gan viņš laikam esot uz tāfeles, kur ierakstīti visi Tēvijas karā bojā gājušie.

26.07.1972.

Neatceros nemaz vairs, par ko esmu rakstījis, tamdēļ atvaino, ja kaut kas atkārtojas. Bet varbūt šo to būšu izlaidis, ko domāju uzrakstījis. Nelaime jau tā, ka es pats nevaru izlasīt, ko esmu uzrakstījis.

Gribu vēlreiz Tev atgādināt nepielaist tās kļūdas savā dzīvē, ko es esmu pielaidis. Vispirms neizplūsti savos darbos tik vispusīgi plaši, kā es to

darīju. Koncentrē savu enerģiju kaut kādā šaurākā lokā. Skolā strādājot, es neatteicu pasniegt nevienu, bet speciālistus dabūt nebija ko iedomāties. Tā pasniedzu lauksaimniecību, kooperāciju, zēniem vingrošanu, darbmācību, valodas un vienreiz pat ticības mācību. Pašmācības ceļā centos apgūt un pasniegt pēc labākās sirdsapziņas, bet tas nekur neder. Tas tikai paņēma lielu daļu manas enerģijas, ko es būtu lietišķāki izlietojis sava mīļākā mācību priekšmeta pasniegšanai – matemātikai. Visu mūžu esmu noņēmies ar grāmatām bez konkrētām bibliogrāfiskām priekšzināšanām gan bibliotēkās, gan grāmatas pārdodot. Tikmēr strādāju bibliotēkā, kamēr par to nemaksāja, kad sāka maksāt bibliotekāra algu, atdevu to prom. Viss skolas grāmatu klāsts stāvēja manās rokās. Tad bankas grāmatvedība. Tikai pašmācības ceļā ieguvu kaut kādu jēgu par dubulto grāmatvedību. Sūtīju folkloras krātuvei, statistikas pārvaldei sūtīju ziņas par lauksaimniecību, jo man jau bija jāsaimnieko arī Zelmeņos.

Nāca kolhoza laiki. Bija atkal jādara, neskatoties uz to, ka par darbu sākumā maksāja tikai kapeikas. Bija jāiedziļinās dienu aprēķināšanā, kur rāvos caurām naktīm. Gudrie tad nebija kolhoznieki. Tie pelnījās citur par redzamāku algu. Kad kolhozs sāka par dienām maksāt rubļus, tad tie paši ir kolhoznieki un stāv priekšgalā par noteicējiem. Bet, kad sāka maksāt pensijas, tad visi sākumā neesošie kolhoznieki bija paši pirmie, kam pienākas pensijas, jo viņi jau no paša sākuma ir bijuši kolhoznieki.

Dzīvē tevi skaita par piederīgu locekli tikai tik ilgi, kamēr tu spēj kaut ko darīt. Kad tu paliec vecs vai saslimsti un nevari nekā darīt, tad tevi izmet.

Godu var dot pat Ulmaņa diktatūras laika kamerām, kad mani un Šneideru (Sakas – Pāvilostas) pārzini, kas bijām apbalvoti ar Triju Zvaigžņu ordeni iecēla par Rakstu un Mākslas kameras goda korespondentiem. Uzaicināja mūs arī uz Rakstu un Mākslas kameras pirmo sēdi, uz kuru es arī aizbraucu. Tur bija galvenām kārtām rakstnieki un mākslinieki. Atceros Aspaziju, kas sēdēja ietinusies kažokā. Viņu apčubināja kāds jauns cilvēks, droši vien kāds dzejnieks.

Gods jādod Valmieras grāmatnīcas Māliņam, kurš vēl vienmēr piesūta „Jaunās Grāmatas", kaut gan zin, ka es lasīt nevaru.

Kā skolotājam, kas nostrādājis vairāk kā 10 gadu uz vietas ar 1972. gadu man pienāktos malka un elektrība. Kaut gan dzīvojam jau gada otrā pusē, vēl nekas neliek man to manīt. Tas it kā nākšot caur skolu. Varbūt nomiršu, tad jau vairs nebūs jāved. Lai gan biju pie kolhoza dibināšanas un iznesu uz saviem pleciem daudz no kolhozu sākuma smaguma, tagad mani par kolhoznieku neskaita. Neziņo, kad notiks kādas sapulces vai sanāksmes. Ja kolhozam vajaga kaut ko no manis, tad gan viņš zin mani, bet kolhozam kaut kas jādod man, tad to varu izplēst tikai ar lielām mokām.

27.07.1972.

Man gribās atklāt Tev vēl vienu manas dzīves kļūdu. Ar savu lielo aizraušanos sabiedriskajā dzīvē, es nevarēju tikt pie savu meitu audzināšanas. To veica tikai Omamma ar Ilzes tantu. Kā jau parasti sievietes neizaudzina dzīvei stingrus cilvēkus. Kaut cik vairāk jau es dabūju audzināt Tevi, kaut gan ne visur uzdrīkstējos Tevi aizrāt pēc sava prāta, jo Tu jau neesi mans dēls, bet meitas dēls. Daudz vairāk man vajadzēja Tevi radināt fiziskam darbam, bet negribējās sarāties ar Omammu un Tavu mammu. Ko es neveicu, to tagad dara kara dienests. Es varu būt lepns, ka Tu esi iznācis tāds, kādu es Tevi vēlējos redzēt. Galvenais vajaga izturēt stingru raksturu, lai Tu varētu ietekmēt savus biedrus, nevis viņi Tevi. Ir ļoti labi, ka Tu proti izvēlēties arī draugus. Arī turpmāk dzīvē dari tāpat, tad Tev būs stingrs pamats zem kājām un nevarēs Tevi ietekmēt.

Kādreiz varbūt Tev asāk uzgāju, atvaino par to. Bet man liekas, tas arī nav palicis bez ietekmes uz Tevi. Tā, redzi, es vairāk esmu dabūjis audzināt Tevi, nekā savas meitas, tamdēļ aī Tu man esi tik tuvs. Ceru, ka arī turpmāk dzīvē Tu paliksi tāds pats, kāds Tu esi un kādu es Tevi vēlētos atstāt uz visu mūžu. Es aizeju par Tevi vislabākās domās.

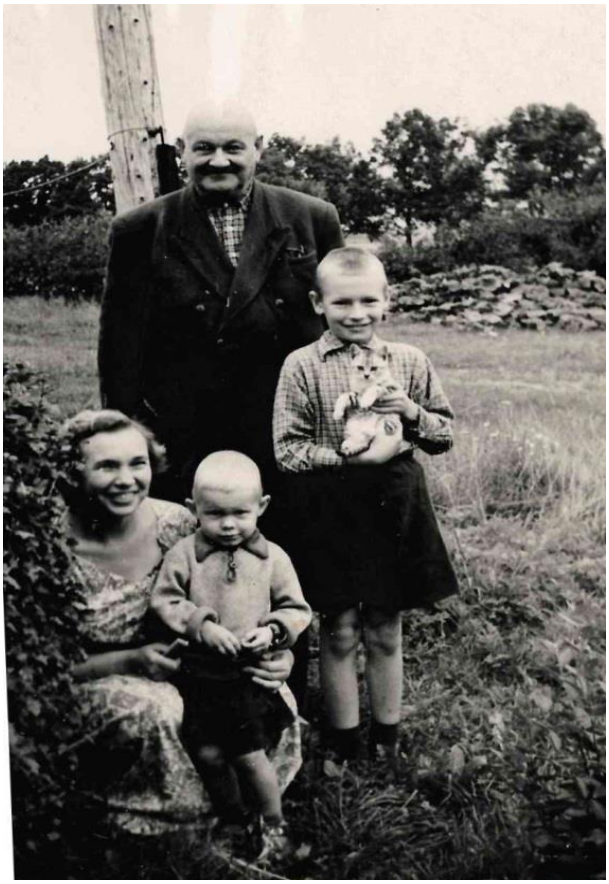

A. Lapsiņš ar meitu Mirdzu, mazdēlu Māri un mazdēlu Andri (meitas Annas dēls) ap 1959. gadu.

2.11. 1972.

Es jau sākumā gan rakstīju par dzīvi Garozī un Maisiņos, bet nemaz neuzrakstīju manu senču ģimenes sastāvu. Nezinu gan, vai Tu varēsi vēl manu tagadējo rakstu salasīt, jo jūtu, ka laikam ir stipri neskaidri, sevišķi vēl tagad, kad dienas ir tik tumšas.

Mans tēva tēvs laikam dzīvojis Rūvas mājā, kas atrodas kādu kilometru no Rūjas upes labā krastā, kur Rūjai pāri ir koka tilts. Tādu tiltu es atceros savā mūžā. Agrāk braukuši cauri upē lejpus tilta, jo tur ir sekls. Vasarās, kad zems ūdens līmenis, tiltu remontēja, arī es atceros, ka brauca cauri upei, ratos nesmēlās. Mans tēva brālis stāstīja, ka viņš no Rūvas gājis makšķerēt uz Rūju. Kas izpircis Garožus – mans tēva tēvs vai tēva brālis, nezinu. Tēva tēvam bijuši divi dēli – Pēteris – Garožu saimnieks, Jēkabs – mans tēvs – krodzinieks, kas apprecējis Maisiņu meitu Jūlu Runci. Viņš bijis par krodzinieku Vilka krogū (tautā to sauca par Kāsīša krogu). Krogus atradās kādu pus kilometru no Rūjas tilta kreisajā krastā, kur upe uzplūdusi pavasaros līdz pašam krogum. Tur dzimis arī mans brālis Alfrēds. Pēc tam mans tēvs pārcēlās uz Košķeles krogu Līberķi, kur pirmajā gadā (1896) esmu

es dzimis. Brālis bija par mani gadus 10 vecāks. Tēva tēvam bijusi meita (vārdu neatceros) precēta Penkam, kurš laikam agri miris, jo viņu neatceros. Penkiem bijuši trīs dēli un meita. Viņi dzīvojuši mazā mājiņā Jaunzemi, kas atradās starp Rūvu un Rūjas upi, gabaliņu no lielceļa. Par Jaunzemiem māju sauca tikai oficiāli, tautā to sauca par Penku. Penkās dzīvoja mans brālēns Kārlis Penka ar savu māti. Viņš bija mežsargs. Vēlāk māte pārgāja dzīvot uz Garozi pie sava otra dēla Pētera. Trešais dēls bija Gorhards (Gocis – viņu parasti sauca). Viņš bija ilgu laiku kara dienestā, ko pēc tam viņš darīja, neatceros. Pēteris – Garožu māju saimnieks – bija Sēļu muižā par mežsargu un kungam par tādu mežkungu, kādi baronam bija rokas puiši, kas rīkoja medības. Tanī laikā arī mans tēva tēva brālis Pēteris novēlēja Penkiem Garožus. Meita Adele bija kaut kur par saimnieci. Vairāk nekā arī par saviem radiem no tēva puses nezinu.

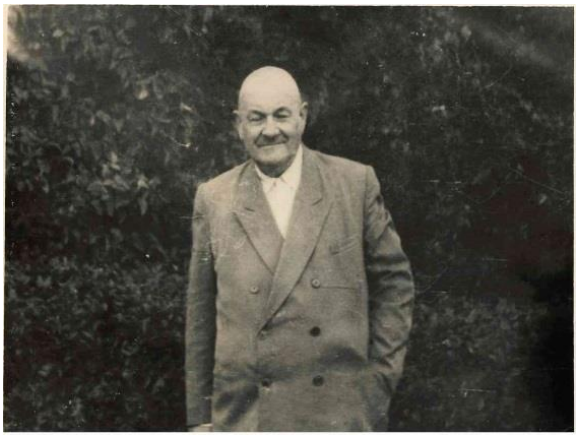
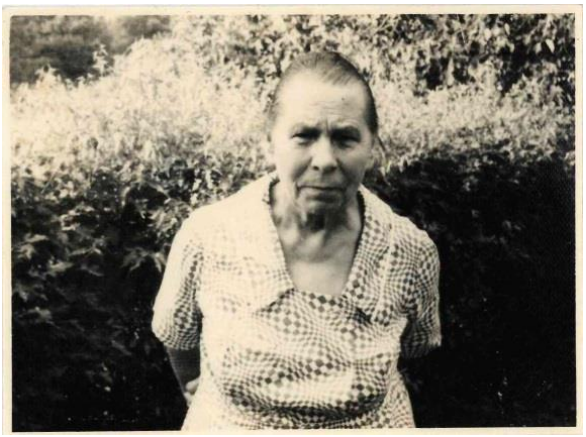

Artūrs un Amālija Lapsiņi mūža nogalē.

Mans mātes brālis Tenis Runcis bijis Maisiņu mājas saimnieks. Viņa sieva bijusi ar uzvārdu Veide, kuras brālis vēl bija dzīvs, kad es atnācu uz Rencēniem, vārdā Viļums. Viņš jaunībā bijis jūrnieks. Vēlāk nodarbojās ar galdniecību. Mātes tēvu un māti neatceros. Mātes māte bijusi tuva radiniece Košķeles Vecstārastu mājas Zoltiem. Kapteinis Zolts Latvijas laikā godāts kā varonīgs cīnītājs Latvijas atbrīvošanas karā, kritis varoņa nāvē, aprakts Mazsalacas kapos netālu no kapličas pa labi. Mātes mātei tuvi radi bijuši arī Puiķeles Alkšņu mājas saimnieki. Viņu dēls Jānis Liepiņš mira Rencēnu slimnīcā, kuru droši vien arī tu atceries. Viņš bija Puiķeles pagasta vecākais vācu laikā, tamdēļ nodzīvoja vairāk kā 10 gadu nelegāli pie māsas Annas, kura dzīvoja uz Alkšņu mājas zemes uzbūvētā mājā. Tenim Runcim bijuši 2 dēli un 2 meitas. Vecākais dēls (vārdu neatceros) sācis saimniekot Maisiņos, bet agri miris. Tad saimniekoja otrs dēls Indriķis Runcis ar māsu Ilzi. Indriķis vēlu precējās. Viņš apprecēja kaimiņu Jeskus meitu Katrīnu Anšmiti. Kāzas bija vasarā. Galdi bija klāti dārzā un soli vijās apkārt laukumam. Es vēl biju zēns, kad bija kāzas. Bērnu viņiem nebija, tamdēļ māju testamentā norakstīja man. Kad Indriķis apprecējās, tad māsa Ilze aizgāja par saimnieci pie

Mazsalacas mācītāja Grāva un tur nostrādāja vairākus gadus. Kad nomira mans tēvs, tad viņa pārnāca dzīvot pie mums Mazsalacā, kur dzīvojām kopīgā īrētā istabā.

Manai mātei Jūlai, ko saucām par Grošu, bija vēl otra māsa Anna, kas bija precēta Nillem. Viņi dzīvoja Rūjienas pilsētā nelielā mājiņā netālu no Rūjas upes. Atceros, ka reiz biju mātei līdz viesos pie māsas. Viņas vīru Nilli neatceros, laikam bija miris. Grošas māsa bija paralizēta, gulēja uz gultas un nevarēja pakustināt ne rokas, ne kājas. Tā viņa esot nogulējusi kādus 20 gadus. Viņu ar karoti baroja viena viņas meita. Bija arī otra meita. Viņiem bija viens dēls, kas strādāja Rīgā, beķerejā. Par to likteni nekā nezinu, jo viņi pie mums ciemos nekad nebija.

Kāds tuvs Niļla radinieks bija liels entuziasts, jo viņš tanī laikā taisīja vētījamās mašīnas. Pirms tam jau izkulto (ar spriguli vai rulli) vētīja rijā. Uz Nilla taisītās vētījamās mašīnas bija uzkrāsots „Nille". Viņa bija ļoti līdzīga vēlāk rūpnīcas „Imantai". Rūpnīca Imanta bija Rīgā, tā Latvijas laikā taisīja lauksaimniecības mašīnas, kā kuļmašīnas, vētījamās mašīnas u.c.

Mātei radinieki bija arī Meža ģimenes. Vislabāk es atceros skolotāju Ādamu Mežu, kurš strādāja par skolotāju Burtnieku pagasta Pilskalna (jeb kā tautā to sauca par Eļļas skolu) skolā. Ādams Mežs bija Cimzes semināristsٔ. Viņš gribēja iet pensijā, kad es beigšu semināru, un tad lai es ejot strādāt viņa vietā Pilskalna skolā. Uznāca kari, viņš nevarēja sagaidīt mani, aizgāja pensijā, dzīvoja Rīgā un tad nomira. Viņam bija dēls, kas jau tanī laikā pārcēlās uz Ameriku. Arī viena vai divas meitas bija, bet, kur tās palika, nezinu. Zēna gados reiz ar māti braucām pāri Burtnieku ezeram uz skolas eglītes vakaru. Tur man bija daudz ko redzēt. Mežs bija pagatavojis dažādas uguņošanas pie eglītes, par ko es dabūju pabrīnīties. Viņš pie skolas bija audzējis lielu plūmju dārzu, tāpēc viņš gribēja, lai es nāku strādāt viņa vietā, tad viņš pa vasarām, pensijā dzīvojot, varētu viesoties savā stādītā dārzā. Viena Mežu ģimene dzīvoja Mazsalacā, netālu no Rīsberga skolas uz mazās ieliņas, kas veda uz Paegļa māju, kur dzīvojām. Viena Meža ģimene dzīvoja arī Burtnieku pagastā. Kādi radi viņi bija savā starpā, neatceros. Māte visas šīs Meža ģimenes skaitīja par radiniekiem.

Maisinietei bija 2 brāļi Jeskos. Viens bija saimnieks Jeskos, otrs bija vājprātīgs, ganīja govis pie birzis. Tie visi ir miruši.

Košķeles nabagu mājā (tā sauca nespējnieku namus), kas atradās blakus Košķeles skolai, bija nespējniece Baba. Kam viņa bija radiniece (tēvam vai mātei), neatceros. Viņai bija Maisiņos blakus meitu klētij neliela klētiņa, kur viņa glabāja savas mantas. Vasarā katru dienu viņa nāca uz savu klētiņu, sēdēja uz durvju sliekšņa un kaut ko lāpīja vai citu ko strādāja. Es tad

bieži gāju pie viņas, un viņa man šo to stāstīja. Viņa arī lasīja zāļu tējas un žāvēja, un vasaras otrā pusē birzī sēņoja.

Lapsiņu dzimta

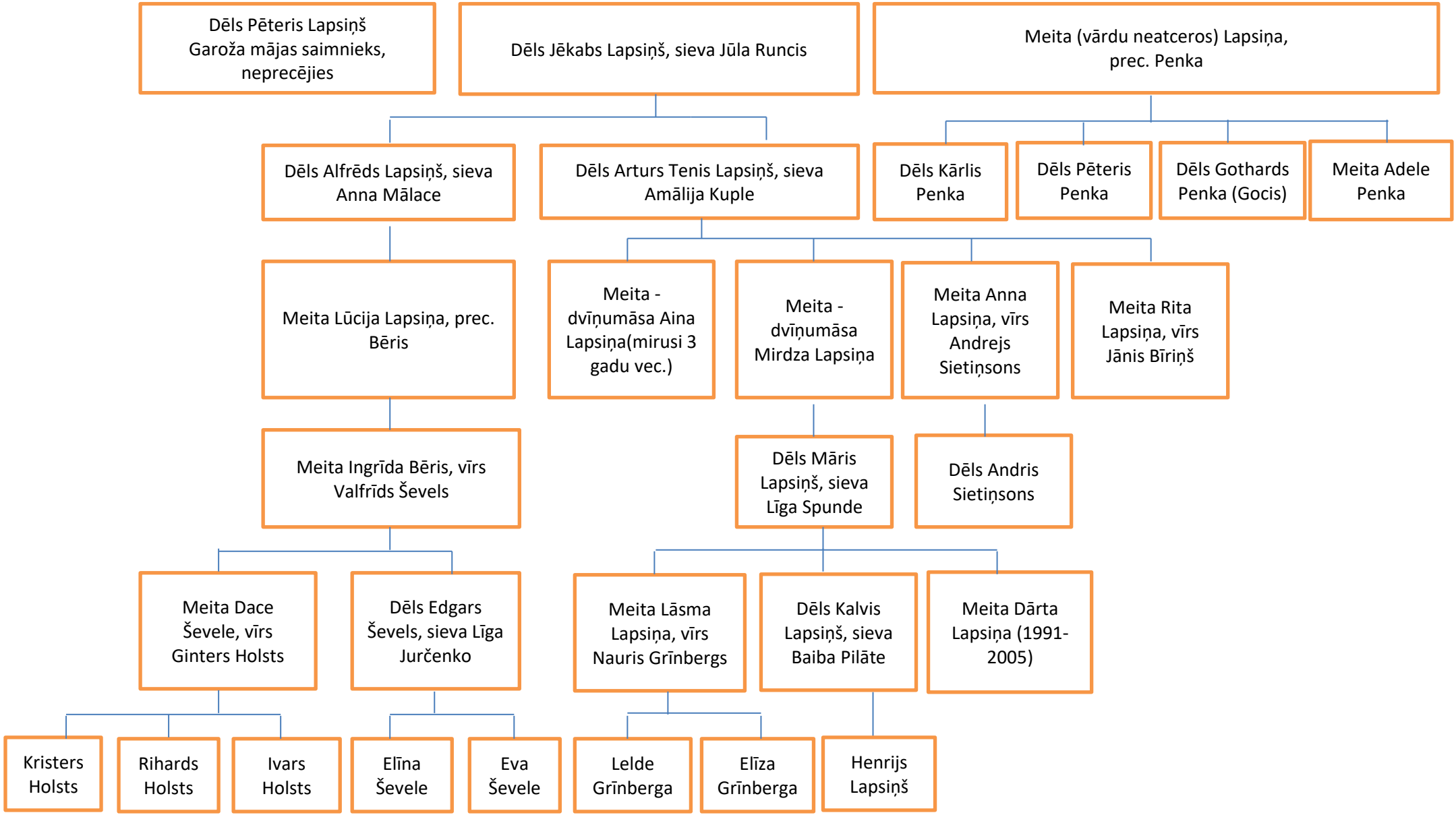

Kupļu dzimta
(Fricis (Spricis) Kuplis, sieva Karlīne Meijere)

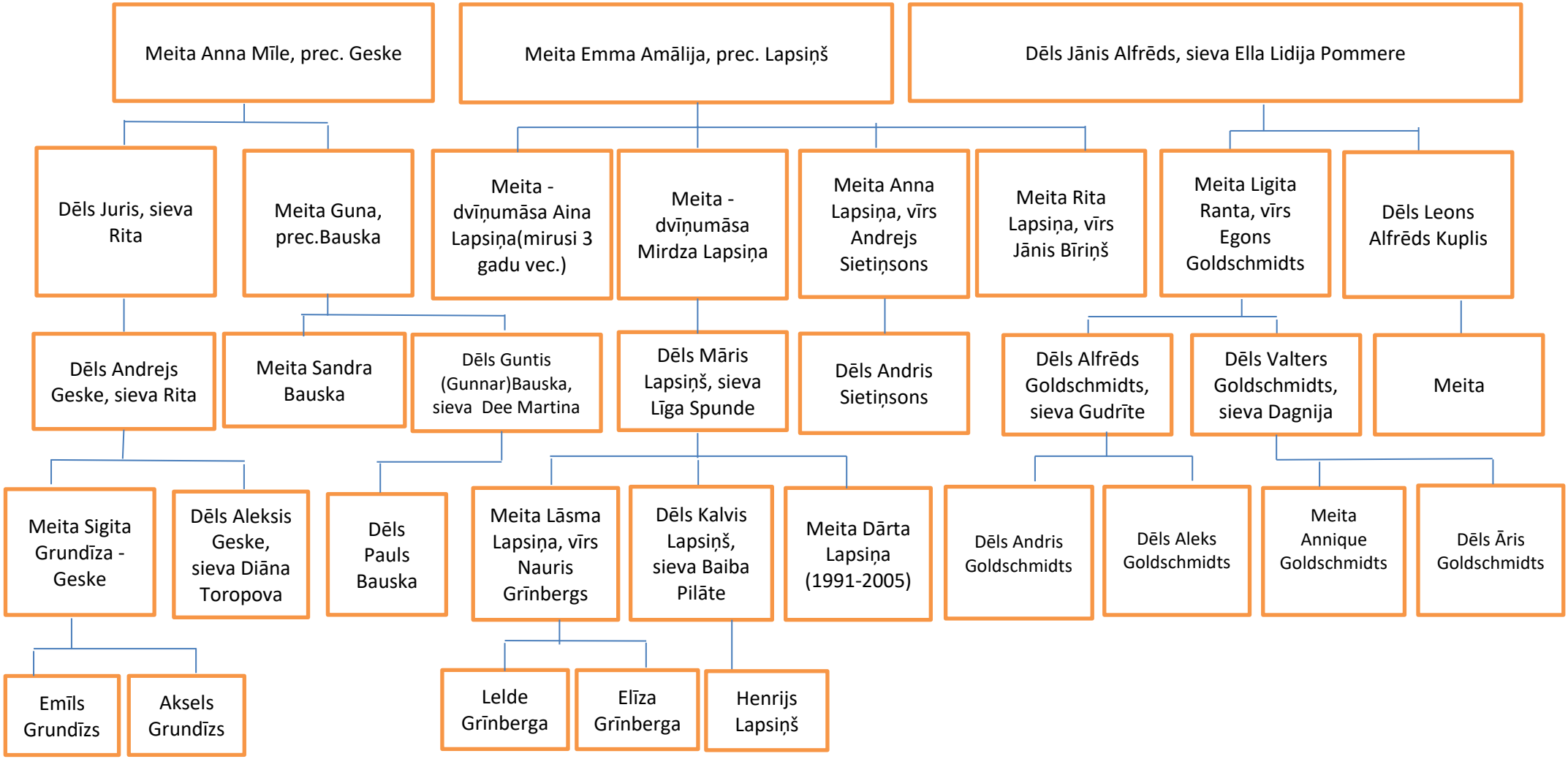

Runču dzimta
(Tenis Runcis, sieva dzimusi Veide (Maisiņiete))

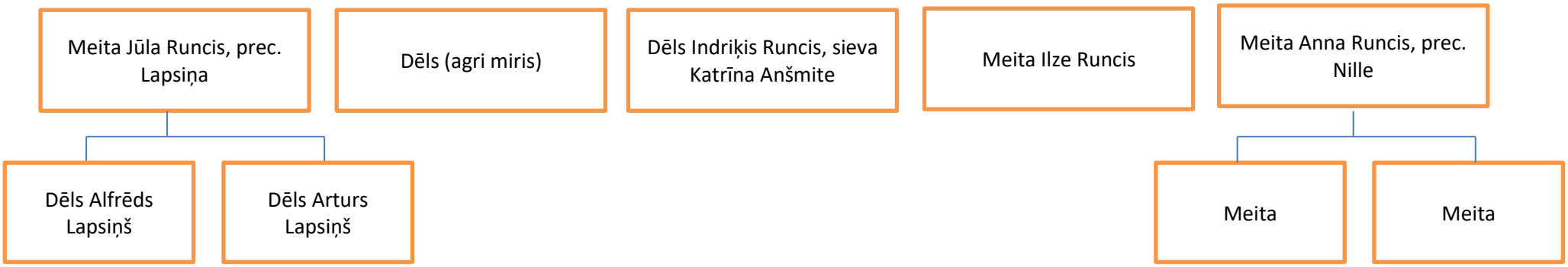

Pēcvārds

Šis ir sirdsstāsts, veltījums mazdēlam Mārim un visiem dzimtas turpinātājiem, kuri šo atmiņu stāstu varēs pārlapot pēc savām vēlmēm digitāli vai izdrukātā formātā vēl pēc daudziem gadu desmitiem, un tā cilvēks dzīvos paaudžu atmiņās. Emocijās un sapņos, personiskā redzējumā, nojausmās un valodā ietverts viss, ne tikai dzimtai, bet visai tautai nozīmīgais. Cilvēka paša stāsts jeb naratīvs par dzīvi ierosina līdzi dzīvošanai un jušanai daudz spēcīgāk nekā skaitļi, fakti, dokumenti vēstures grāmatās. Atmiņu stāsts atklāj cilvēka neatkārtojamo pieredzi. Naratīvā itin visam ir nozīme – pieraksts vedina lasītāju no viena notikuma pie otra, saista cilvēkus, met lokus, atgriežas un attālinās. Viss piedzīvotais atstāj pēdas stāstītāja dzīvē, kas atklājas stāstīšanas veidā, vidē, valodā, blakus esošo emocionālo un fizisko apstākļu fonā. Tajā brīdī saplūst tagadne ar pagātni. Pagātnei pāri nogulst aktuālais – situācijā, kurā atrodas stāstītājs rakstīšanas mirklī.

Atmiņas ir pierakstītas 5 dažāda apjoma kladēs. Tā kā pieraksti ir tapuši dzīves nogalē, 1972. gadā, rokraksts sliktās redzes dēļ ir neskaidrs, klades skāris laika zobs, tad cienot un novērtējot šo unikālo materiālu, esmu to digitalizējusi. Šīs atmiņas publicējot, nav veikta naratīvanalīze.

Mazmazdēls Kalvis(vienīgais šīs dzimtas uzvārda tālāk nesējs) sava skolotāja(arī tēva) Māra Lapsiņa vadībā no 5. līdz 9. klasei ir rakstījis pētnieciskos darbus par vecvectēva dzīvi, dalot to posmos, izmantojot šīs klades. Šie darbi ir atrodami Valmieras integrētās bibliotēkas novadpētniecības nodaļā, Rencēnu pamatskolas muzejā, oriģināli glabājas Kalvja kolekcijā. Ar pētījumu dzimtas vēsturē „Mana vecvectēva Artūra Lapsiņa atmiņas par dzimto Sēļu pagastu" Kalvis piedalījās Vispasaules sēliešu saietā, kas notika 1999. gadā no 13. – 15. augustam Sēļos.

Digitalizētais dzimtas vēstures materiāls tiks nosūtīts Lapsiņu dzimtas atvasēm ne tikai Latvijā, bet arī ASV, Zviedrijā, Luksemburgā, Valmieras integrētajai bibliotēkai, A. Lapsiņa lolotās Rencēnu pamatskolas muzejam, Latviešu folkloras krātuves digitālajam arhīvam *garamantas.lv* , kur jau glabājas Artūra Lapsiņa iesūtītie folkloras materiāli, kas arī ir digitalizēti *nr. 116*.- Rencēnu pamatskolas vākums skolotāja vadībā un *nr. 866.* - Artūra Lapsiņa vākums, kurā ietilpst arī mūzikas materiāls, kuru ir pētījusi Tautas muzikantu biedrības vadītāja Iveta Dukaļska. Viņas vadītie Sēļu muzikanti A. Lapsiņa savāktos materiālus ir iekļāvuši savā repertuārā.

Dziļā cieņā Līga Lapsiņa (Māra dzīvesbiedre – letoniste, dialektoloģe, skolotāja)

Rencēnu pagasta apraksts

1. Rencēnu pagasts. Kā cēlies vārds „Rencēni", nav iespējams uzzināt. (Renzenckar bol.; Ranzenhof.)
2. Senāk Rencēnu pagasts apvienots ar sekošiem pagastiem: Saukū (Саульгофская; Saulhof), Lizdēnu (Лизденская; Lisden), Balžu (Балодская; Hof Balod), Lahrenču, Lutenu un Rūtenīešu.

Tagad no Rencēnu pagasta atdalītas un pievienotas Ēveles pagastam sekošas mājas: Jaun-Bērsis, Vec-Bērsis, Dauņa, Dukaņu, Jeņka, Kezis, Pabērsis, Jaun-Pīpis, Vec-Pīpis, Brants, Jaun-Stiene, Vec-Stiene, Šķiliņa, Viša, Ērķiņu, Krejeņu, Lēteņu, Penne, Ruksis, Springis, Vec-Vaffis, Jaun-Valgis, Ozoliņš, Rogulis, Eizentals, Lapsiņš, Krūpeņu, Vītols un Birzes skola.

Atdalītas no Rencēnu pagasta un pievienotas Burtnieku pagastam sekošas mājas: Adzelaiets, Antiņš № 2, Antiņš № 3, Dukuņu, Kalu-Gēgeņi, Jaunzeme-a, Jaunzeme-b, Jaunzeme № 9, Jaunzeme № 8, Leitis, Rinnis, Rocis, Jaun-Žagars, Vec-Žagars, Liel-Sirmelis, Maz-Sirmelis, Vīkaža № 18, Vīkaža № 9, Jaun-Dilla, Vec-Dilla, Paukis, Mintiks № 18, Zibeņu № 17, Švāka № 16, Kaulbārdo, Ragaņa № 21, Slaiņis № 20, VIII. Muižas krogs, (Tauhe), VII. Vēja dzirnavas, Mazmāju zem. gab. № VIII-b, № IX-a, Rozīt, № IX-b un № IX-e (d) Damlīt, № IX-b. IV-Žviedris, № XI, VI-Žviedris, № XI, VII-Saliņš, № XII, VIII un № XIII, IX-Stender, № XIV, X-Damlīt, № XV. XI-Zvirbul, № XVI, XII-Rozīt, Zald. zem. gab. № (T. I.) XV-Zvirbul, Pareizticīgo skola un Lutum muiža.

Atdalītas no Rencēnu pagasta un pievienotas Valmieras pagastam sekošas mājas: Galga, Gribaža, Paunis, Sruja, Sloka, Verkenis.

Pievienota Rencēnu pagastam no Valmieras pagasta māja Augšāris.

Pievienotas Rencēnu pagastam no Burtnieku pagasta sekošas mājas: Kaucis, Košķele, Kumpis, Prūsis, Runcis, Liel-Seskups, Maz-Seskups, Smuika, Vastaliņš, Populis un Greijals.

Nekust. mantas vērt. Ls. 1369323, kuņas plat. 9312 ha.

3. Tagad visā Rencēnu pagastā:
   a). 2868 iedzīvotāji.
   b). 149 vecsaimniecības.
   c). 117 jaunsaimniecības.
   d). 27 amatnieku gabali.

4. Aizvēsturisku vietu Rencēnu pagastā tikpat kā nemaz nav, vismaz par tām nav nekas zināms. (pilskalnu, upurvietas un izrakumu nav).

Ir gan vairākās vietās atrasti kauli, no kā var spriest, ka tur ir bijušas kapenes. Par daudzām kapenēm teikas stāsta, ka tie ir zviedru kapi, kur paglabāti kara laikā zviedru kareivji. Tā Lepka mājas robežās atrodas Čigānu kalns, par ko teika stāsta, ka Zviedru kara laikā tur kritis lielāks vairums zviedru kareivji, kuri turpat kalnā apraksti. Zviedru kareivji tikuši apraksti sirsnīka nosēnīkas dēļ. Kauli atrodoties tikai 1 pēdu zemē.

Par Zviedru kapiem dēvē ari kapenes Dēļas un Kiža mājas robežās. Šeit atrodami ari 2 akmeņa krusti.

Kapenes vēl atrodāmas ari Kanča mājas robežās, Skābuņa mājas robežās un Žvārtes mājas kalniņā, kurš atrodas Valmieras-Rūjienas lielceļa malā.

Kalnieša mājas robežās atrastas kapenes, kuras uzskata par mūsu senču kapenēm, jo tur līdz ar kauliem atrastas sam birstes, līdzīgas suseklim.

Pagājušā vasarā izdarot kapitālus remontus mūsu skolas II. pakāpes ēkā, atrasta trīsuo galvaskausu u.c. kaulus, rokot ālejas vietas bedri. Kauli atradās zemē pēdas 1½–2, pie kam viens galvaskauss bija tieši zem pamata akmeņiem. Tā kā vienā mazā bedrē bija atrodami 3 galvaskausi, tad domājams, ka te varēja būt vēl vairāk kauliem. Viens no galvaskausiem bija aplipis ar zemes kārtiņu. Noņemot šo zemes kārtiņu, atrada vēl pagarus mātus. Tagadējā skolas ēka ir bijušais zirgu pasts. Ir teika, ka agrāk dzīvojis šeit kāds kungs, ļoti kārs uz jaunām, skaistām meitām. Bieži bijis aicinājis pie sevis skaistās meitas, kuras ari tad pazudušas uz visiem laikiem. Tā tagad izskaidro šo kaulu izcelšanos.

Kauli vēl atrasti Šķudas, Čāliņa, Jaun-Ķeņiņa u.c. māju robežās; ari Kūrkalnā pie Gaiziņa tilta.

5. Vēsturisku vietu Rencēnu pagastā ir ļoti maz. Pilsdupu un piemiņām tās nav.

Kara kapi šē vietām ir atrodami vienīgi no lielinieku armijas. Daži lieliniēku armijas karavīri ir apraksti netālu no Rencēnu mērsta pie tā saucamā Maispeļu kalna, daži izkaisīti aprakti Līsdēnu muižas robežās (1 Dmaas jaunsaimniecības robežās Rūjienas-Valmieras bērzeļa malā, 2 Priedīša jaunsaimniecības robežās un 1 pie Gulbīšu mājas). Lielākās izaunu-lieliniēku kauja norisinājusās pie Ledas upes, kur vēl tagad abos, sevišķi kreisā krastā redzāmi ierakumi. Saulu muižas parkā atrodas kapi, kur paglabāts barons Londons. Uz kapa vēl tagad stāv kapa akmeni.

Jaun-Ķezīšu mājās senāk bijusi pareizticīgo baznīca, būvēta no akmeniem, kura tagad pārtaisīta par kūti; tagad Jaun-Ķezīšu mājas saimniecības ēka.

Kanča mājas robežās bijis brāļu draudzes sarīšanas namiņš. Tagad namiņš nopostīts; redzama vēl tikai vieta, apaugusi krūmiem.

Jaun-Lietuva mājās vēl atrodāmas kārtībā senās roku dzirnavas.

6. Ģeografiskas īpašības. Sevišķi augstu kalnu Rencēnu pagastā nav. Augstākās vietas ir: Ragana kalns (Sīlkalna robežās), Čigānkalns (Cepļa robežās), Maispeļa kalns (valsts mežā pie Rencēnu mērsta-Rencēnu muižas ceļa), Bumbura kalniņš (Jaun-Ķezīša robežās), Karatkalniņš (Kalmēža mājas robežās, kur atrasti kauli un suņeņi), Ragankalniņš (Brīvzemnieka mājas robežās), Kūris (kalns pie tā saucamā „Greizā tilta" uz Rencēnu mērsta-Rencēnu muižas ceļa), Bulļu kalns (Ronīša mājas robežās), Saules kalns (Āmura mājas robežās), Raganu kalniņš (atrodas starp Rencēnu muižu un Īveles pag. Lāča mājām uz Ķemeres upītes krasta Rencēnu pusē). Uz šā pēdējā kalniņa atrodas akmens ar ierakstu nesalasāmu gadaskaitli un palūm zaru. Ir teika, ka no muižas vesti cilvēki un pie šā akmeņa spīdzināti. Cita teika stāsta, ka tas saun nosaukumu dabūjis no tam, ka tur raganas nelējušās.

Kūkarkalniņš - pie Timbas mājas, Gores kalns - pie Ošupes, Grebu kalns - Jaun-Cāļa mājas robežās, Salaskalns (ari Sālkalns) - Mašas mājas robežās.

Rencēnu pagastā ir tikai viens Timbas ezers, kurš atrodas starp Timbas un Dambīšu mājām. Tā kā šim ezeram nav ne ieteku, ne izteku, tad viņš pamazām aizaug ar bumbuļaidīgo algi Nostoc.
Bez tam Rencēnu pagastā ir vairāki dzirnavu eseri: Rencēnu muižas Dzirnavu ezers (netālu no Sēdas upes), Balžu (Senāk dzirnavas „Kabaks", tagad krejošanas punkts), Līdēnu (pie Ķīļa dzirnavām), Aičas un pie ahām Balcem mājām pa mazam eseriņam.

Vienīgā lielākā upe ir Sēda. Bez tam te pieredīsu dažu mazāku upīšu (patiesībā grāvju) nosaukumus, kuri varbūt nosaukuma pēc būs interesanti: Gaspažupe (Vecāķa mājas plavās, ietek Sēdā netālu no Rencēnu - Olem tilta), Rundēlis (starp Zuvja un Ķurnas mājām), Gārsnpīte (pie Čigānkalna), Melnupe (valsts mežā starp Rencēnu mīstu un Rencēnu muižu), Neibade (starp Rencēnu 6kl. pamatskolas II. pag. ēku un Kaķīša māju), Bulupe (ietek no Aičas dzirnavu ezera) un dziņa Baga - no Sūnja mājas uz rietiem.
Purvi: Tauturpurs (starpas Timbas un Damlīšu mājām), Lejpurs (starp Čakaini un Klinķi), Krauja purs (starp Ozi, Ilmēnu, Pupāju un Ķēkuli), Krieku purs (starp Ērķiņu, Milku un Greznaužu), Uzinpurs (starp Skāmani un Čukunu).
Meži: Lapurga (tagad izcirsts un sadalīts Dukuru muižas jaunsaimniekiem, kur ierīko tīrumus. Šajos celmos arīs nopirku jaunsaimniecību, kur uzcēlu pagājušā vasarā kūti un esmu ierīkojis jau ari dažas pūrnieku zemes), Sibēnaste (no Rencēnu mīsta uz vakariem), Degšņa mežs (pie Spelgā), Kuagenes (mežs un plava starp Šāku un Dulbeni), Krustenes (cela līkumā uz Gailēnu, tagad celmi), Briežu voza (pie Pupāja), Teteritis (pie Dulbeņa), Vilkmeliens (pie Rūjienas - Valmieras cela aiz Saulu muižas pa labi. Egles galā krusts. Teina slāsta, ka krusts naktī spīdot) Julenes (mežs un plava turpat pa kreisi), Lapūna (cela malā no Saulu muižas uz Vāli pa labi, birze, tagad jaunaudze), Krustainis (cela no Saulu muižas uz Lahreneku muižu pa kreisi), Melnežs (turpat pa labi), Tītarbirze (pie Kāvķa, tagad nocirsta), Priedala (pie Rencēnu mīsta - Rencēnu muižas cela pa kreisi), Skribas birze, Spriča purs, Ķirnas, Tilika.

Plauas: Rūsligas (mana plaua Dukurmuižas jaunsaimniecībā), Kirnas (pie Muldēna), Kazene (starp Skāmani un Renci), Plūduis (starp Maz-Skāmani un Renci), Kēgu plaua un Augstroses mežs (ar plaua) - no Saulu muižas uz rietiem, Laucenes plaua un Gaspažupes plaua (Spelga plaua), Kalējiņa plaua (pie Vec-Daumbiņa), Mellais purs un Laipenes (Niedrītes plauas), Julenes (plaua ar krūmiem uz Vālles ceļa), Kulenes (pie Ošupes), Apaļā plaua (starp Niedriti un Dunņi meža vidū), Bada lukots, Greznas, Silupe, Dalības plaua, Ādama plaua, Rucša leja, Vītolenes (Mašas u.c. māju plauas netālu no Sedas).

7. Pēc vecu ļaužu nostāstiem un vēl atlikušām pagasta valdē grāmatām var spriest, ka senāk skola tikusi noturēta sekošās mājās: Kārkli, Bērši, Vec-Ķeziti un Dukurmuižas baltā mājā. Pirms kara Rencēnu pagastā bija 5 skolas: Birzes, Aunkas, Lutum, Lizdēnu un Labrenču. Pagastus noapaļojot Birzes skola tika pieminota Ēneles pagastam, kura tagad pārcelta uz Ēneles pagasta namu, bet pagasta valde pārmetās Birzes skolā. Lutum skolu pievienoja Burtnieku pagastam, kura tagad ir likvidēta. 1921. gada rudenī atvēra II. pakāpes pamatskolu bijušā ziņu pastā. 1927. gadā rudenī II. pakāpes pamatskolu apvienoja ar „Aunkas" I. pakāpes pamatskolu, nosaucot par „Rencēnu pagasta 6klasīgo pamatskolu", mācības tomēr notuvot 2 ēkās: bijušā ziņu pastā II. pakāpes klases, bet „Aunkas" skolas telpās I. pakāpes klases, pēdējā atrodas Rencēnu miestā, blakus pagastnamam, pirmā - 14 klm. no miesta. Tā tad tagad Rencēnu pagastā ir 2 pirmās pakāpes pamatskolas un viena 6klasīga pamatskola. „Labrenču" I. pakāpes pamatskolā darbojas kā skolas pārzinis Alfreds Pencis (no Valkas), skolotāja Lilija Bērziņš (no Ventspils). Skolu pēdējos gados apmeklē 25-30 bērnu, no tiem apmēram 50% Valmieras pagasta, jo skola atrodas pašā pagasta malā uz Valmieras pagasta robežām. „Lizdēnu" I. pak. pamatskola atrodas pie Lizdēnu muižas. Bērni pēdējos gados 30-35. Skolas pārzinis Artūrs Karlivans (dzimis Matišos), skolotāja Klāra Puriņš (Valmieras pagasta). 6klasīgā pamatskolā skolēnu skaits svārstas ap 150-200. Sevišķi liela pēdējos gados ir V. klase, tā kā sākot ar 1929. gada janvāra mēnesi to sadalīja 2 paralel-

klasēs. Tagad darbojas 7 skolotāji: Skolas pārzinis Arturs Lapsiņš, dzimis Mazsalacieši, beidzis Valmieras skolotāju semināru. Priekš tam apmeklēju Mazsalacas 2 kl. valdības skolu. Skolotāji: Andrejs Renckulleys, dzimis Ērgļu pagastā, beidzis Baltijas skolotāju semināru; Jānis Pope, dz. Priekuļu pagastā, beidzis komercskolu; Jānis Dālderis, dz. Rencēnu pagastā, beidzis vidusskolu; Austra Dālderis, dzimusi Valmierā (grāmatveikalnieka Teņa Ulmaņa meita), beigusi vidusskolu; Marta Bērs, dzimusi Nītiņu pag., beigusi Kizivickijas meitas skolu un Vilma Upīte, dzim. Kļeču pag., beigusi Latvijas Universitates Ķīmijas fakultāti.

Biedrības: Rencēnu izglītības b.-ba „Straume" ar brīvbibliotēku, kurā atrodas pāri par 2000 sējumiem; Latvijas Nacionālas Jaunātnes S.-bas Rencēnu nodaļa; Rencēnu Lauksaimniecības b.-ba ar plašu izrīkojuma zāli, kura ierīkota blīvušā Rencēnu krogā, labības kalti, sēklas šķirojamo mašīnu punktu, vaislas bullu un kuiļu stacijām; Rencēnu bīskapības b.-ba; Mednieku b.-ba „Ērglis"; Rencēnu patērētāju b.-ba ar galveno veikalu Rencēnu miestā, bez tam vēl atrodas nodaļa Līsdēnos un degvīna noliktava Kļiņa mājās; Rencēnu Krāj-Aizdevu S.-ba; Rencēnu Piensaimnieku s.-ba ar koppienotavu Rencēnu muižā; Līsdēnu Piensaimnieku s.-ba ar koppienotavu Līsdēnu muižā un krejošanas punktiem Balozū muižā un Lauciņās (Burtnieku pag.); 2 mašīnu kopīpašumu b.-bas; 2 lopkopības pārraudzības b.-bas; vairākas melioracijas s.-bas; Aizsargu nodaļa; Gaidu pulciņš; Ērgļi; Latv. Zemn. Savienības Rencēnu nodaļa; Latv. Lauksts. Savienības Rencēnu nodaļa; Ražotāju s.-ba „Leda" ar vilnas kārstuvi Rencēnu muižā, kura pēdējā laikā nedarbojas, laikam s.-ba bankrotējusi; Ziemeļlatvijas kokaudzētāju s.-ba ar koku skolu Rencēnu muižā.

Ārsts visā pagastā ir tikai 1 – Dr. Pēteris Ozoliņš, kurš uz Rencēniem atnāca no Mazsalacas; dzīvo Burtnieku pagastā.
Aptieka viena – R. Šnikvalda.
Slimnīcu nav.
Muižas centri atrodas 2 muižās – Rencēnu un Līsdēnu.

8. Rencēnu pagastā galvenā vērība, sevišķi pēdējos gados, tiek piegriezta lopkopībai. Pierāžīmīga lopkopība nostādīta pāra līdzekļiem nelielā saimniecībā Lejpurnieka mājā ar sēklo rūti; kultivētām platāām un ganībām; labi nostādīta lauksaimniecība, sevišķi ari lopkopība, pāra spēkiem Mīnča mājās, kuŗa nupat no Zemkopības ministrijas godalgota.

Rencēnu pagastā lauksaimnieki pēdējos gados liku vērību pieguež kartupeļiem. Lielākām mājām ir pat 10 un vairāk pūrvietas, mazākām 2, 3, 4. Tas izskaidrojams cam to, ka Rencēnu muižā atrodas spirtdedzinātava, Balceri stērķeļu fabrika un Ēveles pagastā, netāļu no Rencēnu pagasta robežām ari stērķeļu fabrika. Mājrūpniecības Rencēnu pagastā nav.

9. Rūpniecības iestādes.

3 ūdensdzirnavas: Rencēnu (netāļu no Sedas), Ķīķa (pie Līzdēnu esera) un Aičas (pie Aičas esera).

1 naftas motora dzirnavas Līzdēnos (Teidemanis).

Raksturīgi, ka visā Rencēnu pagastā nav neviŇas vēja dzirnavas. Vēju dzirnavu drupas vēl ir redzamas pie Rencēnu muižas, kuŗas izbeigušas savu darbību gados 40 atpakaļ.

Tvaika koppienotāvas 2: Rencēnu (Rencēnu muižā) un Līzdēnu (Līzdēnu muižā) ar motora krejošanas punktu Baložu muižā.

2 vilnas kārstuves un vērptuves: S.-bas „Seda" Rencēnu muižā un Aičas ūdensdzirnavās.

1 spirtdedzinātava Rencēnu muižā.

Kartupeļu stērķeļes fabrika Jaun-Balceri, kuŗa darbojas ar ūdeni. Enerģiskais saimnieka brālis ierīkojis fabrikā un abās Balceru (Jaun un Lie) mājās visas ērās elektrisko apgaismošanu. Elektriskā apgaismošana vēl ir ari Aičas dzirnavās un Rencēnu muižā ar tuvākām lauku mājām, kuŗas strāvu saņem no Rencēnu ūdensdzirnavām.

1 ķiegeļu ceplis Lejas Zelta mājās.

Podniecības pašreiz darbojas 2 – Apinyrkalnā un Jaun-Aičās. Tiek ierīkota ari trešā podniecība Pilenģiņi (jaunsaimniecība pie Baložu muižas).

2 vinrūpniecības - Šnirvalda Rencēnu mīstā un Teidemanes Lizdēnu muižā.
1 auglīdens iestāde - Teidemanes Lizdēnu muižā. Šī iestāde apgādā plašu apkārtni ar auglīdeni, sevišķi Valmierā.
Ziemeļlatvijas koku skola Rencēnu muižā.
Zāgu gaters Tr. Lūsas Rencēnu mīstā.
Vēja motori (turbinas) Lizdēnu muižā un Mašas mājā ekspluatācijai un ūdenspiegādei.

10. Zvēri: sīrnas, zaķi, vāveres, lapsas, āpši, ūdri.
Zivis: līdakas, asari, raudas, sapali, rīši, vēdzeles (kuncalas), šķaunas, karpi (karpas), pliči, grunduļi, līņi.
Koki: valrieksti (Saulu parkā).
Pie Ķēruļa mājas atrodas ozols 6½ mtr. apkārtmērā un 30 metru augstš.
Pie Brožēna mājas atrodas ozols 7 mtr. apkārtmērā un 17 mtr. augstš, caurumu vidu, galotne nolauzta.
Pie Gailēna mājas atrodas līpa 5½ mtr. apkārtmērā, caurumu vidu, pa kuru var uzkāpt un izkāpt galam.
Saulu muižā atrodas egle, kuŗas viens zars izaudzis par patstāvīgu egli un stiepjas gaisā blakus pašai eglei.
Rietumu 6 klasīgās pamatskolas II. parādes ēkai (bijušam zirgu pastam) Valmieras-Rujienas ceļa grāvmalā vēl tagad redzami 2 resni paegļa celmi, kuŗi lielinieku laikā nocirsti. (Sk. foto.) Par šiem paegļiem ir teika, ka žuģu kēnīņš šeit iesprandis 2 ilksis un teicis, ja tās augšot, tad šī zeme nākšot atkal viņa valdīšanā. Lielinieki laikam nolijušies par šo teiku un tamdēļ nopostījuši šo dabas retumu.
No retiem stādieņu ainu uzrādīt tikai viens. Uz Rencēnu muižas - Olenu Sedas tilta ceļa netālu no Sedas tilta esmu atradis uz līdzenas zemes smilti augam baltās nelkēs, tādas pat, kādas aug Salacas krastu klintīs, kuŗas, cik atceros, Maksalacā sauca par Alpu nelkēm (grāmatās viņas esmu atradis zem nosaukuma „klinšu nelkēs").

11. Šinī jautājumā jūs pieņmsat teikas un nostāstus par dažām vietām. Par nožēlošanu visas līdz šīm sakrātās teikas esmu nosūtījis folkloras krātuvei. Cik vēl būs iespējams sadabūt, tās pasmiegšu beigās.

12. Apgabala īpatnības. Viss Rencēnu pagasts ir kā liels līdzenums, ar vilnejveidīgiem paaugstinājumiem. Vilnejveidīgie paaugstinājumi stiepjas no ziemeļu rakstiem uz dienvidu rietumiem, kamdēļ ari visas upītes tek pa lielākai daļai uz ziemeļrakstiem. Rencēnu pagastā somērā ir vēl daudz mežu. Vietām meža vidū dažas mājas izcaltas kā salā. Lielākie meži un pļavas ir gar Sedas upi, kur vairāku kilometru attālumā no upes nav sastopamas nevienas mājas.

Rencēnieši runā pareizākā vidus dialektā, nekā Mazsalacieši. Esmu novērojis tikai sekošas īpatnības: lokatīva gala galotnes vietā vārdos augšā, iekšā lieto galotni „an" - augšan, iekšan u. t. t.; karpeļi (kartupeļi), mazsalaciešu kartini; strepes (trepes) tāpat kā mazsalacieši; mārsnas (sēna, pelam, salīm) - mazsalaciešu paunu vietā; žumburi - mazsalaciešu stumbrum vietā; balkas - mazsalaciešu vērbalkši.

Apģērba ziņā rencēnieši ir modernizējušies, tāpēc nekādu īpatnību nav iespējams norādīt.

Senās ierašas ir izsudušas, izņemot dažus mantiņgos.

Jāaizrāda viena raksturīga parādība rencēniešos, ka viņi gan solīt sola, bet reti kad pilda savus solījumus. Varbūt šī parādība pēc kara ir ari Mazsalacā.

13. No rencēniešiem tomēr nav izcēlušies ievērojami sabiedriski un zinātniski darbinieki, kur būs vainojama laikam drūmā un vienmuļā daba. Šeit lakstīgalas dziesmas nasarā var dzirdēt ļoti retās vietās, jo nav viņām skaistu vietu kur apmesties.

Rencēnu pag. Spelgī dzimis 1889. gadā tēlnieks ~~Jēk~~ Emīlis Melbārdis. Bez tam Rencēnu pagastā vēl ir dzimuši pasīstamie Rīgas rūpnieki Zeltiņš un Golts.

Dažus gadus atpakaļ Rencēnu vietējās sabiedriskās dzīves priekšgalā stāvēja energiskais Vec-Ostermaņa mājas saimnieks Jānis Bērziņš, kurš 1918. gada 18. novembrī parakstījis ari Latvijas proklamēšanas aktu kā delegāts no armijas. Gadus 3 atpakaļ atklājās, ka Bērziņš bija izdzīvojis Rencēnu Kraj-Aizsēnu Sabiedrības naudu ap Ls. 30000, cauri ko viņš tika izslēgts no visām biedrībām, viņa māja tika pārdota, un pats aizgāja dzīvot uz Gulbeni. No tā

laika Rencēnu sabiedriskā dzīvē manāms stipro atslābums. Dažas biedrības tagad pastāv tikai vārda pēc. Pašreiz sabiedrībā nav nevienas izcilus personas. Raksturīga vēl ir tā parādība, ka jaunie Rencēnu pagasta saimnieki ir ļoti pasīvi sabiedrībā, jo biedrību valdēs retu kādu no tiem var manīt. Aktīvāku daļiņu sabiedriskā dzīvē ņem vecie saimnieki un vietējie skolotāji.

Rencēnu mērsk.

Par mērsku gan viņu sauc, bet viņš vēl ietilpst pagasta un tamdēļ visu oficiali tiek saukts par „Rencēnu brīži apdzīvotā vietu". Iedzīvotāji viņā apm 240. Apdzīvotas mājas 47. Gadus 2 atpakaļ iepojektēja 96 jaunus apbūves gabalus, tā ka šis mērsk tagad izplētīsies līdz Dukurmuižai (tagad Doktorāts, kur dzīvo ārsts, vecmāte un policijas kārtībnieks) un bijušam zirga pastam uz Rūjienas pusi, uz Burtnieku pusi līdz pašam Sīnēnartes (valsts) mežam, uz Valmieras pusi starp Valmieras un Burtnieku bēlceļiem līdz Jaun-Ozolmuižas mājas robežām. Uz jaunieem apbūves gabaliem pašreiz ir dīvgan daudz pusbūvētu mājiņu, un paredzāms, ka nākošos gados daudzi būvēs savas mājas.

Mērskā ir sevišķi veikali: Rencēnu Patērētāju b.-bas veikals, brāļu Sirtam veikals un Roberta Meduņa veikals. Bez tam vēl ir arī D. Ozoliņa grāmatu un šķiņķu preču veikals.

Rencēnu Lauksaimniecības b.-bas bufete ar bezalkoholiskām dzērieniem, Rencēnu Lauksaimniecības b.-bas tējnīca un A. Bērziņš tējnīca. Mikelsona un Skrūmuļa krogi. Gaļas tirgotāji Ozoliņa un Pastora.

Gandrīz visu Rencēnu pagasta biedrību valdes sēdēļļi atrodas mērskā, kur arī notiek visas sapulces Lauksaimniecības b.-bas namā.

Lielinieku armija, atkāpjoties Rencēnu mērskā nodedzināja vairākas lielākās ēkas, kuras gandrīz visas tagad ir atjaunotas (sk. fotogr.).

Rūpniecības uzņēmumu pašā mērskā nekādu nav.

Miestā dzīvo vai nu amatnieki, vai arī lauksteādnieki. Arī mājiņ īpašnieki nodarbojas ar lauksaimniecību, rentējot no apkārtējām mājām dažas piešķirtas zemes.
Miestā galvenā ir dārzkopība - zemeņu audzēšana. Gandrīz visa zeme, kas nav aizņemta no ēkām, katram ir piešķirta ar zemenēm. Ar zemeņu audzēšanu nodarbojas arī daudzi lauksaimnieki, pat piešķirtām lielām gabaliem. Zemeņu laikā renčenieši apgādā ar ogām ne tikai Valmieru un Rūjienu, bet daži braucu arī uz Valku, Matīšiem, Mazsalacu un pat Cēsīm.

Biežāki apdzīvotas vietas Rencēnu pagastā vēl ir Rencēnu un Līzdēnu mužas.
Rencēnu mužā, kā tas jau bija aizrādīts, atrodas spirtdedzināšana, vilnas kārstuve un vērpšuve, koppienotava un atrodas arī 2 veikali: Ēveles patērētāju b.-bas nodaļa un Seržanta.
Līzdēnu mužā atrodas naftas motora dzirnavas, augļūdens ieņāde, vīnūpniecība, koppienotava un arī 2 veikali: Rencēnu patērētāju b.-bas nodaļa un Ozoliņa.

Vēl jāaizrāda par pastu, telefonu un radio Rencēnu pagastā. Miestā atrodas Rencēnu p. t. kantoris, bez tam pagastā vēl ir 2 pasta palīgnodaļas: „Seda" Rencēnu mužā un „Līzdēni" - Līzdēnu mužā. Bez telefona centrales miestā ar apmēram 80 abonentiem, Rencēnu mužā atrodas telefona palīgnodaļa „Seda" ar pāri par 30 abonentiem. Arī radio abonentu Rencēnu pagastā iet jau tuvu pusšimtam.

Rencēnu miestā ir atrasts Livonijas sudraba naudas gabals, kurš glabājas pie manis.

Fotografijas.

№ 1. Skats uz Rencēnu mīstu no Valmieras puses.
№ 2. Rencēnu pasts un „Saules" aptieka.
№ 3. Rencēnu pag. 6 klasīgās pamatskolas II. pakāpes ēka (bijušais zirgu pasts), kad vēl šinī ēkā bija arī pasts un telefona centrale.
№ 4. Lielmieku nodedzināto ēku atjaunošana Rencēnos.
№ 5. Rencēnu Lauksaimniecības b.-bas nams ar Rencēnu Patērētāju b-bas veikalu priekšplānā.
№ 6. Rencēnu Lauksaimniecības b.-bas nams ar tirgus laukumu nama priekšā.
№ 7. Lielākie nami Rencēnos ar tirgus laukumu.
№ 8. Rencēnu Patērētāju b.-bas veikals.
№ 9. Kartupeļu novākšana Rencēnu pagastā.
№ 10. Sedas upe netālu no ietekas Burtnieku ezerā.
№ 11. Sedas baltās ūdensrozes.
№ 12. Burtnieku ezera ledus pavasarī mežu palaisījis par līdumu.
№ 13. Skats uz Rencēniem no Valmieras lielceļa.
№ 14. Rencēnu Lauksaimniecības b.- bas nams.
№ 15. Lizdēnu ezers.
№ 16. Lielmieku laikā nodedzinātās izrīkojumu zāles drupas.
№ 17. Paeglu celmi Valmieras-Rūjienas ceļa malā, pretim bijušam zirga pastam. Tālumā kopiem apaugusi vēsāma Dukurmuiža (tagad Doktorāts). Pie celma stāvu es, lai vēsētu celmu samēru ar cilvēka stāvu.
№ 18. Rencēnu pagasta 6 klasīgās pamatskolas I. pakāpes ēka un Rencēnu pagasta nams.

13.

Teikas un nostāsti par Rencēnu pagastu.

Teika par Baložkungu.

Ap 200 gadu atpakaļ Baložmuižā dzīvojis bruņmīgi negants kungs. Viņam piederējušas abas Sveunes un abas Damhīšu mājas, kuras saukušās par Cioren. Šinī lopmuižā strādājis starasts ar strādniekiem. Visi viņi gribējuši dabūt nost to kungu. Kungs bieži vien gājis pie Damhīša jaunās saimnieces, kuŗu sagaidījis uz bec-Damhīša krēslveidīgā akmens sēdēdams (akmens atrodas uz ziemeļiem no bec-Damhīša-puramalā). Kādreiz Baložkungs bijis pa Damhīti un, nākdams uz Sveunu, atsēdies uz krēslveidīgā akmens. Šē viņš mīlējis satikties arī ar Sveunes gaunu meitu, kuŗa ari viņam bijusi laba draudzene. Te garām nākuši divi baložiešu vīri – Bamba Tonis un Mašas Gusts. Kungs prasījis: „Ko jūs te meklējat? Ne sev, ne man strādājat!" Vīri atbildējuši, ka bēlskungs tikai saimnieces tenkājot pa mājām. Viņiem bijušas līdz rungas, ar kuŗām situši Baložkungu. Pat pie Sveunes dzirdējuši kunga blāviens. Sveunes starasts zinājis gan, ka bēlkungu sit, bet tas teicis, ka gani vien blaustoties. Bamba Tonis un Mašas Gusts nositušī Baložkungu un gribējuši vilkt uz Tīnbas eseru, bet nav varējuši pavilkt, kamdēļ ielāzuši purvā zem žagaru blāņa. Trešā dienā Sveunes gaunu meita viņu uzgājusi; tā bijusi viņa draudzene. Viņš vēl bijis dzīvs un prasījis dzert. Tā viņa smēlusi cepurē ūdeni un to padzirdījusi. Bēlskungs teicis, ka Bamba Tonis un Mašas Gusts bijuši viņa sitēji. Pēc tam viņš nomiris. Gaunu meita izstāstījusi, ko bēlskungs viņai teicis. Bungu tirsa abus sitējus notiesājusi un likusi pie bēlās priedes Sivēnastē (Šī priede dažus gadus atpakaļ vēl bijusi redzama ar dzelzs pulku), kur parasti tiesājuši noziedzniekus, dedzināt pirtī ar baltu dzelzi, pēc tam tos apšēlojusi.

Vēsturiska teika par Čigānkalnu.

1704. gadā, kad zviedri ar krieviem karojuši, zviedri bijuši ieņēmuši visu Latviju. Zviedru starpā atradušies vācu virsnieki, kuŗi zinātīzējuši krieviem. Bijusi jauka svētdiena, kad vācu virsnieks sūtījis visus zviedru karaviņus uz Gārsupi nazgāties. Tikko karaviņi sākuši

mazgāties, tūliņ kniebi uzbrukuši un apkāvuši ap 200 kareivju. Nokautie pēc kaujas aizvesti uz kapa kalnu, kurš atrodas uz rietiem no Lielā kalna. (Čigānkalna augstākās vietas).

Kapa kalnā atrastas dažādas kara lietas un cilvēku atliekas. 1920.g. vasarā kāds ārsts gribējis izrakt cilvēka kaulus pētīšanai. Rokot atrast viens šķēpa gals un akmeņa dūcis.

Kā Čigānkalns dabūjis savu vārdu.

Ļaudis stāsta, ka vecos laikos Čigānkalnā mitinājušies čigāni. Kāds čigāns atstājis savu sievu un gājis pie citas. Par to čigāni vīnu ierakuši zemē dzīvu; tikai galvu atstājuši ārā. Čigāns vairākas dienas stāvējis dzīvs, kamēr beidzot ari nomiris. Citi čigāni atstājuši kalnu un nav vairs atgriezušies. Tā esot Čigānkalns dabūjis savu vārdu.

Lapsiņš Artūrs Jēkaba d.

Es esmu dzimis 1896. g. 29. janvārī Sēlu pagastā. Pēc Mazsalacas valdības skolas beigšanas 1913. g. rudenī kopā ar Jēkaba Alksni braucām ar vilciens caur Valku uz Valmieras Skolotāju semināru uzņemšanas eksamenim. Mūs pavadīja Alkšņa skolotājs un mans tēvs pazīņa, arī Valmieras Skolotāju seminārā 1912. g. beigušais, vēlāk pazīstamais matemātikas metodiķis Oskars Priedītis. Bija sabraukuši ļoti daudz zēnu uz eksamenim, kamdēļ cerības bija mazas nolikt eksamenu, jo, kā tad zēnojās, pēc vācu-lidzīgām atbildēm latviešu-luterāņu varēja saņemt atzīmi 3, latviešu-pareizticīgajiem, bet krieviem 5. Tanī gadā no visām jaunuzņemtajiem bijām tikai 1/3 latvieši. Starp šiem laimīgajiem bijām arī mēs ar Alksni, zināms, tikai uz savu rēķina. Stipendijas mēs dabūjām tikai vēlākos gados, kad liela daļa zēnu /stipendiāti/ izstājās nesekmības dēļ. Manā Mazsalacas klasē biedrs Jānis Loja (tagad profesors-valdnieks) ņēma nozīmēts seminārā un vēlāk Turpināja izglītību Valmieras Tirdzniecības skolā.

Seminārā tanī laikā bija ļoti aktīva pagrīdes darbība. Daž bija tādu seminaristu-latviešu, kas nepiedalījās slepenās nozīmēs sapulcēs. Lai gan es nebiju saistījies nacerā nelegālā darbībā, tomēr biežāk ēju uz nelegālajām sapulcēm. Mēs bijām bagāti apgādāti ar nelegālo literatūru. Semināristi bija ciešā, nedalāma saime, no kuras nebija iespējams